

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Προκλήσεις και διλήμματα μέσα από την εμπειρία στο πάρκο Τρίτση

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ | ΔΠΜΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

ΣΩΤΗΡΙΑ Ν. ΧΑΛΔΕΖΟΥ

Επιβλέπτουσα Καθηγήτρια

Γιώτα Κ. Θεοδωρά

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ
ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ**

Προκλήσεις και διλήμματα μέσα από την εμπειρία στο πάρκο Τρίτση

ΣΩΤΗΡΙΑ Ν. ΧΑΛΔΕΖΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΔΠΜΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Γιώτα Κ. Θεοδωρά

Εξεταστική Επιτροπή
Παναγιωτάτου Ελίζα
Κλαμπατσέα Ειρήνη

Η ολοκλήρωση του μεταπτυχιακού προγράμματος
και της διπλωματικής εργασίας
συγχρηματοδοτήθηκε μέσω του προγράμματος
**“ΥΠΟΤΡΟΦΙΕΣ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ Ι.Κ.Υ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ -
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ SIEMENS 2013-15”**

ΑΘΗΝΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2016

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Προκλήσεις και διλήμματα μέσα από την εμπειρία στο πάρκο Τρίτση

ΣΩΤΗΡΙΑ Ν. ΧΑΛΔΕΖΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΔΠΜΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2016

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε έντονο παγκοσμιοποιημένο οικονομικό περιβάλλον οι πόλεις καλούνται να παίξουν ένα νέο αναπτυξιακό ρόλο. Το ενδιαφέρον για εκείνες ενισχύεται διαρκώς, αφού με βάση την εμπειρία φαίνεται ότι οι πόλεις θα υποστούν τις συνέπειες της κρίσης. Σε αυτές τις συνθήκες οι κυβερνήσεις των κρατών προχωρούν στη διαμόρφωση στρατηγικών εξειδίκευσης του ρόλου των πόλεων για να υποστηρίξουν τις τοπικές τους κοινωνίες και να ισχυροποιηθούν σε διεθνές επίπεδο. Παράλληλα έντονος είναι ο προβληματισμός για τον προσδιορισμό νέων αναπτυξιακών προτύπων και τον προσανατολισμό των αστικών παρεμβάσεων ώστε οι πόλεις να λειτουργήσουν ως πυρήνες ανάπτυξης. Φαίνεται μάλιστα ότι προς αυτή την κατεύθυνση το πλαίσιο των επιχειρούμενων πολιτικών αστικής αναγέννησης, η αντιμετώπιση των αστικών προβλημάτων και η διασφάλιση ποιοτικού αστικού περιβάλλοντος επιδιώκεται μέσα από την αξιοποίηση της τοπικής ταυτότητας και των συγκριτικών πλεονεκτημάτων σε επίπεδο υποδομών συσχετισμένων με την ύπαρξη δημόσιων και ελεύθερων χώρων πρασίνου.

Στην Ελλάδα όπου οι συνέπειες της κρίσης αποτυπώνονται ξεκάθαρα στον ιστό των πόλεων η απαξίωση των δημόσιων χώρων και των ελεύθερων χώρων πρασίνου σε συνδυασμό με τις έντονες πιέσεις που ασκεί η ιδιωτική πρωτοβουλία για εντατική εκμετάλλευσή τους, εντείνουν τον αποκλεισμό όλο και περισσότερων ομάδων πληθυσμού που νιώθουν την ανάγκη να διεκδικήσουν μέσα από συλλογικές δράσεις. Βασικό ερευνητικό ερώτημα αποτελεί η διερεύνηση του αν και με τι όρους η συμμετοχή των πολιτών μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός στο πλαίσιο του σχεδιασμού και της αναπτυξιακής πολιτικής δίνοντας απάντηση σε θέματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης και διαχείρισης του δημόσιου χώρου. Μέσα από την προσέγγιση της διεθνούς εμπειρίας και πρακτικής αναδεικνύεται η αναγκαιότητα του δημόσιου διαλόγου και των συμμετοχικών διαδικασιών.

Το χωρικό πεδίο αναφοράς της εργασίας διατρέχει την ευρωπαϊκή, εθνική, περιφερειακή και τοπική κλίμακα για να απεικονίσει τις αλλαγές που συντελούνται σε όλα τα επίπεδα. Αρχικά ο ευρωπαϊκός χώρος είναι ένα πρόσφορο πεδίο όπου ολοένα και περισσότερο μη κυβερνητικοί εμπλεκόμενοι διαφόρων μορφών (πολίτες, εταιρείες, οργανισμοί, ΜΚΟ) αρχίζουν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Παράλληλα στην Ελλάδα εξαιτίας τις περιβαλλοντικής κρίσης που βιώνουν ιδιαίτερα τα μεγάλα αστικά κέντρα, λαμβάνουν χώρα πολυάριθμες συλλογικές δράσεις. Για να μπορέσουμε να βγάλουμε ολοκληρωμένα συμπεράσματα σχετικά με το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα, η έρευνα εστιάζει σε τοπικό επίπεδο στην μελέτη του πάρκου Τρίτση, καθώς η απεικόνιση των διαφορετικών όψεων οικειοποίησης του πάρκου από την τοπική κοινωνία, παρουσιάζει σημαντικό ερευνητικό ενδιαφέρον.

Η έρευνα μέσα από την ανάδειξη των προκλήσεων και των αιτημάτων της τοπικής κοινωνίας επιδιώκει να συμβάλει στο διάλογο που βρίσκεται σε εξέλιξη για τη μετάβαση προς νέους τρόπους συμμετοχικής διακυβέρνησης.

Λέξεις Κλειδιά: δημόσιος χώρος; ελεύθεροι χώροι πρασίνου; αστική αναγέννηση; αστική ανάπτυξη; αστικός σχεδιασμός; δημόσιος διάλογος; συμμετοχή πολιτών; αστική διακυβέρνηση

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: **Γιώτα Κ. Θεοδωρά**

THE ROLE OF CITIZEN PARTICIPATION IN THE PLANNING AND MANAGEMENT PROCESS OF URBAN GREEN OPEN SPACES

Challenges and dilemmas arisen by the experience in Tritsi Park

SOTIRIA N. CHALDEZOU

MASTER THESIS
NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY OF ATHENS
SCHOOL OF ARCHITECTURE
DEPARTMENT OF URBAN AND REGIONAL PLANNING

ATHENS, JUNE 2016

ABSTRACT

Within a network-organised globalized economic environment, cities are called upon to play a new developmental role in the national scale of countries and beyond. At the same time, there is an additional concern in relation to the future prospects of cities since it appears that cities will suffer the consequences of the crisis more intensely than regional areas. Under these circumstances governments have been forced to develop strategies specifying the role of cities in order to support their local communities at national level and to strengthen their position on the international map. We are headed for the beginning of a new era regarding the role that "spatial planning" plays in the "developmental policy". In the meantime, there is great concern regarding the definition of new development models and how urban interventions are oriented so that cities manage to operate as virtual "development cores". Towards this direction, it appears that the suggested urban regeneration policies try to give answers to urban problems by exploiting the local identity, the quality of infrastructures, as well as the existence of public green open spaces.

In Greece, where the consequences of the crisis are clearly reflected in the tissue of cities, depreciation of public spaces and open green areas, in combination with the intense pressure exerted by private initiative for their intensive exploitation, leads to the exclusion of certain population groups who feel the need to claim through collective actions. The critical research question is the investigation of whether and under what conditions the participation of citizens can act as a mechanism in the planning and development policy and give answer to issues of environmental degradation and management of public space. The international experience and practice underlines the need for public dialogue and participatory processes.

Area of reference is at the same time the European, national, regional and local scale. Different European countries are a fertile field, in which numerous initiatives have been recorded so far. Alongside in Greece are taking place numerous citizen collective actions because of the environmental crisis in most of the cities. Pilot research has been done in the Park Tritsi, a paradigm which highlights how the local community can act as a catalyst for protection and enhancement of the park. The article aims to contribute to the debate at a very critical point in time, by underlining the need for the transition to new ways of participatory governance.

Keywords: public space; open green spaces; urban regeneration; urban development; public design; public dialogue; participatory planning; spatial governance

Supervisor: **Yiota C. Theodora**

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η φύση και η πόλη υπήρξε από τα χρόνια των προπτυχιακών μου σπουδών ένα δυναμικό πεδίο αλληλοτομίας, μέσα στο οποίο εντάσσονταν κάθε φορά ανεπίγνωστα οι σκέψεις μου, θεωρητικές και σχεδιαστικές, γύρω από τα ζητήματα του χώρου. Στην προπτυχιακή διπλωματική εργασία μου, στη σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών στο Ε.Μ.Π, με τίτλο "Ελαιώνας-συνάντηση παλιών και νέων τεχνών", υπό την επίβλεψη του κ. Γυφτόπουλου και της κ. Κλαμπασέα, προσπάθησα να αναδείξω το φυσικό στοιχείο στην πόλη ως μέσο ενδυνάμωσης μικρών παραγωγικών μονάδων στην περιοχή του Ελαιώνα. Στη συνέχεια μου δώθηκε η δυνατότητα μέσα από τις σπουδές μου στο μεταπτυχιακό ΔΠΜΣ Πολεοδομία - Χωροταξία στο Ε.Μ.Π και με την πολύτιμη συμβολή των καθηγητών του ακαδημαϊκού προγράμματος, να εστιάσω σε ζητήματα χωρικού σχεδιασμού, αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης, σε θέματα αναγέννησης πόλεων, επανεκκίνησης τοπικών κοινωνιών, περιβαλλοντικού σχεδιασμού, αστικής διακυβέρνησης και συμμετοχικού σχεδιασμού.

Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ θα ήθελα να δώσω στον καθηγητή κ. Αραβαντινό, μέσα από τα μαθήματα του οποίου άντλησα σημαντικές εισροές από τη διεθνή και ευρωπαϊκή εμπειρία σχετικά με νέες μεθόδους ενίσχυσης των ελεύθερων χώρων πρασίνου στην πόλη.

Ιδιαίτερο ερέθισμα για την παρούσα διπλωματική εργασία αποτέλεσε το μάθημα της κ. Παναγιωτάτου, μέσα από τη μεθοδολογική προσέγγιση της τοπικής κλίμακας επιχείρησα να θεμελιώσω τις σκέψεις μου δίνοντας έμφαση στα οράματα της τοπικής κοινωνίας.

Η παρούσα διπλωματική είναι η ολοκλήρωση ενός ερευνητικού κύκλου, μέρη του οποίου έχουν αποτελέσει τα παραπάνω στάδια. Ο κύκλος αυτός ωστόσο δε θα είχε ολοκληρωθεί, χωρίς την πολύτιμη συμβολή της κ. Γ. Θεοδωρά, η οποία ως επιβλέπουσα της διπλωματικής με βοήθησε να αναδείξω νέες πτυχές ζητημάτων που με απασχολούν.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ) όπου η συμβολή του υπήρξε καθοριστική στο να μπορέσω να αφοσιωθώ στις σπουδές μου κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2013-2015.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Ερευνητικό πλαίσιο και βασικοί άξονες μελέτης	11
ΜΕΡΟΣ Α	
ΕΥΡΩΠΗ: Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ - ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ	
1. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ	17
1.1 Ο ρόλος των ελεύθερων χώρων πρασίνου στην πόλη	
1.1.1 Η έννοια του ελεύθερου χώρου πρασίνου και η κρισιμότητά του στην πόλη	17
1.1.2 Ζητήματα σχεδιασμού και διαχείρισης ελεύθερων χώρων πρασίνου	18
1.2 Βασικές Προσεγγίσεις Θεώρησης	
1.2.1 Περιβαλλοντική θεώρηση	20
1.2.2 Χωρική θεώρηση	21
1.2.3 Κοινωνική θεώρηση	22
1.2.4 Οικονομική θεώρηση	23
1.2.5 Πολιτική θεώρηση	24
2. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΩΣ ΜΕΣΟΥ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	27
2.1 Από τον “επίσημο” στον “άτυπο” σχεδιασμό: Προς αναζήτηση νέων δομών και μηχανισμών αξιοποίησης	27
2.2 Πολιτικές και πρακτικές συμμετοχικού σχεδιασμού από τον ευρωπαϊκό χώρο	28
2.2.1 Πολιτικές δημόσιας διαβούλευσης	28
2.2.2 Συμμετοχή στη λήψη στρατηγικών αποφάσεων	30
2.2.3 Συνεργατικές μορφές διαχείρισης και σχεδιασμού	31
2.2.4 Άτυπες δράσεις για την ενίσχυση των ελεύθερων χώρων πρασίνου	36
2.2.5 Πρωτοβουλίες διεκδίκησης ελεύθερων χώρων πρασίνου	37
3. ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ...	39
ΜΕΡΟΣ Β	
ΕΛΛΑΔΑ: Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ.	
4. ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΧΩΡΟΙ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ: ΕΝΤΟΠΙΖΟΝΤΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΟΝΤΑΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ	43
4.1 Κατηγορίες προβλημάτων : Γενικού και Εξειδικευμένου χαρακτήρα	43
4.2 Θεσμικό πλαίσιο : Δυναμικές και Ασυμβατότητες	45
4.3 Εμπλεκόμενοι : Συσχετισμοί και Αντιπαλότητες	47
4.4 Χρηματοδότηση : Διεκδικήσεις και Επενδυτικό Ενδιαφέρον	48

5. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ	49
5.1 Προοπτικές συνεργατικών δομών μέσα από το νέο θεσμικό πλαίσιο: Προκλήσεις ...	49
5.2 Η εμπειρία από τη συμμετοχή των πολιτών σε ελληνικές πόλεις	50
6. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ : ΤΟ ΠΑΡΚΟ ΤΡΙΤΣΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ	55
6.1. Κριτήρια Επιλογής	55
6.2. Η θέση του Πάρκου Τρίτση στην πόλη και η σημασία του σε τοπική και υπερτοπική κλίμακα	55
6.3 Εγχειρήματα σχεδιασμού : Ένας σύντομος απολογισμός ...	55
6.4 Ο ρόλος των πολιτών: Πρωτοβουλίες οικειοποίησης με θετικό και αρνητικό πρόσημο	59
6.5 Αξιολογώντας την περίπτωση του Πάρκου Τρίτση : Ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις ...	64
7. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΕ ΑΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΑΝΟΙΚΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΡΟΛΟ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ	67
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	71
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	77
Α. Νομοθεσία	
Β. Μελέτες / Συμβάσεις / Προγραμματικά κείμενα	

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ερευνητικό πλαίσιο και βασικοί άξονες μελέτης

Το ευρύτερο πλαίσιο

Σε έντονο παγκοσμιοποιημένο οικονομικό περιβάλλον οι πόλεις καλούνται να παίξουν ένα νέο αναπτυξιακό ρόλο. Το ενδιαφέρον για εκείνες ενισχύεται διαρκώς, αφού με βάση την εμπειρία φαίνεται ότι οι πόλεις θα υποστούν τις συνέπειες της κρίσης. Σε αυτές τις συνθήκες οι κυβερνήσεις των κρατών προχωρούν στη διαμόρφωση στρατηγικών εξειδίκευσης του ρόλου των πόλεων για να υποστηρίξουν τις τοπικές τους κοινωνίες και να ισχυροποιηθούν σε διεθνές επίπεδο. Παράλληλα έντονος είναι ο προβληματισμός για τον προσδιορισμό νέων αναπτυξιακών προτύπων και τον προσανατολισμό των αστικών παρεμβάσεων ώστε οι πόλεις να λειτουργήσουν ως πυρήνες ανάπτυξης. Φαίνεται μάλιστα ότι προς αυτή την κατεύθυνση το πλαίσιο των επιχειρούμενων πολιτικών αστικής αναγέννησης, η αντιμετώπιση των αστικών προβλημάτων και η διασφάλιση ποιοτικού αστικού περιβάλλοντος επιδιώκεται μέσα από την αξιοποίηση της τοπικής ταυτότητας και των συγκριτικών πλεονεκτημάτων σε επίπεδο υποδομών συσχετισμένων με την ύπαρξη δημόσιων και ελεύθερων χώρων πρασίνου.

Στην Ελλάδα ωστόσο, όπου οι συνέπειες της κρίσης αποτυπώνονται ξεκάθαρα στον ιστό των πόλεων, η απαξίωση των δημόσιων χώρων και των ελεύθερων χώρων πρασίνου σε συνδυασμό με τις έντονες πιέσεις που ασκεί η ιδιωτική πρωτοβουλία για εντατική εκμετάλλυσή τους, εντείνουν τον αποκλεισμό όλο και περισσότερων ομάδων πληθυσμού, που νιώθουν την ανάγκη να διεκδικήσουν μέσα από συλλογικές δράσεις. Οι επίσημες πολιτικές συντάσσονται με τις νεοφιλελεύθερες επιταγές όπου ο χώρος εξισώνεται με την ανάπτυξη η οποία αποσκοπεί στην απόκτηση κέρδους. Μηχανισμοί όπως η ιδιωτικοποίηση, η εμπορευματοποίηση και η απορρύθμιση είναι οι βασικές στρατηγικές με τις οποίες το δίπολο κράτος - αγορά προσπαθεί να αναπτύξει τους ελεύθερους χώρους στην πόλη. Οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου είναι ένα δημόσιο αγαθό σε κρίση, η διαχείριση των οποίων απέχει πολύ από την καθιέρωση βασικών αρχών όπως η αύξηση του ποσοστού πρασίνου ανά κάτοικο, η απόκτηση νέων ελεύθερων χώρων, η δημιουργία κατάλληλων χρηματοδοτικών μέσων, η ενιαία διαχείριση, η καταγραφή, η δημιουργία πράσινων δικτύων. Επομένως είναι ανάγκη η προβληματική γύρω από το σχεδιασμό και τη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου να ειδικωθεί μέσα από ένα νέο πρίσμα διερεύνησης το οποίο καθορίζεται κυρίως από τις στάσεις, τις συμπεριφορές, την υπευθυνότητα και τη συμμετοχή όλων όσων εμπλέκονται, σε όλα τα επίπεδα. Στον διεθνή χώρο, ιδιαίτερα στις χώρες του ευρωπαϊκού βορρά, έχει ήδη αρχίσει να αναγνωρίζεται μέσα από ερευνητικά προγράμματα, συνέδρια, πιλοτικά έργα, ότι το μέλλον της πόλης πρέπει να επαναξεταστεί στη βάση νέων μοντέλων που στο επίκεντρο τους είναι η συλλογική δράση των τοπικών κοινωνιών στο δημόσιο χώρο.

Ερευνητικός Σκοπός Βασικοί Άξονες Θεώρησης

Στο πλαίσιο αυτών των συνθηκών έχει ενδιαφέρον να διερευνηθεί αν και με τι όρους η συμμετοχή των πολιτών μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός στο πλαίσιο του σχεδιασμού και της αναπτυξιακής πολιτικής δίνοντας απάντηση σε θέματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης και διαχείρισης του δημόσιου χώρου. Η προσέγγιση του ερευνητικού ερωτήματος επιχειρείται λαμβάνοντας υπόψη ότι η σχέση ανθρώπου - φυσικού περιβάλλοντος μέσα και γύρω από την πόλη απαιτεί νέες ερμηνευτικές προσεγγίσεις, καθώς η φύση ως δημόσιο αγαθό

βρίσκεται σε μια δυναμική και συνεχώς εξελισσόμενη σχέση με την ανάπτυξη των αστικών κέντρων. Επίσης ο σχεδιασμός και η διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου στην παρούσα συγκυρία υπερβαίνει την ικανοποίηση της συνθήκης του περιβαλλοντικού εξωραϊσμού στην πόλη και καλείται να ενσωματώσει πιο σύνθετες κοινωνικές προτεραιότητες όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός και η χωρική ανισότητα, γι αυτό το λόγο πρέπει να επαναξεταστεί η συνιστώσα του χωρικού σχεδιασμού όχι ως μια ενοποιητική και καθολική λογική σχεδιασμού εκ των άνω αλλά ως μια πολύπλοκη διαδικασία, που παρά τις αντιφατικότητες που γεννά, είναι ικανή να ανοιχτεί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο διακυβέρνησης και να στραφεί σε κατευθύνσεις βασισμένες στην επικοινωνία με την κοινωνία και στη συνεργασία διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.

Χωρικό πεδίο αναφοράς

Το χωρικό πεδίο αναφοράς της εργασίας διατρέχει την ευρωπαϊκή, εθνική, περιφερειακή και τοπική κλίμακα για να απεικονίσει τις αλλαγές που συντελούνται σε όλα τα επίπεδα. Αρχικά ο ευρωπαϊκός χώρος είναι ένα πρόσφορο πεδίο όπου ολοένα και περισσότερο μη κυβερνητικοί εμπλεκόμενοι διαφόρων μορφών (πολίτες, εταιρείες, οργανισμοί, ΜΚΟ) αρχίζουν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Παράλληλα, στην Ελλάδα εξαιτίας τις περιβαλλοντικής κρίσης που βιώνουν ιδιαίτερα τα μεγάλα αστικά κέντρα, λαμβάνουν χώρα πολυάριθμες συλλογικές δράσεις. Για να μπορέσουμε να βγάλουμε ολοκληρωμένα συμπεράσματα σχετικά με το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα, η έρευνα εστιάζει σε τοπικό επίπεδο στην μελέτη του πάρκου Τρίτση, καθώς η απεικόνιση των διαφορετικών όψεων οικειοποίησης του πάρκου από την τοπική κοινωνία, παρουσιάζει σημαντικό ερευνητικό ενδιαφέρον.

Χρονικός ορίζοντας

Ο χρονικός ορίζοντας αναφοράς για την έρευνα στον ευρωπαϊκό χώρο είναι η τελευταία δεκαετία όπου είναι φανερό ότι ο αστικός σχεδιασμός στην Ευρώπη μπαίνει σε μια νέα φάση εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης, η οποία έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην πραγματοποίηση έργων στην πόλη που να απαντούν στην πρόκληση της αστικής και περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Η έρευνα στον ελληνικό χώρο ξεκινά από τη δεκαετία του '70 που η Ελλάδα ως κράτος μέλος της Ευρώπης αρχίζει να ενσωματώνει στο σύστημα δικαίου την ευρωπαϊκή περιβαλλοντική πολιτική και αρχίζει να διαμορφώνεται η δομή του σχεδιασμού. Ορόσημο αποτελεί η εποχή της διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων, καθώς όπως αξιολογείται από την πάροδο των χρόνων, την περίοδο αυτή σημειώνονται σημαντικές μεταβολές στους ελεύθερους χώρους του Λεκανοπεδίου. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην περίοδο της ύφεσης στην Ελλάδα (από το 2007 μέχρι σήμερα), όπου ο χώρος βρίσκεται σε μια γενικευμένη απορρύθμιση, η οποία είναι ακόμα σε εξέλιξη και δεν επιτρέπει την παρατήρηση του φαινομένου από απόσταση για την διεξαγωγή απόλυτων ερευνητικών συμπερασμάτων.

Μεθοδολογία-Πηγές

Η υλοποίηση της εργασίας στηρίχθηκε στη διερεύνηση της σχετικής παγκόσμιας και ελληνικής βιβλιογραφίας για ζητήματα που σχετίζονται με τη διαχείριση και το σχεδιασμό των ελεύθερων χώρων πρασίνου. Βασική πηγή εισροής αποτέλεσαν δημοσιεύσεις άρθρων, ερευνητικές μελέτες και προγράμματα από το διεθνή και ευρωπαϊκό χώρο. Στοιχεία για τις δράσεις των πολιτών τόσο στον ευρωπαϊκό όσο και στον εθνικό χώρο συγκεντρώθηκαν κυρίως μέσα από έρευνα στο διαδίκτυο, στον εγχώριο και διεθνή ημερήσιο τύπο και μέσω δημοσιεύσεων σε συνέδρια. Για την προσέγγιση του εθνικού επιπέδου αναφοράς έγινε αποδελτίωση του θεσμικού πλαισίου σχετικά με ζητήματα σχεδιασμού διαχείρισης και συμμετοχής πολιτών σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Πολλά από τα στοιχεία που έχουν προκύψει στην τοπική κλίμακα αποτελούν προϊόν "πρωτογενούς έρευνας" στο πάρκο Τρίτση και συλλέχθηκαν μέσα από την προσέγγιση ατόμων, από τον ημερήσιο τύπο, από πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης.

Διάρθρωση

Η έρευνα οργανώνεται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η διατύπωση και αποσαφήνιση κρίσιμων συσχετισμών που εμπλέκονται στα ζητήματα σχεδιασμού και διαχείρισης των χώρων πρασίνου. Στο δεύτερο κεφάλαιο απεικονίζεται η ευρωπαϊκή εμπειρία και πρακτική με στόχο όχι την ανάδειξη ιδανικών πρακτικών και πολιτικών αλλά τον εντοπισμό μεταβολών στη συλλογιστική σχεδιασμού του χώρου, οι οποίες διατυπώνονται στο τρίτο κεφάλαιο ως οι πρώτες ερευνητικές διαπιστώσεις. Στο τέταρτο κεφάλαιο η έρευνα περνά στον ελλαδικό χώρο προσεγγίζοντας αρχικά τα κρίσιμα περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές πόλεις, στη συνέχεια επιχειρείται να απεικονιστεί η βασική δομή του σχεδιασμού και της διαχείρισης. Το κεφάλαιο κλείνει διερευνώντας αν υπάρχει θεσμική πρόβλεψη για τη συμμετοχή των πολιτών και τι είδους συμμετοχικές πρακτικές καταγράφονται στις ελληνικές πόλεις. Τέλος το πέμπτο κεφάλαιο με την έρευνα πεδίου, σε τοπικό επίπεδο στο Πάρκο Τρίτση αναδεικνύει τη συνθετότητα τους ζητήματος της συμμετοχής των πολιτών, με σκοπό να βρεθεί ποιες είναι οι επιπτώσεις των δράσεων των πολιτών στο χώρο, ποιοι παράγοντες δρουν ανασταλτικά ποιοι ενθαρρυντικά για τη μετάβαση προς νέους τρόπους συμμετοχικής διακυβέρνησης.

ΜΕΡΟΣ Α

*ΕΥΡΩΠΗ: Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ Ο
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ
ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ - ΑΠΟ ΤΗ
ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ*

1. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

1.1 Ο ρόλος των ελεύθερων χώρων πρασίνου στην πόλη

Η αρχική προσέγγιση των ελεύθερων χώρων πρασίνου μέσα από τις κυρίαρχες έννοιες και αντιλήψεις επιχειρείται στη βάση μιας έντονης σύγχρονης προβληματικής που αναπτύσσεται σχετικά με τη σημασία που έχουν και μπορούν να έχουν οι χώροι αυτοί στην αστική ανάπτυξη.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία επιλέγεται ο όρος “ελεύθερος χώρος πρασίνου”, στην ελληνική βιβλιογραφία ωστόσο συναντάμε και τους όρους “ελεύθερος χώρος πρασίνου”, “αστικό πράσινο”, “αστικός ανοιχτός χώρος πρασίνου”, οι οποίοι παρουσιάζουν κοινή ορολογία. Αυτή η κατηγορία χώρου στη διεθνή βιβλιογραφία συναντάται ως “open green space”.

1.1.1 Η έννοια του ελεύθερου χώρου πρασίνου και η κρισιμότητά του στην πόλη

Η έννοια του ελεύθερου χώρου πρασίνου είναι ένας αρκετά **ευρύς όρος** ο οποίος περιλαμβάνει όλες τις αδόμητες υπαίθριες εκτάσεις, οι οποίες είναι άμεσα ή έμμεσα διαθέσιμες στους πολίτες, βρίσκονται μέσα στα διοικητικά όρια μιας πόλης, και μπορεί να είναι πλατείες, πεζόδρομοι, παιδικές χαρές, δρόμοι, παραλίες, ρέματα, αρχαιολογικοί χώροι, πάρκα, άλση, κήποι, ανοιχτές αθλητικές εγκαταστάσεις κ.τ.λ. Σχετικά πρόσφατα η έννοια του αστικού ελεύθερου χώρου έχει διευρυνθεί στη βιβλιογραφία και συμπεριλαμβάνει υπαίθρια μέρη του δομημένου ιστού όπως ταράτσες, μπαλκόνια, όψεις κτηρίων που καλύπτονται από βλάστηση. Με τη διεύρυνση αυτή του όρου οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου δεν αντιμετωπίζονται ως θραύσματα πρασίνου στον αστικό ιστό αλλά ως ένα συνεχές πλέγμα χώρου μέσα στο οποίο εντάσσονται όλα τα κομμάτια του δομημένου χώρου της πόλης. Πρόκειται λοιπόν για μια βασική υποδομή όλων των αστικών περιοχών, η οποία ρέει ανάμεσα και πάνω από τα κτήρια, ενώνοντας το κέντρο των αστικών περιοχών με την περιφέρεια. Εξαιτίας της μεγάλης ευρύτητας των διαφορετικών χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου, στη βιβλιογραφία διαπιστώνεται μια **κατηγοριοποίηση** τους με βάση τη σημασία τους για την πόλη (τοπικούς, υπερτοπικούς και μητροπολιτικούς), το ιδιοκτησιακό καθεστώς (δημόσιους και ιδιωτικούς), τη χρήση τους (κοινόχρηστους ή μη), τη θέση τους σε σχέση με την πόλη σε (αστικούς και περιαστικούς) και τη λειτουργία τους (χώροι πρασίνου, συνάθροισης, άθλησης, περιπάτου, κυκλοφορίας, πολιτισμού).

Οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου ωστόσο, είναι πρωτίστως ένας **φυσικός πόρος** με σημαντικές περιβαλλοντικές, οικονομικές, κοινωνικές, χωρικές και πολιτικές προεκτάσεις που επηρεάζει άμεσα τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων. Οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου ως τα εναπομείναντα φυσικά οικοσυστήματα των πόλεων, βρίσκονται σε άμεση αλληλεπίδραση με το ανθρωπογενές περιβάλλον,

καθορίζουν καταλυτικά την οικολογική ισορροπία και την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Επίσης στους ελεύθερους χώρους πρασίνου εξελίσσεται καθημερινά η αστική υπαίθρια διαβίωση, η πολιτιστική και κοινωνική ζωή και ένα πλήθος δραστηριοτήτων για τους πολίτες. Οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου αποτελούσαν πάντοτε σημαντικά κέντρα ενδιαφέροντος, που προσελκύουν όχι μόνο κοινωνικές αλλά και οικονομικές δραστηριότητες. Σήμερα αποτελούν αναπόσπαστα τμήματα του αστικού ιστού, που έχουν τη δυναμική να διαμορφώνουν την ταυτότητα του αστικού τοπίου και να προσελκύουν κατοίκους, τουρίστες, επενδυτές κ.α. Ο ορισμός του Συμβουλίου της Ευρώπης[1] για τους ανοιχτούς χώρους συμπυκνώνει τις παραπάνω σημαντικότερες λειτουργίες τους αλλά και το ρόλο που διαδραματίζουν μέσα στην πόλη:

“Ο ανοιχτός χώρος είναι βασικό τμήμα της αστικής κληρονομιάς, δομικό στοιχείο της αισθητικής και αρχιτεκτονικής μορφής μιας πόλης, παίζει σημαντικό εκπαιδευτικό ρόλο, είναι οικολογικά αξιόλογος, είναι σημαντικός για την κοινωνική αλληλεπίδραση και την ενίσχυση της κοινωνικής ανάπτυξης, στηρίζει οικονομικούς στόχους και δραστηριότητες. Ο ρόλος του είναι πολύ σημαντικός συνεισφέροντας στις ανάγκες αναψυχής και ελεύθερου χρόνου της κοινωνίας και έχοντας οικονομική αξία στην ενίσχυση του περιβάλλοντος.”

Στην παρούσα συγκυρία αυτό που χαρακτηρίζει κυρίως τους ελεύθερους χώρους πρασίνου, παρά τα άμεσα και έμμεσα θετικά οφέλη που επιφέρουν στους τρεις βασικούς πυλώνες κάθε πόλης, το περιβάλλον, την κοινωνία και την οικονομία, είναι οι έντονες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν και που αναστέλλουν τις σημαντικές λειτουργίες τους. Η έντονη αστικοποίηση, η άναρχη δόμηση και η εντατική εκμετάλλευση έχουν συντελέσει στην αισθητή μείωση τους, στον κατακερματισμό τους, στην έλλειψη ενός δικτύου που να τους συνδέει και στην υποβάθμιση της λειτουργικής τους αξίας και του ρόλου τους ως βασική χωρική υποδομή. Για το λόγο αυτό ο **σχεδιασμός και η διαχείριση** αναδεικνύονται ως δύο από τα σημαντικότερα ζητήματα γύρω από την προβληματική της ολοκληρωμένης ανάπτυξής τους.

1.1.2 Ζητήματα σχεδιασμού και διαχείρισης ελεύθερων χώρων πρασίνου

Ο σχεδιασμός ως ευρύτερη έννοια είναι ένας μηχανισμός που σχετίζεται με τη χωρική οργάνωση των ελεύθερων χώρων πρασίνου και περιλαμβάνει διαδικασίες για τη διαχείριση και τη συντήρησή τους. Ο σχεδιασμός των ελεύθερων χώρων πρασίνου σε κλίμακα πόλης, υλοποιείται μέσω γενικών σχεδίων που δίνουν βασικές κατευθύνσεις και στόχους, ανάλογα με τις ανάγκες της πόλης και τις συνθήκες που επικρατούν. Παραδοσιακά τα σχέδια που καταρτίζονται ακολουθούν σχεδιαστικά πρότυπα που σχετίζονται κυρίως με ποσοτικά δεδομένα όπως η αναλογία του δομημένου χώρου προς τους ελεύθερους χώρους πρασίνου, η αναλογία τους προς τον αριθμό των κατοίκων και η απόσταση τους από περιοχές κατοικίας. Τα τελευταία χρόνια ωστόσο γίνεται προσπάθεια να ενσωματωθούν στο σχεδιασμό κυρίως ποιοτικά δεδομένα όπως είναι η κοινωνική σύνθεση μιας περιοχής, οι επιθυμίες και τα οράματα των πολιτών.

Βάση των συλλογιστικών που βλέπουμε να αναπτύσσονται[2], ο σχεδιασμός και η διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου προσεγγίζονται ως ένα ροϊκό κυκλικό σύστημα δίχως αρχή και τέλος, βασικά μέρη του οποίου είναι η συμμετοχή των πολιτών, η χρηματοδότηση, η διοικητική οργάνωση και η παρακολούθηση, καθώς οι διεργασίες που επιτελούνται μέσα στο σύστημα μεταβάλλονται συνεχώς (Δ.1.1).

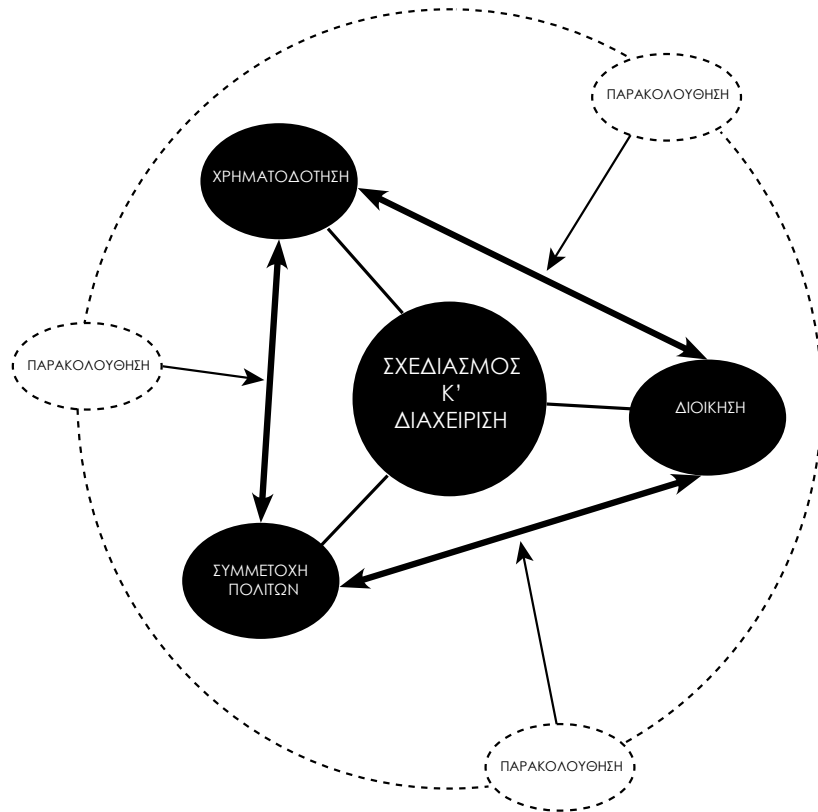
Η **συμμετοχή των πολιτών** είναι ένας δυναμικός παράγοντας ο οποίος μπορεί να προσφέρει σημαντική εισροή γνώσεων, ικανοτήτων, εξειδίκευσης. Κυρίως όμως εμπλέκοντας τους πολίτες στη διαδικασία σχεδιασμού έχουμε τη δυνατότητα να προσεγγίσουμε τις επιθυμίες της τοπικής κοινωνίας, το οποίο έχει άμεσο αντίκτυπο στη ζωτικότητα και στη βιωσιμότητα των ελεύθερων χώρων πρασίνου. Μάλιστα εντοπίζονται ήδη μεταβολές σε πρακτικές και πολιτικές, στις οποίες ο ρόλος του πολίτη ενσωματώνεται στο σχεδιασμό και στη διαχείριση. Ιδιαίτερα στην παρούσα συγκυρία όπου ο ρόλος τους κράτους υποχωρεί, φαίνεται να εγκαθιδρύεται ένα νέο κοινωνικό δίκτυο δρώντων που απαρτίζεται από πολίτες, εταιρείες, οργανισμούς, ΜΚΟ, οι οποίοι συμβάλλουν καθοριστικά στην παραγωγή των φυσικών οικοσυστημάτων στον αστικό χώρο, καθώς αναλαμβάνουν κυρίαρχο ρόλο στη διαχείριση και στο σχεδιασμό τους. Κατά συνέπεια ένα μεγάλο μέρος του ερευνητικού ενδιαφέροντος εστιάζει στο αν και με τι όρους η συμμετοχή των πολιτών μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός στο πλαίσιο του σχεδιασμού και της αναπτυξιακής πολιτικής δίνοντας απάντηση σε θέματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης και διαχείρισης του δημόσιου χώρου.

Η **χρηματοδότηση** συνίσταται όχι μόνο στην απορρόφηση πόρων αλλά κυρίως στη σωστή κατανομή τους ώστε να προκύψουν οι μέγιστες ωφέλειες. Η οργάνωση και ο προγραμματισμός παίζουν καθοριστικό ρόλο. Βασικές πηγές χρηματοδότησης για τις ευρωπαϊκές πόλεις είναι η τοπική αυτοδιοίκηση, τα ευρωπαϊκά προγράμματα, οι δωρεές και οι συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

Η **διοικητική οργάνωση** συμβάλλει καθοριστικά στην ευελιξία του συστήματος και στη δυνατότητα να διεκδικεί και να αναζητά πόρους χρηματοδότησης, να καταγράφει και να ιεραρχεί τις ανάγκες και να αναζητά καινοτομίες στο σχεδιασμό και στη διαχείριση.

Οι **δείκτες παρακολούθησης** αξιολογούν το σχεδιασμό και τη διαχείριση. Μέσω της συνεχούς καταγραφής των πραγματικών συνθηκών, εξάγονται αποτελέσματα ούτως ώστε να προκύψει η ανατροφοδότηση (feedback), που θα επαναπροσδιορίσει τις στρατηγικές και θα ενημερώσει τα δεδομένα αξιολογώντας τις δράσεις.

[2] βλ. National Audit Office (NAO), 2006, "Enhancing Urban Green Space", London και URGE, 2004, "Making greener cities: a practical guide", Leipzig

Δ.1.1 Σύστημα διαχείρισης και σχεδιασμού των ελεύθερων χώρων πρασίνου

1.2 Βασικές Προσεγγίσεις Θεώρησης

Τα ζητήματα ανάπτυξης και ρύθμισης του χώρου, σε οποιαδήποτε γεωγραφική κλίμακα (εθνική, περιφερειακή, τοπική) και κατηγορία χώρου, παρουσιάζουν μια σύνθετη πολιτική βαρύτητα λόγω των άμεσων και έμμεσων επιπτώσεών τους στη φύση, στο χώρο, στην κοινωνία και στην οικονομία. Γι αυτό το λόγο οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου και η σχέση τους με την πόλη εντάσσονται σε ένα ευρύτερο διερευνητικό πλαίσιο το οποίο συντίθεται από αλληλένδετες, άρρηκτα συσχετισμένες θεωρήσεις, οι οποίες ξεκινούν από περιβαλλοντικές, χωρικές, κοινωνικοοικονομικές συνιστώσες και ολοκληρώνονται δίνοντας έμφαση στην πολιτική κρισιμότητα που φέρουν τα χωρικά ζητήματα.

1.2.1 Περιβαλλοντική θεώρηση

Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες πόλεις και θα συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερη ένταση στο μέλλον, όπως ακραίες θερμοκρασιακές μεταβολές, πλημμύρες, ατμοσφαιρική ρύπανση, ηχητική όχληση, έρχονται ως απόρροια της δυσανάλογης σχέσης ανάμεσα στο φυσικό και το δομημένο περιβάλλον. Σύμφωνα με τη ρητορική της βιωσιμότητας και τον διάλογο που αναπτύσσεται ήδη εδώ και τρεις δεκαετίες για τα περιβαλλοντικά οφέλη των ελεύθερων χώρων πρασίνου, η αντιμετώπιση των αστικών προκλήσεων θα μπορούσε να επέλθει με την ενίσχυση των φυσικών οικοσυστημάτων. Η ύπαρξη φυσικών οικοσυστημάτων στην πόλη είναι απαραίτητη συνθήκη για τη διαμόρφωση ενός βιώσιμου αστικού χώρου, ο οποίος μπορεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η εξάντληση των φυσικών πόρων

Οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου
ως βασική συνθήκη αστικής
βιωσιμότητας

πόρων για τις επόμενες γενιές[3]. Παρόλο που η ύπαρξη πρασίνου στον αστικό ιστό είναι καθοριστικός παράγοντας για την επίτευξη της "βιώσιμης ανάπτυξης", στη σύγχρονη πόλη εξακολουθεί να υπάρχει έντονη ανάγκη για αποκατάσταση της ισορροπίας ανάμεσα στο κτισμένο και τον άκτιστο χώρο της πόλης.

Ιδιαίτερα για τις πόλεις που βρίσκονται σε συνεχιζόμενο ρυθμό αστικοποίησης η σημασία του πρασίνου είναι εξαιρετικά μεγάλη για την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Καθοριστικός είναι ο ρόλος του πρασίνου στη ρύθμιση των κλιματικών συνθηκών στην πόλη καθώς μειώνουν την ατμοσφαιρική ρύπανση και διατηρούν τη θερμοκρασία σε σταθερά επίπεδα στον αστικό χώρο οπότε αποφεύγονται οι ακραίες θερμοκρασίες, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για τις μεσογειακές πόλεις κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Επίσης σε περιοχές που υπάρχουν χώροι πρασίνου κατά τη διάρκεια έντονων βροχοπτώσεων απορροφούνται μεγάλες ποσότητες νερού αποτρέποντας πλημμύρες και εμπλουτίζοντας ταυτόχρονα τον υδροφόρο ορίζοντα. Ακόμη το αστικό πράσινο λειτουργεί πολύ καλά ως ηχομονωτικό για τον αστικό χώρο, απορροφώντας τους θορύβους της πόλης. Επιπλέον τα φυσικά οικοσυστήματα είναι τα τελευταία καταφύγια βιοποικιλότητας στα αστικά κέντρα.

Επομένως η παρουσία της φύσης στο δημόσιο χώρο είναι καθοριστική για την ποιότητα ζωής των κατοίκων καθώς δημιουργείται ένα πολύ πιο υγιεινό μικροπεριβάλλον[4], ιδιαίτερα σε πυκνοκατοικημένες περιοχές στην πόλη. Οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου είναι από τα βασικά μέσα για να εξασφαλίσουμε τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων, η οποία πρέπει να επιτευχθεί με τρόπο δυναμικό όχι μόνο μέσα από την παρουσία της βλάστησης ως εξωραϊσμένη και στατική εικόνα της φύσης αλλά κυρίως μέσα από στην αποκατάσταση φυσικών διαδικασιών όπως ο κύκλος του νερού, το αστικό κλίμα, τα ενδιαιτήματα της αστικής άγριας ζωής, μέσα δηλαδή από την εξασφάλιση της περιβαλλοντικής λειτουργίας και βιωσιμότητας του δημόσιου χώρου.

1.2.2 Χωρική θεώρηση

Οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου έπαιζαν ανέκαθεν πρωταρχικό ρόλο στην πολεοδομική συγκρότηση. Η χωρική συμμετοχή τους στην αστική έκταση έχει ιδιαίτερο βάρος για το δημόσιο χώρο της πόλης καθιστώντας τους αναπόσπαστη συνιστώσα των πόλεων. Αρχικά οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου αναδεικνύουν τη σημασία του κενού και του πλήρους στην πόλη, εξισορροπώντας τον οικοδομικό όγκο, όπου αυτός πυκνώνει και διογκώνεται προς την κατεύθυνση του ύψους. Παράλληλα οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου είναι πόλοι έλξης λειτουργιών με αυξημένη συγκέντρωση του ανθρώπινου παράγοντα. Δημιουργούνται δηλαδή γύρω τους αστικές ζώνες όπου πληθαίνουν κοινωνικές, εκπαιδευτικές, διοικητικές λειτουργίες, αναπαράγονται κατοικίες, καταστήματα, γραφεία, χώροι ψυχαγωγίας, διαπιστώνεται μια γενικότερη πύκνωση πληθυσμού και οικοδομικού όγκου. Ιδιαίτερα στην παρούσα συγκυρία της αστικής διάχυσης, όπου οι πόλεις αρχίζουν και "ξεχειλώνουν", οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου μπορούν να επαναφέρουν τη συνεκτικότητα, μέσω της λειτουργικής τους σύνδεσης και της ανάπτυξης ενός δικτύου. Η βασική ωστόσο πρόκληση είναι να δώσουμε σημασία στην ανάγκη να δημιουργηθούν νέοι, να αξιοποιηθούν και να κατοχυρωθούν οι ήδη υπάρχοντες ελεύθεροι χώροι πρασίνου.

[3] World Commission on Environment and Development, 1987, "Our common future", Oxford: Oxford University Press

[4] "Ένα δέντρο μεσαίου μεγέθους ισοδυναμεί με 3 κλιματιστικά, ενώ 3 μουριές μεσαίου μεγέθους μπορούν να "χορηγήσουν" σε έναν άνθρωπο το οξυγόνο ολόκληρης της ζωής του." Βάρρας, Γ. στο άρθρο Ψαρά, Μ., "Θάλαμος αερίων το Λεκανοπέδιο", Έθνος

Η επίδραση των ελεύθερων χώρων πρασίνου στην κοινωνική συνοχή των πόλεων

1.2.3 Κοινωνική θεώρηση

Η ερώτηση για το πώς το φυσικό περιβάλλον των πόλεων επιδρά στην κοινωνική συνοχή, είναι αντικείμενο ευρείας ακαδημαϊκής έρευνας. Ήδη από τα μέσα του 19ου αι. ξεκινάνε οι διαπιστώσεις ότι το περιβάλλον μπορεί να εξασφαλίσει καλύτερη ποιότητα ζωής στους κατοίκους των πόλεων και να συμβάλλει στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας των πολιτών. Η ενσωμάτωση της φύσης στις πόλεις ανήκει στις ιδέες πολλών αρχιτεκτόνων, μεταξύ άλλων ο Le Corbusier και ο Frank Lloyd Wright, οι οποίοι εκφράζουν την άποψη ότι η συνθήκη της συνύπαρξης φύσης-πόλης, θα αποκαταστήσει την **κοινωνική αρμονία** και θα εξασφαλίσει **υγιεινές συνθήκες διαβίωσης**[5]. Οι χώροι πρασίνου ιστορικά άλλωστε αποτελούν σημεία συνύρεσης των τοπικών κοινωνιών, κοινωνικής ανταλλαγής και μπορούν να οριστούν ως πλατφόρμες στις οποίες διεξάγεται μια πληθώρα πολιτιστικών και κοινωνικών δραμιένων. Πολλές μελέτες αποδεικνύουν ότι οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου εκτιμούνται πολύ από τους κατοίκους των πόλεων και ότι είναι ένας σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει στο πόσο ικανοποιημένοι νιώθουν στις περιοχές που μένουν[6]. Επομένως η σύνδεση της κοινωνικής συνοχής με τους ελεύθερους χώρους πρασίνου δεν είναι μια καινούρια πτυχή της προβληματικής καθώς δεν μπορούμε να φανταστούμε χώρους πρασίνου που να μην εκπληρώνουν το κοινωνικό ή πολιτιστικό τους ρόλο.

Αρχικά η επίδραση των ελεύθερων χώρων πρασίνου στην κοινωνική συνοχή του αστικού χώρου είναι καθοριστική καθώς είναι χώροι **δημόσιοι με ελεύθερη πρόσβαση** για τον κάθε πολίτη, επομένως κοινωνικές ομάδες με χαμηλό εισόδημα μπορούν να συμμετέχουν στην αναψυχή με ίσους όρους. Παρόλα αυτά, επειδή κατά τη διαδικασία της αστικοποίησης γεννώνται αντιφάσεις εξαιτίας κοινωνικών ανισοτήτων, στις περισσότερες πόλεις διαπιστώνεται άνιση κατανομή των ελεύθερων χώρων πρασίνου. Συνήθως περιοχές με ευαίσθητα κοινωνικά στρώματα έχουν και την μικρότερη αναλογία χώρων πρασίνου ανά κάτοικο. Επομένως μπορούμε να αντιληφθούμε ότι το φυσικό περιβάλλον και η διαχείρισή του καθορίζεται από άνισες, άδικες κοινωνικές σχέσεις.

Από τους σημαντικότερους παράγοντες για μια υγιή, συνεκτική κοινωνία είναι η δυνατότητα των πολιτών να έρθουν σε επαφή και ανταλλάξουν απόψεις. Είναι οι χώροι στους οποίους η τοπική κοινωνία μπορεί να δράσει συλλογικά, και να ενισχυθεί το συναίσθημα της αλληλεγγύης και της αλληλοβοήθειας μεταξύ των πολιτών. Τέτοιες δραστηριότητες ενδυναμώνουν το ρόλο των τοπικών κοινωνιών, καθώς οι πολίτες που εμπλέκονται σε αυτές τις διεργασίες ευαισθητοποιούνται περισσότερο κοινωνικά και περιβαλλοντικά και προωθούν την περιβαλλοντική συνείδηση.

Επομένως είναι κρίσιμο αν θέλουμε να κατανοήσουμε τον δεσμό ανάμεσα στη φύση και στην πόλη να προχωρήσουμε πέρα από την έννοια της βιωσιμότητας και να αντιληφθούμε ότι η αστικοποίηση είναι μια υβριδική διαδικασία κατά την οποία συντίθενται κοινωνικά και φυσικά στοιχεία (Latour B., 1993). Ένα σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση είναι να κατοχυρώσουμε την κοινωνική και πολιτισμική ποικιλομορφία με τη συμμετοχή μιας πληθώρας τοπικών εμπλεκόμενων στη διαμόρφωση του χώρου. Η πρόκληση για τη σύγχρονη πόλη είναι να αναγνωρίσει τις κοινωνικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες των εκάστοτε τοπικών κοινωνιών

[5] Fishman, R., 1982

[6] Kaplan, S., 1995 και Bonnes, M., et al. 2007

Η αναπτυξιακή δυναμική των ελεύθερων χώρων πρασίνου

και με μοχλό τις προσδοκίες και τα οράματα των πολιτών να διαμορφωθούν οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου, διασφαλίζοντας την κοινωνική συνοχή. Ωστόσο ένα από τα καίρια ερωτήματα για την υιοθέτηση των συμμετοχικών πρακτικών, και σημαντική πρόκληση για το σχεδιασμό είναι η ανάπτυξη μεθόδων ισότιμης εμπλοκής όλων των κοινωνικών ομάδων στις διεργασίες.

1.2.4 Οικονομική θεώρηση

Το φυσικό περιβάλλον στον αστικό χώρο παρουσιάζει ιδιαίτερη δυναμική, καθώς είναι ένα ευαίσθητο οικοσύστημα που προσελκύει το ενδιαφέρον ποικίλων κοινωνικών ομάδων και αντικρουόμενων συμφερόντων. Οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου ξεκίνησαν να παίζουν σημαντικό ρόλο στις αναπτυξιακές διαδικασίες της πόλης ιδιαίτερα με την έλευση της αποβιομηχάνισης στην Δύση. Το ενδιαφέρον για τον δημόσιο χώρο αυξήθηκε, ενώ η έννοια της φύσης μέσα στην πόλη αναθεωρήθηκε και συνδέθηκε με παρεμβάσεις "αστικής αναγέννησης". Σχετικά με τον τρόπο αξιοποίησής του από τον άνθρωπο, το φυσικό περιβάλλον στον αστικό χώρο έχει υποστεί αρκετές μεταβολές τόσο ως προς το είδος αλλά και την ένταση των χρήσεων που δέχεται. Αυτή η συνεχής αλλαγή έφερε ωστόσο και αρνητικές επιπτώσεις, καθώς στους τόπους αυτούς αποτυπώνεται πολύ συχνά η υπερεκμετάλλευση του χώρου από τη δραστηριότητα του ανθρώπου.

Η ιδιαίτερη οικονομική δυναμική των ελεύθερων χώρων πρασίνου συνδέεται κυρίως με την μεγάλη υπεραξία που μπορεί να παράγει η αξιοποίησή τους. Η παρουσία πρασίνου σε μια περιοχή έχει άμεσο αντίκτυπο στην αξία γης, καθώς οι κάτοικοι είναι διατεθειμένοι να καταβάλλουν μεγαλύτερο οικονομικό αντίτιμο για να αποκτήσουν μια ιδιοκτησία που γεινιάζει με ένα χώρο πρασίνου με αποτέλεσμα την άνοδο των τιμών των ακινήτων της περιβάλλουσας περιοχής (Crompton, L., 2005). Επίσης οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου σε μια πόλη αναγνωρίζονται πλέον ως στοιχεία της ελκυστικότητας της πόλης και βελτίωσης της εικόνας της στην παγκόσμια αγορά καθώς συμβάλλουν στην προσέλκυση επενδύσεων, κατοίκων, επισκεπτών, εμπόρων κ.α. Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος που πολλές ευρωπαϊκές πόλεις στην προσπάθειά τους να ενισχύσουν τα κέντρα των πόλεων, ασκούν πολιτικές για τη δημιουργία χώρων αστικού πρασίνου (Tajima, K., 2003).

Στην παρούσα συγκυρία το γεγονός ότι οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου ενισχύουν σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα των πόλεων επηρεάζει άμεσα τον επαναπροσανατολισμό των σχεδιαστικών προτύπων τα οποία διαμορφώνονται από ένα κυρίαρχο πλαίσιο αξιών και επιλογών που επιβάλλεται κυρίως από τις αγορές. Οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου ακολουθούν την μεταβολή του παραδείγματος, όπου οι αναπτυξιακές πολιτικές περιγράφονται κυρίως με επιχειρηματικούς όρους και λιγότερο με γνώμονα την παροχή συλλογικών υπηρεσιών. Οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου επομένως στη σύγχρονη πόλη γίνονται προνομιακοί υποδοχείς της νέας διεθνοποιημένης αστικής εμπειρίας της κατανάλωσης, της αναψυχής και του ελεύθερου χρόνου.

Ωστόσο υπάρχει μεγάλη ανάγκη για την εξασφάλιση των εναπομεινάντων αδόμητων χώρων και την προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων από την καταστροφή. Επομένως είναι κρίσιμο να επαναξιολογήσουμε την έννοια της ανάπτυξης όχι ως μονοδιάστατη οικονομική συσσώρευση, κάτι το οποίο οδηγεί αυτούς που λαμβάνουν αποφάσεις να θυσιάσουν ότι είναι πραγματικά βιώσιμο και αισθητό στον αστικό χώρο. Σύμφωνα με τον Χάρβει πρέπει να αναγνωρίσουμε το φетиχισμό για ανάπτυξη ως ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της καπιταλιστικής εποχής. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι το τυφλό κινήγι για ανάπτυξη οδηγεί αναμφίβολα σε μονόδρομο και τονίζει την ανάγκη για ένα νέο αστικό σενάριο το οποίο θα επανακαθορίζει τη σχέση ανάμεσα στην παραγωγή και την κατανάλωση και θα παίρνει μια πιο υπεύθυνη θέση απέναντι

στους εναπομείναντες πόρους και στο περιβάλλον[7] .

Οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου μπορούν να συμβάλλουν στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη η οποία θα τελείει σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο και το περιβάλλον του, για το λόγο αυτό είναι αναγκαίο να αμφισβητηθούν οι καθιερωμένες πρακτικές που χρησιμοποιούνται για να προωθηθούν θέματα που σχετίζονται με τους ελεύθερους χώρους πρασίνου και να εξερευνηθούν εναλλακτικά αστικά σενάρια όπου η ανάπτυξη του αστικού χώρου έχει ως αφετηρία τους τελικούς χρήστες, δηλαδή την τοπική κοινωνία.

1.2.5 Πολιτική θεώρηση

Παραδοσιακά συναντάμε “κλειστές” περιβαλλοντικές πολιτικές, στις οποίες οι αρμόδιοι για το σχεδιασμό και τη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου είναι οι επίσημοι φορείς άσκησης πολιτικής εξουσίας. Το μοντέλο αυτό αν και ελκυστικό στους πολιτικούς φορείς επειδή μπορούν να υλοποιήσουν έργα χωρίς να καταναλώνουν πολύ ενέργεια και χρόνο, τα οποία είναι απαραίτητα για το διάλογο με τους διαφορετικούς εμπλεκόμενους, αρχίζει και μεταβάλλεται. Ήδη από τη δεκαετία του '90, έχει αναγνωρισθεί σε διεθνές πολιτικό επίπεδο, η αναγκαιότητα της συμμετοχής των πολιτών στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Η πρώτη επίσημη καταγραφή γίνεται στη διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο το 1992[8], στην οποία τονίζεται η ανάγκη της συμμετοχής των πολιτών στο σχεδιασμό. Η διακήρυξη του Ρίο αναφέρει στις βασικές αρχές ότι:

“η επίλυση των περιβαλλοντικών ζητημάτων μπορεί να αντιμετωπιστεί καλύτερα με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων πολιτών. Σε εθνικό επίπεδο ο κάθε πολίτης πρέπει να έχει πρόσβαση σε πληροφορίες που αφορούν το περιβάλλον, τις οποίες αναρτούν οι δημόσιες αρχές... και επίσης πρέπει να έχει την ευκαιρία να συμμετέχει στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Τα κράτη πρέπει να ευθαρρύνουν την ευαισθητοποίηση του κοινού και τη συμμετοχή του κάνοντας την πληροφορία διαθέσιμη σε όλους.”

Στην παρούσα συγκυρία διαπιστώνεται ολοένα και περισσότερο μη κυβερνητικοί εμπλεκόμενοι διαφόρων μορφών (πολίτες, εταιρείες, οργανισμοί, ΜΚΟ) να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η αλλαγή παραδείγματος ορίζει τη μεταστροφή προς νέες μορφές “συμμετοχικής διακυβέρνησης”, όπου τόσο επίσημοι όσο και ανεπίσημοι θεσμοί, μηχανισμοί, διαδικασίες δίνουν τη δυνατότητα στους διάφορους εμπλεκόμενους να συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων καταθέτοντας άμεσα τις απόψεις, τις ανάγκες και τα οράματά τους.

Η αλλαγή του παραδείγματος προς τη συμμετοχική διακυβέρνηση των ελεύθερων χώρων πρασίνου περιέχει ωστόσο ένα ευρύ φάσμα νέων μορφών, σχέσεων και αλληλεξαρτήσεων ανάμεσα στους επίσημους φορείς άσκησης πολιτικής εξουσίας, στους πολίτες και σε λοιπούς μη κυβερνητικούς εμπλεκόμενους. Στις νέες μορφές ενσωματώνεται η απομάκρυνση της πολιτείας από τη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου και η ταυτόχρονη εισαγωγή του ιδιωτικού τομέα ως αποδοτικού και ευέλικτου εγγυητή της ελκυστικότητας και της ασφαλούς λειτουργίας των χώρων πρασίνου. Με την δικαιολογία της απουσίας οικονομικών πόρων, στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, ένα μέρος της ευθύνης του κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης για την δημιουργία, ανάπτυξη, συντήρηση, και διαχείριση δημόσιων χώρων πρασίνου παραχωρείται στους ιδιώτες μέσα από ένα φάσμα εργαλείων που ποικίλουν από την υιοθεσία παγκακίων και παιδικών

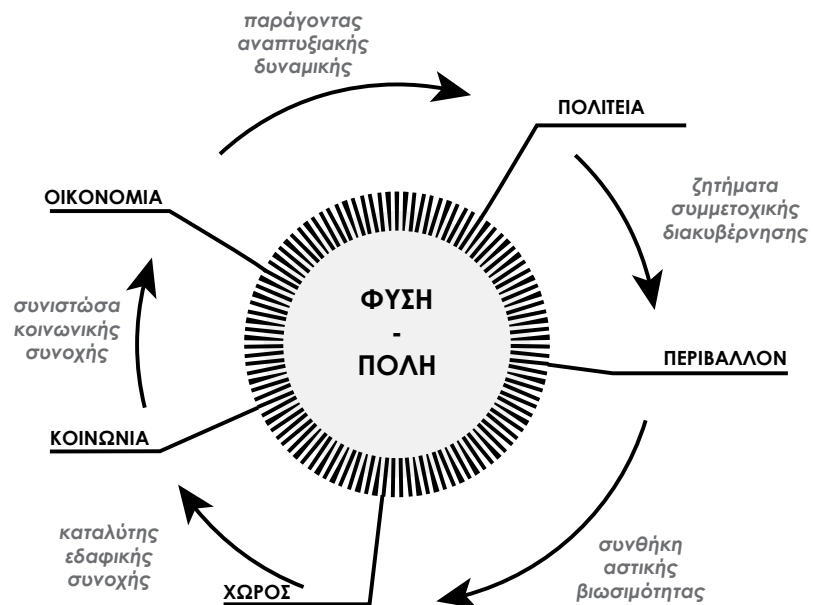
[7] AESOP, 2012.

[8] UNCED, 1992, “Earth Summit”.

χαρών μέχρι χορηγίες δημόσιων χώρων, ιδιωτικούς δημόσιους χώρους (Privately Owned Public Spaces -POPS), ενοικιάσεις πάρκων και πλατειών, και Business Improvement Districts (BIDs). Οι πρακτικές αυτές δημιουργούν ένα νέο πλαίσιο λειτουργίας των χώρων πρασίνου και συνθέτουν τον σύγχρονο υβριδικό χαρακτήρα του δημόσιου χώρου.

Ωστόσο νέες μορφές “συμμετοχικής διακυβέρνησης” διαμορφώνουν και ομάδες πολιτών, οι οποίες νιώθοντας αποκλεισμένες από το σχεδιασμό και τη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου, διεκδικούν το φυσικό στοιχείο στην πόλη, χωρίς τη συμμετοχή των επίσημων αρχών. Ο Gandy διακρίνει ότι αυτές οι νέες μορφές που αναδύονται δίνουν την προοπτική για τη διαμόρφωση μιας “οικολογικά εμπλουτισμένης δημόσιας σφαίρας”[9] , όπου οι νέες λειτουργικές σχέσεις ανάμεσα στη φύση και στην πόλη θα προκύψουν μέσα από σχέσεις αλληλεγγύης, συμμετοχής και συλλογικότητας των πολιτών.

Το αποτέλεσμα επομένως μιας ανοιχτής περιβαλλοντικής πολιτικής, παραμένει ένα ερώτημα υπό διερεύνηση που πρέπει να εξετάζεται με συγκεκριμένους όρους, καθώς οι νέες μορφές συμμετοχικής διακυβέρνησης όσο και αν έρχονται ως καινοτόμος απάντηση στις νέες αστικές προκλήσεις, ενδέχεται να έχουν αντικρουόμενες επιδράσεις. Μπορεί δηλαδή να λειτουργούν ως μανιφέστα αυτονόμησης και αυτοοργάνωσης των τοπικών κοινωνιών και παράλληλα να εξυπηρετούν συμφέροντα της αγοράς.

Δ.1.2 Βασικές Προσεγγίσεις Θεώρησης

[9] Gandy, M., 2003.

2. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΩΣ ΜΕΣΟΥ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

2.1 Από τον “επίσημο” στον “άτυπο” σχεδιασμό:

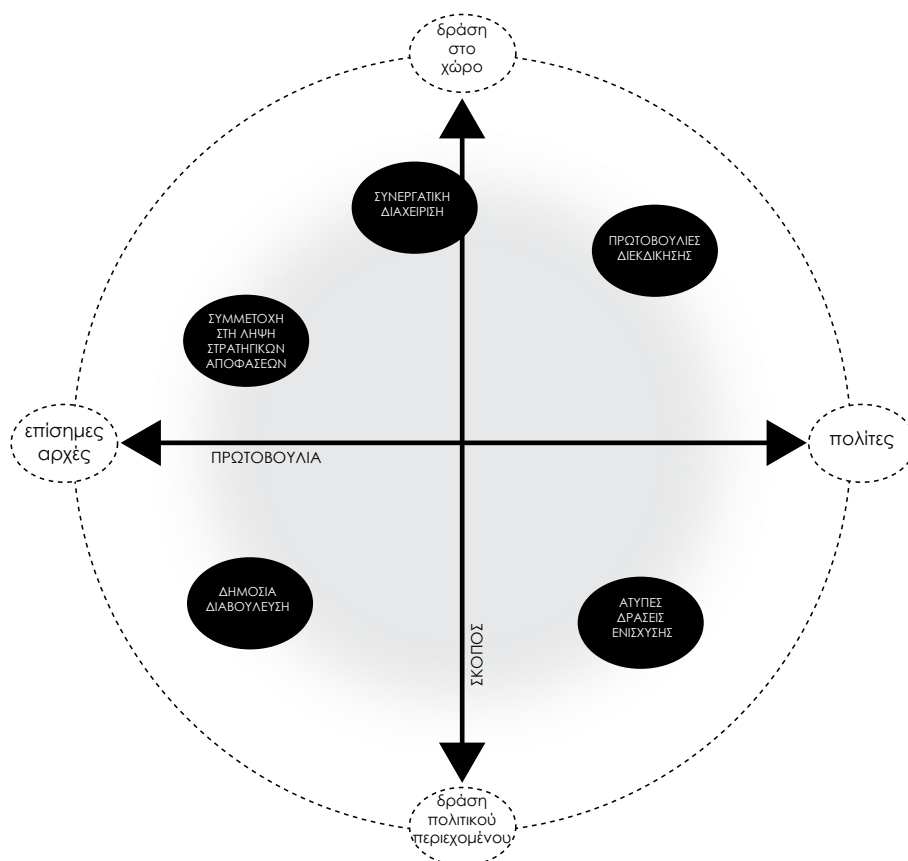
Προς αναζήτηση νέων δομών και μηχανισμών αξιοποίησης

Περνώντας από τη θεωρία στην πράξη, τα τελευταία χρόνια στον ευρωπαϊκό χώρο καταγράφεται μια πληθώρα πολιτικών και πρακτικών στις οποίες η συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό και στη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου είναι διακριτή. Παρατηρείται μια μεταβολή από “επίσημες” διαδικασίες σε “ανεπίσημες” πρακτικές που εφαρμόζονται τόσο από τους φορείς πολιτικής εξουσίας όσο και από πρωτοβουλίες και δράσεις πολιτών. Μέσα από την παράλληλη θεώρηση των συμμετοχικών πολιτικών και πρακτικών, θα ερευνηθεί κυρίως η διαβάθμιση του ρόλου του πολίτη σε αυτές. Για την ερμηνευτική τους προσέγγιση ορίστηκαν δύο βασικοί άξονες. Στον ένα άξονα τοποθετείται από ποιον προέρχεται η πρωτοβουλία (κυβερνητικός ή μη φορέας) και στον άλλον άξονα τοποθετείται ο σκοπός της συμμετοχής, αν πρόκειται δηλαδή για φυσικές δράσεις στο χώρο ή για δραστηριότητες πολιτικής χροιάς (βλ. Δ.2.1). Με βάση αυτούς τους 2 άξονες (πρωτοβουλία και στόχος της συμμετοχής) αναλύονται έξι διαφορετικές μορφές, οι οποίες συμπίπτουν με ορισμένα από τα “σκαλοπάτια της σκάλας” του συμμετοχικού σχεδιασμού, έτσι όπως τα είχε απεικονίσει η Arnstein το 1969, στο δημοφιλέστερο άρθρο στη βιβλιογραφία της πολεοδομίας για το συμμετοχικό σχεδιασμό[10].

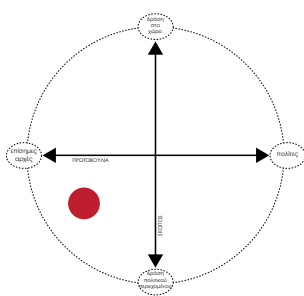
- Πολιτικές δημόσιας διαβούλευσης
- Συμμετοχή του πολίτη στη λήψη στρατηγικών αποφάσεων
- Συνεργατικές μορφές διαχείρισης
- Άτυπες δράσεις για την ενίσχυση των ελεύθερων χώρων πρασίνου
- Πρωτοβουλίες διεκδίκησης ελεύθερων χώρων πρασίνου

Στόχος του κεφαλαίου είναι μέσα από υλοποιημένες πολιτικές και πρακτικές να υπάρξουν οι πρώτες διαπιστώσεις σχετικά με το πόσο καθοριστική είναι η συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό και στη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου και ποιοι παράγοντες δρουν ανασταλτικά ή υποστηρικτικά στη συμμετοχή των πολιτών.

[10] Arnstein, Sherry R., 1969, “A Ladder of Citizen Participation”.

Δ.2.1 Τυποποίηση πολιτικών και πρακτικών συμμετοχικού σχεδιασμού

2.2 Πολιτικές και πρακτικές συμμετοχικού σχεδιασμού από τον ευρωπαϊκό χώρο

2.2.1 Πολιτικές δημόσιας διαβούλευσης

Οι περισσότερες χώρες της Ευρώπης τα τελευταία χρόνια αξιοποιώντας τη δυναμική που προσφέρουν οι ΤΠΕ (Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών) εφαρμόζουν πολιτικές δημόσιας διαβούλευσης μέσω διαδικτυακών συστημάτων ηλεκτρονικής συμμετοχής. Η ανάπτυξη ενός δυναμικού μοντέλου ανοικτού διαλόγου σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχει σαν αφετηρία τη «Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση («Governance in the European Union: A White Paper-Governance») όπου στόχος είναι οι τελικές αποφάσεις να αποτελούν εκροή του δημοσίου διαλόγου που αναπτύσσεται μεταξύ των μετόχων της ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας (Heritier, A., 2008). Στην ουσία πρόκειται για δημόσιες ηλεκτρονικές υπηρεσίες πολιτικής συμμετοχής οι οποίες επιτρέπουν μεν στους πολίτες να ενεργοποιούνται εύκολα σε διαβουλευτικές διαδικασίες, αλλά πρακτικά ορίζουν μια μορφή διαλόγου μεταξύ πολιτών και πολιτείας με μονόδρομη ροή επικοινωνίας από τους πολίτες προς τα όργανα λήψης αποφάσεων. Συνήθως υποβάλλονται στην κρίση των πολιτών νομοσχέδια ώστε να μπορούν να εκφράζουν τη γνώμη τους επ' αυτών κάνοντας διορθωτικές προτάσεις.

Ορισμένα από τα σοβαρά μειονεκτήματα του θεσμού που αποδεικνύουν ότι δεν υπάρχει σε αυτή τη μορφή συμμετοχικής πρακτικής γόνιμη ώσμωση μεταξύ

πολιτείας και πολιτών είναι ότι η διαβούλευση δεν είναι δεσμευτική και δεν περιέχει κάποια ρήτρα λογοδοσίας, ο αρμόδιος υπουργός δηλαδή δε δεσμεύεται για την υιοθέτηση ή μη των προτάσεων των συμμετεχόντων στη διαβούλευση, με αποτέλεσμα εύκολα οι πολίτες που προτίθενται να καταθέσουν τις απόψεις τους να αποθαρρύνονται καθώς βλέπουν τις ιδέες τους να μην συνεκτιμώνται. Επίσης έχει αποδειχθεί ότι η διαβούλευση χρειάζεται ένα αρκετά ικανό μηχανισμό που σημαίνει έναν ικανοποιητικό αριθμό επιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων ικανών να αξιολογήσουν τα αποτελέσματα της διαβούλευσης. Ένα ακόμα μειονέκτημα της διαβούλευσης είναι ότι γίνεται συνήθως αρκετά αργά στην πορεία του σχεδιασμού με αποτέλεσμα οι τροποποιήσεις στα σχέδια να είναι περιορισμένες. Ωστόσο αυτό το είδος διαβούλευσης παρόλα τα μειονεκτήματά της διαβεβαιώνει ότι υπάρχει τουλάχιστον ένα μικρό μέρος των πολιτών που συμμετέχει στο σχεδιασμό έστω και με αυτό τον τρόπο. Επίσης στις πόλεις όπου οι συμμετοχικές πολιτικές και πρακτικές δεν έχουν μεγάλη παράδοση η διαβούλευση μπορεί να είναι μια αρχή.

Επιτροπή Κοινωνικού Διαλόγου για περιβαλλοντικά ζητήματα, Πόζναν, Πολωνία[11]

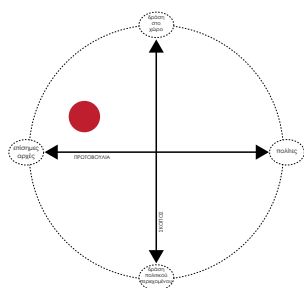
Στο Πόζναν στην Πολωνία δημιουργήθηκε το 2011 μια ειδική Επιτροπή Κοινωνικού Διαλόγου για περιβαλλοντικά ζητήματα (Commission for Social Dialogue on environmental issues). Ο στόχος της πρωτοβουλίας είναι να υπάρξει ένας εντατικός διάλογος ανάμεσα στους τοπικούς φορείς που είναι αρμόδιοι για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και στους πολίτες που ενδιαφέρονται για την προστασία του περιβάλλοντος. Στόχος της επιτροπής είναι να βελτιώσει τη λήψη αποφάσεων που λαμβάνει η τοπική αυτοδιοίκηση σε ζητήματα χωρικού σχεδιασμού, να γίνει καταγραφή χώρων πρασίνου και να προωθηθούν οι συνεργασίες με τα ερευνητικά κέντρα. Για την πρωτοβουλία αυτή έχει δημιουργηθεί μια πλατφόρμα στην οποία προωθείται ο διάλογος για την προστασία του περιβάλλοντος στην πόλη, με έμφαση στο σχεδιασμό και στη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου

“Κοίτα το Λιντς” (Schau auf Linz), Λιντς, Αυστρία[12]

Στο Λιντς στην Αυστρία από το 2012 η τοπική αυτοδιοίκηση αξιοποιώντας τις δυνατότητες που προσφέρουν οι εφαρμογές web 2.0 έχει δημιουργήσει μια διαδικτυακή εφαρμογή, η οποία ονομάζεται “ Schau auf Linz” (Πίξε μια ματιά στο Λιντς) που επιτρέπει στους πολίτες να αναφέρουν προβλήματα στο δημόσιο χώρο “καρφισώνοντάς” τα πάνω σε ένα χάρτη ούτως ώστε να λάβουν γνώση οι αρμόδιες υπηρεσίες και να τα επιλύσουν. Η εφαρμογή είναι διαθέσιμη και για κινητά τηλέφωνα, το οποίο δίνει τη δυνατότητα μιας άμεσης επαφής με τους πολίτες. Τα τελευταία χρόνια παρατηρούμε ολοένα και περισσότερες τοπικές αυτοδιοικήσεις σε διάφορες πόλεις της Ευρώπης να δημιουργούν αντίστοιχες διαδικτυακές πλατφόρμες.

[11] http://greensurge.eu/products/case-studies/Case_Study_Portrait_Poznan.pdf

[12] <http://schau.auf.linz.at/>

2.2.2 Συμμετοχή στη λήψη στρατηγικών αποφάσεων

Υπάρχουν χώρες στις οποίες οι φορείς πολιτικής εξουσίας δεν χρησιμοποιούν τη γνώση των πολιτών μόνο μέσω της διαβούλευσης, αλλά εφαρμόζουν πολιτικές οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα στους πολίτες να εμπλακούν ως ομότιμοι στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ένα παράδειγμα τέτοιας πολιτικής είναι ο "συμμετοχικός προϋπολογισμός" (participatory budgeting), ο οποίος επιτρέπει στους πολίτες να επηρεάσουν άμεσα τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την κατανομή των δημόσιων εσόδων.

Συμμετοχικός Προϋπολογισμός, Λισαβόνα, Πορτογαλία[13]

Ο πρώτος συμμετοχικός προϋπολογισμός εφαρμόστηκε στη Λισαβόνα το 2008 και έδωσε τη δυνατότητα στους πολίτες να παρουσιάσουν διαδικτυακά τις προτάσεις τους για την πόλη και να ψηφίσουν υπέρ των έργων που ήθελαν να υλοποιηθούν. Ο δημόσιος χώρος και ιδιαίτερα η ενίσχυση του με πράσινο είναι από τις πιο συχνές προτάσεις των πολιτών.

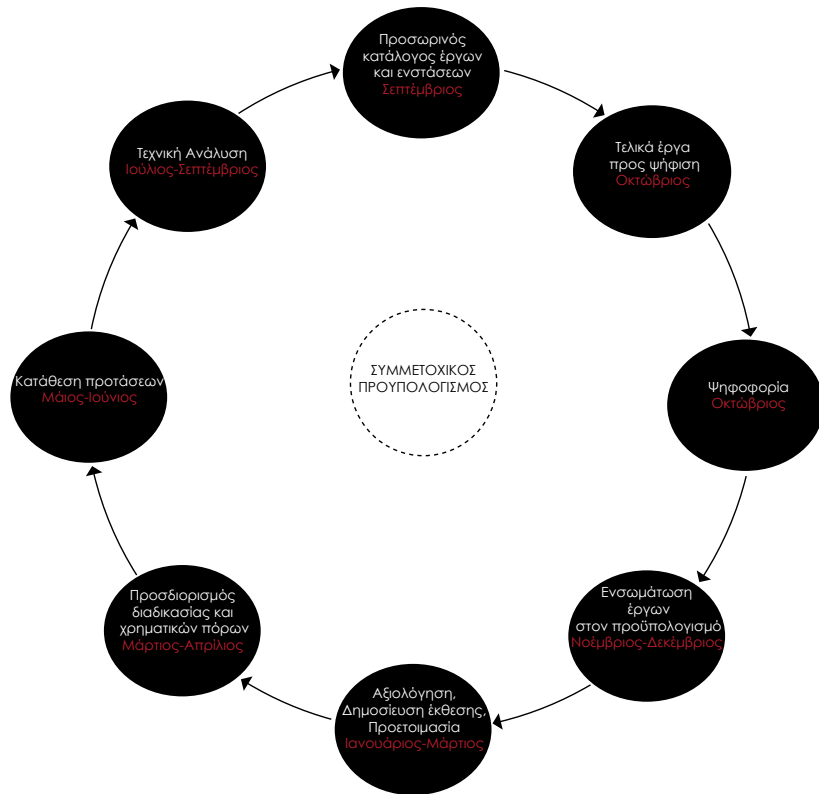
Με την πάροδο των χρόνων οι τοπικές αρχές στη Λισαβόνα έχουν αναπτύξει μια συγκεκριμένη διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει οκτώ στάδια και διαρκεί όλη τη χρονιά. Αρχικά γίνεται αξιολόγηση του προηγούμενου κύκλου και η προετοιμασία της έκθεσης για τον επόμενο. Στη συνέχεια προσδιορίζεται το ύψος των χρηματικών πόρων που θα διατεθούν και ακολουθεί περίοδος ενός μήνα στην οποία οι πολίτες καλούνται να καταθέσουν τις προτάσεις τους. Στη συνέχεια αναλύονται και επιλέγονται τα έργα που θα τεθούν προς ψήφιση. Η ψηφοφορία διαρκεί ένα μήνα και τα δημοφιλέστερα έργα, τα οποία ψηφίζονται διαδικτυακά ή μέσω κινητού τηλεφώνου, ενσωματώνονται στον προϋπολογισμό της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Με την πάροδο των χρόνων ο αυξανόμενος αριθμός των συμμετεχόντων δείχνει ότι ο μηχανισμός αυτός έχει μια δυναμική, ωστόσο το συνολικό ποσοστό της συμμετοχής είναι ακόμα αρκετά μικρό (βλ. Π.2.1). Χαρακτηριστικά την πρώτη χρονιά που υλοποιήθηκε η διαδικασία συμμετείχε μόλις το 0,5% του πληθυσμού, ενώ το 2012 το 5,5%. Το γεγονός αυτό δείχνει την έλλειψη σχετικής κουλτούρας αναφορικά με τη συμμετοχή σε τέτοιου τύπου διαδικασίες από την πλευρά της τοπικής κοινωνίας.

ΚΥΚΛΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΥ ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ	2008	2009	2010	2011	2012
Συνολικοί Ψήφοι	2809	4719	11570	17887	29911
Έργα προς Ψήφιση	89	200	291	228	231
Εγγεγραμμένοι Συμμετέχοντες διαδικτυακά	1732	6958	12738	26815	**
Συνολικές Προτάσεις για Έργα	580	533	927	808	659

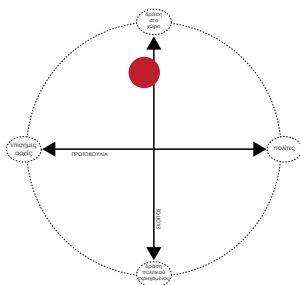
Π.2.1 Συμμετοχή πολιτών στους κύκλους συμμετοχικού προϋπολογισμού στη Λισαβόνα

Πηγή: Camara Municipal de Lisboa, <http://www.cm-lisboa.pt/en/participate/participatory-budget>

Δ.2.2 Στάδια υλοποίησης συμμετοχικού προϋπολογισμού

Πηγή: Camara Municipal de Lisboa, <http://www.cm-lisboa.pt/en/participate/participatory-budget>

2.2.3 Συνεργατικές μορφές διαχείρισης και σχεδιασμού

Τις προηγούμενες δεκαετίες οι ευρωπαϊκές πόλεις είχαν στη διάθεσή τους αρκετούς οικονομικούς πόρους για να πραγματοποιούν έργα μεγάλης κλίμακας για τη βελτίωση του περιβάλλοντος. Στην παρούσα συγκυρία της οικονομικής κρίσης ο υπερχρεωμένος δημόσιος φορέας αδυνατεί να ξεκινήσει προγράμματα μεγάλης κλίμακας που να απαντούν στην πρόκληση της αστικής και περιβαλλοντικής υποβάθμισης, εντούτοις προσπαθεί να βρει νέες προσεγγίσεις για να χειριστεί περιβαλλοντικά ζητήματα.

Σε μια προσπάθεια να επιλυθούν ζητήματα διαχείρισης και συντήρησης των ελεύθερων χώρων πρασίνου παράλληλα με την εξοικονόμηση πόρων, αρκετές πόλεις εφαρμόζουν συνεργατικά σχήματα διαχείρισης που αφορούν το σχεδιασμό, τη διαχείριση, τη χρηματοδότηση και την παροχή υπηρεσιών. Παρόλο που η μετάθεση των αρμοδιοτήτων μπορεί να ειπωθεί μέσα από το πρίσμα μιας πιο δημοκρατικής προσέγγισης, ωστόσο εγείρονται ερωτήματα σχετικά με το κατά πόσο η τοπική αυτοδιοίκηση και οι εκάστοτε αρμόδιοι φορείς διαχείρισης των ελεύθερων χώρων πρασίνου μπορούν να αποποιηθούν εντελώς των ευθυνών τους. Παράλληλα η εισαγωγή των ιδιωτικών επιχειρήσεων δημιουργεί ερωτηματικά σε σχέση με τα όρια τέτοιων πρακτικών, καθώς πολλές φορές συνδέεται με τον αποκλεισμό των 'ανεπιθύμητων' κοινωνικών ομάδων, γεγονός που αναιρεί καθοριστικά το χαρακτήρα του δημόσιου χώρου.

NDSM, Άμστερνταμ, Ολλανδία[14]

Το βόρειο θαλάσσιο μέτωπο του Άμστερνταμ, το οποίο βρίσκεται σχετικά κοντά στο κέντρο της πόλης, είναι μια περιοχή που στο παρελθόν ήταν βιομηχανική ζώνη. Το 1984 η ολλανδική ναυπηγική βιομηχανία έκλεισε και η ιδιοκτησία της γης μεταβιβάστηκε στην τοπική αυτοδιοίκηση. Υπήρξαν πολλές σκέψεις για το σχεδιασμό μιας μεγάλης αγοράς όπου θα σταθμεύουν και κρουαζιερόπλοια, στην πραγματικότητα όμως τίποτα δεν υλοποιήθηκε και η περιοχή παρέμεινε νεκρή για δυο δεκαετίες. Γύρω στο 2000 το τμήμα αστικού σχεδιασμού στο Άμστερνταμ αποφάσισε να υιοθετήσει μια νέα πιο εξωστρεφή στρατηγική σχεδιασμού η οποία να στηρίζεται λιγότερο σε εμπειρογνώμονες και να στοχεύει κυρίως σε μια σταδιακή αλλαγή με προσωρινές χρήσεις ούτως ώστε ο χώρος να αποκτήσει νέες χρήσεις και χρήστες.

Αυτή η κίνηση από τον απόλυτο "έλεγχο" του χώρου στην "συνεξέλιξη" έφερε νέες προοπτικές για το χώρο. Η ναυπηγική βιομηχανία χρησιμοποιείται τώρα από 260 καλλιτέχνες, όπου διαμόρφωσαν εκεί τους χώρους εργασίας τους, και δημιούργησαν συνεταιρισμούς. Οι καλλιτέχνες προσπαθούν να εξασφαλίσουν μεγαλύτερη ελαστικότητα στις επιτρεπόμενες χρήσεις γης του χώρου, διεκδικώντας να επιτραπεί η προσωρινή κατοικία ως χρήση στο χώρο. Ωστόσο η τοπική αυτοδιοίκηση έχει αρνητική στάση αρνείται κάτι τέτοιο θα απέτρεπε να επανέλθουν μελλοντικά οι παραγωγικές δραστηριότητες του λιμανιού. Επομένως δύσκολες αποφάσεις σχετικά με τις επιτρεπόμενες χρήσεις γης πρέπει να παρθούν στο πλαίσιο της βιωσιμότητας.

E.2.1 Διαμόρφωση καλλιτεχνικών εργαστηρίων εντός των λιμενικών εγκαταστάσεων

Πηγή: <http://urbact.eu/>

[14] <http://urbact.eu/post-crisis-urban-planning-innovative-local-solutions-fight-environmental-degradation>

Essential Edinburgh, Εδιμβούργο, Ηνωμένο Βασίλειο[15]

Το Essential Edinburgh πρόκειται για ένα συνεταιρισμό διαφόρων επιχειρήσεων, οι οποίες έχουν ως στόχο να επενδύσουν συλλογικά για να αναβαθμίσουν το αστικό περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται. Για το λόγο αυτό έχουν χρησιμοποιήσει το θεσμικό εργαλείο του Business Improvement District (BID)[16], το οποίο έχει ενσωματωθεί στη νομοθεσία της Αγγλίας από το 2003[17]. Το Business Improvement District πρόκειται για τον καθορισμό μιας εμπορικής περιοχής στην πόλη όπου οι επιχειρήσεις έχουν ψηφίσει συλλογικά ότι με την καταβολή επιπλέον φορολογίας θέλουν να χρηματοδοτήσουν δημόσια έργα για την τοπική ανάπτυξη. Αναγνωρίζοντας τα οφέλη που δημιουργεί η ποιότητα των ελεύθερων χώρων πρασίνου στην αύξηση της ελκυστικότητας μιας περιοχής, οι επιχειρήσεις ανέλαβαν την πρωτοβουλία να εξασφαλίσουν ανοιχτή δημόσια πρόσβαση σε μια πλατεία, η οποία ήταν υπό ιδιωτικό καθεστώς. Ο συνεταιρισμός πήρε πρωτοβουλία για την οργάνωση διαβουλεύσεων εμπλέκοντας τους ιδιοκτήτες της πλατείας, την τοπική αυτοδιοίκηση αλλά και τις επιχειρήσεις. Οι επιτυχημένες διαπραγματεύσεις συνέβαλλαν στην υλοποίηση ενός προγράμματος με προϋπολογισμό 2,6 εκ ευρώ, το οποίο χρηματοδοτήθηκε τόσο από το δήμο όσο και από τις επιχειρήσεις.

Η μεταφορά των αρμοδιοτήτων για την ανάπτυξη του αστικού περιβάλλοντος στη δικαιοδοσία κερδοφόρων επιχειρήσεων που μπορούν και θέλουν να επενδύσουν στην περιοχή που δραστηριοποιούνται εγείρει πολλά ερωτηματικά για το κατά πόσο η νέα μορφή συνεργασίας που εγκαθιδρύεται ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα μπορεί να ενσωματώνει στοιχεία ισότητας για όλες τις κοινωνικές ομάδες. Πως για παράδειγμα προτίθενται οι επιχειρήσεις να ενσωματώσουν στα αναπτυξιακά τους σχέδια ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες όπως είναι οι άστεγοι ή οι μικροπωλητές ή τα μικρά μαγαζιά που δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στην μεγαλύτερη φορολόγηση

E.2.2 Διαφημιστική εκστρατεία για την προώθηση της ενέργειας Essential Edinburgh

Πηγή: <http://www.essentialedinburgh.co.uk>

[15] <http://www.essentialedinburgh.co.uk>

[16] Το πρόγραμμα Business Improvement Districts (BID) αφορά στην άμεση εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα στην αναβάθμιση, συντήρηση και διαχείριση δημόσιου χώρου. Η εφαρμογή ξεκίνησε από τον Καναδά τη δεκαετία του 1970 και στη συνέχεια επεκτάθηκε στις ΗΠΑ και σε χώρες της Ευρώπης. Το πρόγραμμα εφαρμόζεται σε αστικές περιοχές και προβλέπει τη συμμετοχή των ιδιοκτητών ακινήτων και επιχειρήσεων στην καθαριότητα και συντήρηση δρόμων, πεζοδρομίων, ανοιχτών χώρων, στη διαχείριση της στάθμευσης, στη βελτίωση της ασφάλειας, στην υλοποίηση δράσεων ανάπτυξης καθώς και προώθησης της περιοχής. Οι παρεχόμενες υπηρεσίες είναι συμπληρωματικές εκείνων του δήμου. βλ. Friesecke, F., 2006

[17] Cook I., 2008

Friends of Parks, Εδιμβούργο, Ηνωμένο Βασίλειο [18]

Στο Εδιμβούργο μέλη της τοπικής κοινωνίας δημιουργούν ομάδες πολιτών οι οποίες συμβάλλουν στη διαχείριση, συντήρηση και στη λήψη αποφάσεων σχετικά με τους ελεύθερους χώρους πρασίνου. Η τοπική αυτοδιοίκηση προσπαθώντας να ενισχύσει αυτή την προσπάθεια έχει ετοιμάσει έναν οδηγό ("Friends of Parks" information pack) για το πως να δημιουργηθεί μια τέτοια ομάδα. Ο οδηγός περιλαμβάνει πληροφορίες για το ποια θα είναι η δομή της ομάδας μέχρι τρόπους προώθησης του έργου της. Η τοπική αυτοδιοίκηση συμμετέχει βοηθώντας στην οργάνωση φεστιβάλ και προωθώντας ζητήματα χρηματοδότησης. Ουσιαστικά πρόκειται για ομάδες εθελοντών από την τοπική κοινωνία που δουλεύουν στενά με την τοπική αυτοδιοίκηση και παίζουν καθοριστικό ρόλο στην προστασία και στην ενίσχυση των ελεύθερων χώρων πρασίνου σε όλο το Εδιμβούργο. Οι ομάδες αφιερώνουν το χρόνο τους σε διάφορα ζητήματα τα οποία σχετίζονται με τη χρηματοδότηση, τον καθαρισμό, τη δενδροφύτευση, την βελτίωση της πρόσβασης, συμβάλλοντας γενικότερα στη διαχείριση του πάρκου. Μέχρι στιγμής έχουν διαμορφωθεί 46 τέτοιες ομάδες.

Ε.2.3 Μια από τις 46 ομάδες που έχουν συσταθεί

Πηγή: http://www.edinburgh.gov.uk/info/20180/friends_of_parks/273/friends_of_parks

The Mayor's Civic Crowdfunding initiative, Λονδίνο, Ηνωμένο Βασίλειο [19]

Η πρακτική του crowdfunding [20] τα τελευταία χρόνια αρχίζει να εφαρμόζεται και για την υλοποίηση αστικών επεμβάσεων, "προσκαλώντας" τη διαδικτυακή κοινότητα να συμμετέχει στην υλοποίηση ενός έργου τόσο μέσω της κατάθεσης ιδεών όσο και μέσω της χρηματοδότησής τους. Ο πολίτης εδώ έχει το ρόλο του σχεδιαστή που παρουσιάζει το σχέδιο-όραμά του, αλλά και του χορηγού που αποφασίζει αν επιθυμεί την υλοποίηση ενός έργου. Η διαδικασία πραγματοποιείται με τη βοήθεια του διαδικτύου και των ψηφιακών μέσων, αξιοποιώντας σύγχρονα αναπαραστατικά μέσα όπως βίντεο τα οποία βοηθούν στην επικοινωνία ιδεών. Η διαδικασία του crowdfunding μπορεί να λαμβάνει χώρα είτε ως ανεξάρτητη καμπάνια σε δικό της ιστοχώρο, είτε μέσω πλατφόρμας ειδικά σχεδιασμένης για το σκοπό αυτό όπως το www.spacehive.com.

[18] http://www.edinburgh.gov.uk/info/20180/friends_of_parks/273/friends_of_parks

[19] <https://www.london.gov.uk/crowdfunding>

[20] Χαλδέζου, Σ., 2014, "Ο σχεδιασμός ως προϊόν συλλογικής ευφυΐας με τη χρήση διαδικτυακών εφαρμογών. Το Μοντέλο Του Crowdsourcing", Επίβλεψη: Αραβαντινός, Α

Το Λονδίνο είναι η πρώτη ευρωπαϊκή πόλη, η οποία πήρε την πρωτοβουλία να συνεργαστεί με την πλατφόρμα του *spacehive* και να εφαρμόσει πιλοτικά αυτό το νέο μοντέλο σχεδιασμού και χρηματοδότησης δημόσιων έργων. Στόχος των επίσημων αρχών είναι να υποστηρίξουν ιδέες που προέρχονται από την τοπική κοινωνία βοηθώντας με αυτό τον τρόπο τους πολίτες να συμβάλλουν περισσότερο στον τρόπο που αναπτύσσεται η πόλη τους. Πολίτες, επιχειρήσεις και οργανισμοί καταθέτουν τις ιδέες τους για έργα που οραματίζονται και η τοπική αυτοδιοίκηση χρηματοδοτεί τα έργα που συνδυάζουν καινοτομία, κοινωνικά, περιβαλλοντικά και οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία και υποστηρίζονται από αρκετούς πολίτες, δηλαδή έχουν ήδη συγκεντρώσει αρκετούς χρηματικούς πόρους για την υλοποίησή τους. Σύμφωνα με τους κανονισμούς που έχουν τεθεί, η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να χρηματοδοτήσει σε κάθε έργο ποσό που δεν υπερβαίνει τις 20.000 λίρες και το 75% της συνολικής χρηματοδότησης του. Η τελική υλοποίηση των έργων εξαρτάται από το αν συγκεντρωθεί το συνολικό εκτιμώμενο ποσό. Όπως φαίνεται από τα έργα που έχουν ήδη χρηματοδοτηθεί τα περισσότερα αφορούν το σχεδιασμό ελεύθερων χώρων πρασίνου στην πόλη.

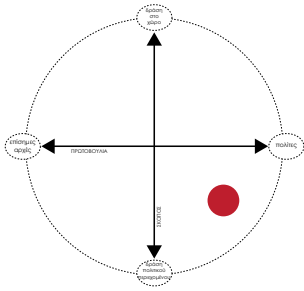
Ο μηχανισμός του *crowdfunding* παρόλο που παρουσιάζεται ως μια καινοτόμος μορφή συμμετοχής των πολιτών για ζητήματα σχεδιασμού ελεύθερων χώρων πρασίνου, εγείρει εντούτοις πολλά ερωτήματα κατά πόσο αποτελεί μια ισόρροπη μορφή συνεργατικής διαχείρισης και σχεδιασμού ανάμεσα σε πολίτες και τοπικές αρχές. Πρόσφατες μελέτες δείχνουν ότι υπάρχει αντίθεση ανάμεσα στο είδος των έργων που προτείνονται πιο συχνά για υλοποίηση από τους πολίτες και στο είδος των έργων που συγκεντρώνουν τη μεγαλύτερη χρηματοδότηση. Συνήθως τα περισσότερα προτεινόμενα έργα που είναι και δείκτης των αναγκών και επιθυμιών των πολιτών αφορούν κατηγορίες έργων που απαιτούν μικρή χρηματοδότηση και σχετίζονται κυρίως με τη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου, δηλαδή με την εξασφάλιση οικονομικών πόρων για φύτευση, καθαρισμό, συντήρηση κ.τ.λ., ωστόσο τα έργα αυτά συγκεντρώνουν και το μικρότερο ποσοστό χρηματοδότησης. Σε αντίθεση έργα μεγαλύτερης αστικής κλίμακας που ο σχεδιασμός τους ενδεχομένως να είναι πιο εντυπωσιακός συγκεντρώνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για υλοποίηση[21] (Davies R., 2014).

E.2.4 Διαφημιστική καμπάνια των τοπικών αρχών του Λονδίνου για την προώθηση του crowdfunding

Πηγή: <https://www.london.gov.uk/crowdfunding>

[15] για περισσότερες έρευνες σχετικά με το crowdfunding και την υλοποίηση αστικών έργων βλ. <http://rodrigodavies.com/civiccrowdfunding/>

2.2.4 Άτυπες δράσεις για την ενίσχυση των ελεύθερων χώρων πρασίνου

Η μορφή αυτής της συμμετοχικής πρακτικής σχετίζεται με άτυπες προσπάθειες πολιτών, οι οποίοι εκφράζουν αυθόρμητα τις απόψεις τους, συνήθως με τη μορφή μιας οργανωμένης διαμαρτυρίας ενάντια σε κάποιο έργο που πρόκειται να υλοποιηθεί ή έχει προταθεί προς υλοποίηση. Οι δράσεις αυτές επιφέρουν τη συμμετοχή μιας ευρύτερης ομάδας πολιτών και συσχετίζονται με την παράλληλη δράση δημόσιων και ιδιωτικών φορέων.

Tempelhofer Feld, Βερολίνο, Γερμανία [22]

Από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα είναι η κίνηση των πολιτών ενάντια στα αναπτυξιακά σχέδια της δημοτικής διοίκησης για το παλιό αεροδρόμιο του Βερολίνου το Tempelhofer Feld. Οι κάτοικοι εναντιώθηκαν στις αναπτυξιακές προτάσεις της τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οποίες στόχο είχαν να δημιουργήσουν μια περιοχική κατοικίας στο ένα τρίτο της έκτασης του παλιού αεροδρομίου εγκαθιστώντας παράλληλα παραγωγικές δραστηριότητες, πάρκο καινοτομίας, βιβλιοθήκη, κηποτεχνική έκθεση, νέο σταθμό προαστιακού σιδηροδρόμου, υποδομές για πεζούς, κλπ. Το αποτέλεσμα των συνεχόμενων και έντονων διαμαρτυριών ενάντια στα σχέδια της τοπικής αυτοδιοίκησης ήταν το δημοψήφισμα που διενεργήθηκε το 2014 και με σαφή πλειοψηφία οδήγησε στην αναστολή των σχεδίων του Δήμου και εν συνεχεία στην ψήφιση ενός ειδικού νόμου (Tempelhofer Feld Gesetz). Σύμφωνα με το νόμο προβλέπεται ότι για τη μελλοντική χρήση και ανάπτυξη του χώρου θα πρέπει να συνταχθεί, με τη συμμετοχή των πολιτών, ένα σχέδιο ανάπτυξης και προστασίας (Entwicklungs- und Pflegeplan) που θα αποτελέσει τη βάση για την υλοποίηση περιβαλλοντικών, αθλητικών, εκπαιδευτικών και καινοτόμων δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου και παράλληλα θα ικανοποιήσει τις απαιτήσεις του πληθυσμού και των διαφόρων ενδιαφερομένων φορέων. Ήδη ολοκληρώθηκε η διαμόρφωση της διαδικασίας και του συμμετοχικού μοντέλου και προωθούνται πλέον τα επόμενα βήματα του σχεδιασμού με εμπλοκή όλων των ενδιαφερομένων δρώντων, βάσει συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος (Σερράος Κ., 2015).

E.2.5 Συγκέντρωση ομάδων πολιτών στο χώρο του Tempelhofer Felder

Πηγή: tempelhofer-feld.berlin.de

[22] tempelhofer-feld.berlin.de και http://www.stadtentwicklung.berlin.de/umwelt/stadtgruen/tempelhofer_feld/

Mundraub, Βερολίνο, Γερμανία [23]

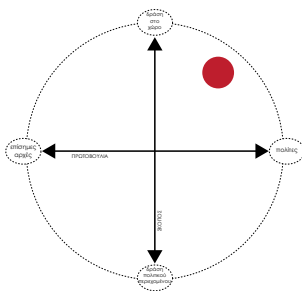
Σε αυτή τη μορφή συμμετοχικής πρακτικής δεν περιλαμβάνονται μόνο ομάδες διαμαρτυρίας αλλά καταγράφονται και προσπάθειες φορέων που στοχεύουν στην υλοποίηση δράσεων, οι οποίες συλλέγουν πληροφορίες σχετικά με τους ελεύθερους χώρους πρασίνου.

Ο οργανισμός Mundraub έχοντας ως όραμα την “κλοπή ειδών διατροφής για άμεση κατανάλωση” από το αστικό περιβάλλον, χαρτογραφεί όλα τα εδάφιμα φυτά που υπάρχουν σε διάφορες πόλεις της Γερμανίας. Στόχος αυτής της ενέργειας δεν είναι μόνο να επωφεληθούν οι πολίτες από τους καρπούς των οπωροφόρων δέντρων αλλά και να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση όλων όσων ενδιαφέρονται να στηρίξουν τη βιοποικιλότητα των φυτών στην πόλη. Η ιστοσελίδα ξεκίνησε το 2009 και την έχουν επισκεφτεί περισσότερο μισό εκατομμύριο πολίτες και αρκετές χιλιάδες πολιτών συμβάλλουν ενεργά για τη δημιουργία ενός συμμετοχικού χάρτη. Ο χάρτης προς το παρόν αριθμεί πάνω από 3.000 σημεία που αντιστοιχούν σε 20.000-30.000 δέντρα.

Ε.2.6 Λογότυπο της δράσης Mundraub, Συλλογή φρούτων στην πόλη

Πηγή: <http://mundraub.org/>

2.2.5 Πρωτοβουλίες διεκδίκησης ελεύθερων χώρων πρασίνου

Σε αυτή την κατηγορία συμμετοχικών πρακτικών εντάσσονται δράσεις οι οποίες έχουν τη μορφή μιας “ασυντόνιστης” παρέμβασης πολιτών στο χώρο. Την πρωτοβουλία των δράσεων αναλαμβάνουν εξ ολοκλήρου μέλη των τοπικών κοινωνιών, τα οποία συνήθως δεν έχουν δεσμούς με κυβερνητικούς παράγοντες. Στις περισσότερες περιπτώσεις πρόκειται για την κατάληψη ελεύθερων χώρων πρασίνου, από ομάδες που οικειοποιούνται τους χώρους αυτούς, παίρνοντας εξ ολοκλήρου την ευθύνη για το σχεδιασμό και τη διαχείρισή τους. Πρόκειται ουσιαστικά για δράσεις εκτός των τυπικών πλαισίων σχεδιασμού και διαχείρισης που έρχονται ως απάντηση στην οπισθοχώρηση του κράτους πρόνοιας από τις βασικές του αρμοδιότητες. Διαπιστώνονται συνήθως σε περιοχές που παρουσιάζουν σημαντική έλλειψη σε ελεύθερους χώρους πρασίνου και αφορούν χώρους σχετικά μικρής κλίμακας, που βρίσκονται σε κεντροβαρικά σημεία της πόλης, με αποτέλεσμα οι δράσεις αυτές να αποκτούν έναν ευρύτερο συμβολισμό.

[23] <http://mundraub.org/>

Κοινοτικοί Κήποι (Community Gardens), Βερολίνο

Η περίπτωση των κοινοτικών κήπων στο Βερολίνο δεν πρόκειται για ένα μόνο παράδειγμα διεκδίκησης ελεύθερου χώρου πρασίνου αλλά για μια πληθώρα περιπτώσεων που καταγράφονται στην πόλη του Βερολίνου από τη δεκαετία του '80 μέχρι σήμερα[24]. Σχεδόν όλες οι παρεμβάσεις των πολιτών προέρχονται εξαιτίας της αδυναμίας των επίσημων αρχών να επιλύσουν προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πολίτες στις πυκνοδομημένες περιοχές. Μέσω διάφορων τρόπων αυτοοργάνωσης δημιουργούνται ομάδες πολιτών από την τοπική κοινωνία, οι οποίες παρεμβαίνουν ενεργά σε αναξιοποίητους χώρους και τους μετατρέπουν σε υπαίθριους χώρους πρασίνου, αναψυχής και αστικών καλλιεργειών.

Με την πάροδο του χρόνου ωστόσο μέσα από σύγχρονες έρευνες[25] παρατηρείται ότι η διαμάχη που παραδοσιακά υπήρχε ανάμεσα στις επίσημες αρχές και στους πολίτες που διεκδικούν και καταλαμβάνουν χώρους αρχίζει και εξομαλύνεται. Μέσα από ένα νέο σχετικά κοινοτικό κήπο ("Neighbourhood Garden") στην περιοχή Kreuzberg του Βερολίνου, φαίνεται ότι η ιδέα για τη δημιουργία του προέκυψε από κοινού με τις τοπικές αρχές με την παράλληλη συνδρομή πολεοδόμων στο σχεδιασμό. Πραγματοποιήθηκαν εργαστήρια με τη μορφή συμμετοχικού σχεδιασμού στα οποία πολίτες, επίσημοι φορείς και επιστήμονες κατέθεσαν τις απόψεις τους.

Η υποστήριξη της ιδέας από τις επίσημες αρχές σε πρώτη φάση ερμηνεύεται ως πολιτική αποδοχή της δυναμικής που έχει η συμμετοχή των πολιτών στη διαχείριση και το σχεδιασμό ελεύθερων χώρων πρασίνου. Εκτός όμως από το όραμα μιας ισόρροπης συνεργασίας στην οποία όλοι οι εμπλεκόμενοι προσέρχονται ως ομότιμα μέλη, η εξέλιξη αυτή δίνει και μια καινούρια προοπτική, σε ζητήματα που συνδέονται με την αλλαγή των παραδοσιακών ρόλων και των σχέσεων ανάμεσα στο κράτος και στο πολίτη.

Ε.2.7 Διαμόρφωση από μέλη της τοπικής κοινωνίας του *Prinzessinnengarten*

Πηγή: <http://prinzessinnengarten.net/about/>

[24] Οι δράσεις των πολιτών έχουν αφετηρία τη δεκαετία του '70 και τη Νέα Υόρκη όπου το κίνημα guerrilla gardening προέκυψε αρχικά ως μια μορφή αστικής καλλιέργειας για την εξασφάλιση τροφής, και τη μείωση της φτώχειας. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι στη δυναμική εξέλιξη του φαινομένου αντικατοπτρίζονται οι πολιτικοί αγώνες για την εξασφάλιση ελεύθερου χώρου στον αστικό ιστό και η προώθηση της έννοιας της κοινότητας ως μηχανισμός που αποζημιώνει τους πολίτες για την ανεπάρκεια του κράτους.

[25] βλ. Rosol, M., 2012

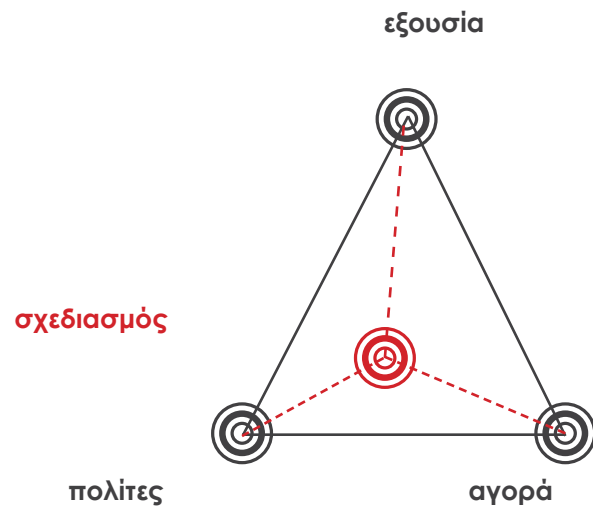
3. ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ...

Σε μια εποχή διαρκώς εντεινόμενης αστικοποίησης, όπου η σχέση αλληλεπίδρασης των πόλεων με τους ελεύθερους χώρους πρασίνου αποτελεί ένα κρίσιμο ζήτημα για τη διασφάλιση ποιοτικού αστικού περιβάλλοντος, φαίνεται να συντελούνται σημαντικές μεταβολές στις πολιτικές διαχείρισης και πρακτικές σχεδιασμού που αναπτύσσουν οι πόλεις. Οι παραδοσιακές "κλειστές" περιβαλλοντικές πολιτικές, στις οποίες οι αρμόδιοι για το σχεδιασμό και τη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου είναι οι επίσημοι φορείς άσκησης πολιτικής εξουσίας αρχίζουν και μεταβάλλονται. Το μοντέλο αυτό αν και ελκυστικό στους πολιτικούς φορείς επειδή μπορούν να υλοποιήσουν έργα χωρίς να καταναλώνουν πολύ ενέργεια και χρόνο, τα οποία είναι απαραίτητα για το διάλογο με τους διαφορετικούς εμπλεκόμενους, αμφισβητείται έντονα. Αναγνωρίζεται ότι ολοένα και περισσότερο μη κυβερνητικοί εμπλεκόμενοι διαφόρων μορφών (πολίτες, εταιρείες, οργανισμοί, ΜΚΟ) αρχίζουν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, εγκαθιδρύοντας ένα νέο "κοινωνικό δίκτυο δρώντων". Η αλλαγή παραδείγματος ορίζει τη μεταστροφή προς νέες μορφές "συμμετοχικής διακυβέρνησης", όπου τόσο επίσημοι όσο και ανεπίσημοι θεσμοί, μηχανισμοί, διαδικασίες δίνουν τη δυνατότητα στους διάφορους εμπλεκόμενους να συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων καταθέτοντας άμεσα τις απόψεις, τις ανάγκες και τα οράματά τους

Μέσα από τη μελέτη των τάσεων και των δυναμικών που διαμορφώνονται στον ευρωπαϊκό χώρο γύρω από το ζήτημα του σχεδιασμού και της διαχείρισης των ελεύθερων χώρων πρασίνου αναδεικνύεται μια πληθώρα νέων μορφών αστικής διακυβέρνησης όπου εκτός των επίσημων φορέων εμπλέκονται νέοι δρώντες. Ο ρόλος των πολιτών σε αυτά παρουσιάζει μεγάλη διαβάθμιση, φαίνεται να είναι πιο αδύναμος εκεί όπου οι επίσημοι φορείς εξουσίας είναι υπεύθυνοι για τη διαμόρφωση του γενικού πλαισίου όπως στις περιπτώσεις των δημόσιων διαβουλεύσεων, ενώ γίνεται αρκετά ουσιαστικός στις περιπτώσεις όπου οι πολίτες δημιουργούν ομάδες και διεκδικούν αυτόνομα την υλοποίηση των οραμάτων τους στο χώρο. Η τοπική αυτοδιοίκηση σε ορισμένες περιπτώσεις είναι καθοριστικός παράγοντας που ενθαρρύνει ή αποτρέπει νέες καινοτόμες διαδικασίες. Καταλυτικό ρόλο στην προσπάθεια των τοπικών αρχών παίζουν οι νέες καινοτόμες διαδικτυακές τεχνολογίες και ψηφιακά μέσα όπως διαδικτυακές δημοσκοπήσεις, καμπάνιες για την προώθηση της συμμετοχής των πολιτών, οι οποίες σε πολύ μεγάλο βαθμό εξαρτώνται από τον αριθμό των εξειδικευμένων εργαζόμενων που ασχολούνται με τα ζητήματα περιβαλλοντικής πολιτικής. Ωστόσο, όπως φάνηκε μέσα από το παράδειγμα του συμμετοχικού προϋπολογισμού στη Λισαβόνα το ποσοστό της συμμετοχής των πολιτών είναι αρκετά μικρό. Σε αντίθεση το νομικό και θεσμικό πλαίσιο φαίνεται να είναι ακόμη αρκετά δύσκαμπτο, καθώς, με εξαίρεση ίσως την περίπτωση του Tempelhof, δεν έχουν θεσμοθετηθεί και εφαρμοστεί καινοτόμα εργαλεία, στα οποία να προβλέπεται αρκετός χρόνος, χρηματοδότηση και να καθορίζεται το στάδιο κατά το οποίο οι πολίτες καλούνται να συμμετέχουν.

Από την έρευνα γίνεται αντιληπτό ότι η τυπολόγηση, κατανόηση και αξιολόγηση των διάφορων συμμετοχικών μορφών δε οδηγεί σε κάποια ιδανική μορφή συμμετοχικής διακυβέρνησης, αλλά κυρίως αναδεικνύει κυρίαρχα ζητήματα. Συγκεκριμένα φαίνεται ότι λαμβάνουν χώρα σημαντικές αλλαγές ως προς το ρόλο και τη δράση του κράτους, των πολιτών και της αγοράς στη δημόσια σφαίρα, οι οποίες έχουν επιπτώσεις στην “αστική διακυβέρνηση” εγκαθιστώντας μια νέα συλλογιστική για το σχεδιασμό του χώρου.

Τα τελευταία χρόνια παρόλο που πληθαίνουν οι έρευνες για τη διακυβέρνηση ελεύθερων χώρων πρασίνου σε χώρες όπου έχουν εφαρμοστεί ήδη επιτυχημένες πρωτοβουλίες, εμφανίζεται σημαντικό ενδιαφέρον για διερεύνηση σε χώρες όπως η Ελλάδα που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες στην εφαρμογή εναλλακτικών πολιτικών και πρακτικών για τη διαχείριση και το σχεδιασμό ελεύθερων χώρων πρασίνου.

Δ.3.1 Αλλαγή των παραδοσιακών ρόλων, ο σχεδιασμός σε τροχιά εξεύρευσης νέων ισορροπιών

ΜΕΡΟΣ Β

*ΕΛΛΑΔΑ: Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΩΝ
ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΤΗΝ
ΠΟΛΗ.*

4. ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΧΩΡΟΙ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ: ΕΝΤΟΠΙΖΟΝΤΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΟΝΤΑΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ

4.1 Κατηγορίες προβλημάτων: Γενικού και Εξειδικευμένου χαρακτήρα

Ο εντοπισμός προβλημάτων και η ανάδειξη κρίσιμων ζητημάτων σχετικά με το σχεδιασμό και τη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας είναι το πρώτο βασικό βήμα στην κατεύθυνση της διασφάλισης ενός ποιοτικού αστικού περιβάλλοντος. Σχεδόν όλες οι μεγάλες πόλεις της Ελλάδας βρίσκονται σε κατάσταση περιβαλλοντικής κρίσης εξαιτίας της σημαντικής **έλλειψης πρασίνου**. Υπολογίζεται ότι στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη αντιστοιχούν 2 τ.μ πράσινου ανά κάτοικο[26], ποσοστό ιδιαίτερα χαμηλό σε σύγκριση τόσο με το μέσο όρο των ευρωπαϊκών πόλεων (12 τ.μ/ κάτοικο) όσο και με την ελάχιστη αναλογία πρασίνου (9 τ.μ/κάτοικο), σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ)[27]. Το αίτιο του τόσο έντονου ελλείματος σε χώρους πρασίνου έχει τις ρίζες του στην εντατική αστικοποίηση των περιαστικών περιοχών που πραγματοποιήθηκε κυρίως μέσω της αυθαίρετης δόμησης, της παρόδιας δόμησης και των διαδοχικών επεκτάσεων των σχεδίων πόλης και συνδυάστηκε με την εγκατάλειψη του ήδη πυκνοδομημένου οικοδομικού όγκου στα κέντρα των πόλεων.

Ιδιαίτερα για την περίπτωση της Αθήνας, η δεκαετία του '90 και η συγκυρία των Ολυμπιακών Αγώνων καταγράφεται ως η περίοδος που η πόλη έχασε σημαντικούς φυσικούς πόρους καθώς εξαπλώθηκε σε αγροτικές και δασικές εκτάσεις διαμορφώνοντας ένα "αστικόαγροτικό συνεχές" (urban rural continuum) [28]. Παράλληλα, οι ολυμπιακοί πόλοι, οι περισσότεροι από τους οποίους είχαν εγκατασταθεί σε περιοχές πρασίνου, με το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων μπαίνουν σε τροχιά "**εμπορικής αξιοποίησης**" καθώς θεσμοθετείται για πρώτη φορά ο "χώρος πρασίνου με κοινωνικές και εμπορικές χρήσεις" (Ν. 3342/2005).

Ένα από τα κρίσιμα ζητήματα σε περιφερειακό επίπεδο που κρύβει έντονες κοινωνικές διαστάσεις είναι η **χωροταξική ανισοκατανομή** του πρασίνου στις διάφορες περιοχές και δήμους καθώς τα πιο εύπορα προάστια των πόλεων έχουν ιδιαίτερα αυξημένα ποσοστά πρασίνου σε σχέση με τα κέντρα των πόλεων .

[26] <http://www.ypeka.gr/>

[27] <http://www.who.int/en>

[28] βλέπε Αραβαντινός Θ., 2015, "Απρόβλεπτα και προβλέψεις στην αρχιτεκτονική, την στέγαση, την πολεοδομία", εισήγηση στο Κέντρο Σοσιαλιστικών Μελετών, Αύγουστος 2015.

Μέσα από τη σύγχρονη βιβλιογραφία για τα ζητήματα σχεδιασμού χώρων πρασίνου στην πόλη, αναδεικνύεται ως κείμενο αυτό της δημιουργίας **δικτύων ελεύθερων χώρων πρασίνου**[29] . Στις ελληνικές πόλεις υπάρχει σαφώς η απουσία υλοποίησης ενός ευρύτερου σχεδιασμού που να συνδυάζει τους χώρους πρασίνου τόσο μεταξύ τους όσο και με δίκτυα εναλλακτικών μετακινήσεων όπως πεζόδρομοι, ποδηλατόδρομοι, με αποτέλεσμα αυτό να έχει αντίκτυπο στην ζωτικότητα των χώρων. Παρατηρούμε δηλαδή χώρους πρασίνου να μένουν αποκομμένοι από τον ευρύτερο δημόσιο χώρο καθώς δεν υπάρχει σωστός σχεδιασμός για την πρόσβαση και τη μετάβαση σε αυτούς.

Στους τρεις βασικούς πυλώνες της διαχείρισης ελεύθερων χώρων πρασίνου, τη χρηματοδότηση, τη διοίκηση και τη συμμετοχή του κοινού, διαπιστώνονται στην Ελλάδα ακόμα σημαντικές ελλείψεις. Οι περισσότεροι ελεύθεροι χώροι πρασίνου στις ελληνικές πόλεις δεν έχουν εξασφαλισμένη **σταθερή χρηματοδοτική ροή**. Σημειώνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος των πόρων του Πράσινου Ταμείου, που συστάθηκε για την ενίσχυση του πρασίνου στις πόλεις, προορίζεται για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους. Επίσης οι περισσότεροι χώροι πρασίνου έχουν ένα **σύνθετο ιδιοκτησιακό καθεστώς**, με αποτέλεσμα τον **κατακερματισμό αρμοδιοτήτων** που προκαλεί τρομερά εμπόδια στην ανάληψη αποφάσεων και στην υλοποίηση έργων. Συμπληρώνοντας το τρίπτυχο με τη συμμετοχή του πολίτη στη διαδικασία του σχεδιασμού και της διαχείρισης, διακρίνεται στην Ελλάδα ένα μεγάλο έλλειμμα περιβαλλοντικής κουλτούρας, το οποίο είναι έκφανση τόσο της απουσίας ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής εκπαίδευσης αλλά κυρίως της ατομικής υπεύθυνης στάσης του πολίτη. Παρόλα αυτά, πολλοί ερευνητές στην Ελλάδα, επισημαίνουν, ότι ένα από τα πιο κρίσιμα ζητήματα που βάζει φρένο στα όποια σχέδια αποτελεσματικής διαχείρισης, είναι η **έλλειψη καταγραφής των χώρων πρασίνου**.

Οι δυσσιώπες προβλέψεις για την περαιτέρω μείωση του πρασίνου στις ελληνικές πόλεις φαίνεται να μην μπορούν να ανατραπούν εύκολα, καθώς η Ελλάδα δεν έχει αναπτύξει μηχανισμούς **ανάκτησης υπολειμματικών χώρων** όπως εγκαταλελειμμένα στρατόπεδα, πρώην εγκαταστάσεις βιομηχανικών μονάδων, που θα μπορούσαν εύκολα να συμβάλλουν στην αύξηση του ποσοστού των ελεύθερων χώρων. Από προτεινόμενες στρατηγικές που διατυπώνονται συμπεραίνουμε ότι το ζήτημα δεν είναι τόσο δυσεπίλητο όσο παρουσιάζεται καθώς το μόνο που χρειάζεται είναι η τόλμη της κεντρικής διοίκησης. Ορισμένες από τις σκέψεις είναι η θεσμοθέτηση της απαγόρευσης δόμησης σε αδόμητους χώρους του κέντρου, ή η απαλλοτρίωση μικρών εκτάσεων από τις τοπικές διοικήσεις, ιδιαίτερα στην παρούσα συγκυρία όπου οι τιμές γης παρουσιάζουν έντονη πτώση στα αστικά κέντρα.

Ο σχεδιασμός ελεύθερων χώρων πρασίνου σε φυσική κλίμακα είναι ένας ακόμα τομέας, ο οποίος φαίνεται να πάσχει στην Ελλάδα. Δίχως η παραπάνω διαπίστωση να σχετίζεται με την ικανότητα των μελετητών στην Ελλάδα, παρατηρούμε δέντρα να φυτεύονται με φειδώ, να μην είναι τα κατάλληλα, να μην υπάρχει σχεδιασμός για την άρδυσή τους, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος γύρω από το ζήτημα της εξεύρεσης πόρων για συντήρησή. Καθώς οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου είναι ευαίσθητα φυσικά οικοσυστήματα που υπόκεινται σε συνεχείς αλλαγές είναι σημαντικό να ξεκινήσει στην Ελλάδα η δημιουργία ενός παρατηρητηρίου που θα παρακολουθεί την εξέλιξη, και θα βοηθάει στη λεπτομερή κατάρτιση σχεδίων για τη διαχείρισή τους.

Τα παραπάνω αναδεικνύουν το ζήτημα του ελλείμματος μιας ενιαίας και αποτελεσματικής διαχείρισης, που να κατευθύνει το σχεδιασμό ελεύθερων χώρων πρασίνου και της υπεύθυνης ατομικής στάσης των πολιτών.

4.2 Θεσμικό πλαίσιο : Δυναμικές και Ασυμβατότητες

Παρά τα κρίσιμα ζητήματα που προκύπτουν από τον εντοπισμό προβλημάτων σχετικά με τη διαχείριση και το σχεδιασμό των ελεύθερων χώρων πρασίνου, μέσα από μια πρώτη επισκόπηση του θεσμικού πλαισίου της Ελλάδας φαίνεται να είναι ένα οχυρωμένο σύστημα απέναντι στην περιβαλλοντική υποβάθμιση, δομημένο σε τρεις πυλώνες, το Σύνταγμα, τη Χωροταξική και την Πολεοδομική νομοθεσία, οι οποίοι ενσωματώνουν ισχυρές κατευθύνσεις για την ενίσχυση του περιβάλλοντος και την προστασία των ελεύθερων χώρων πρασίνου ως είδος εν ανεπαρκεία και ως πολυτίμο κοινό αγαθό.

Στον πυρήνα του θεσμικού συστήματος, το **Σύνταγμα** της χώρας με το άρθρο 24 αντιμετωπίζει την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος ως δικαίωμα των πολιτών και υποχρέωση του κράτους. Με ιδιαίτερη αναφορά στην απαγόρευση αλλαγής των χρήσεων γης στους ελεύθερους χώρους πρασίνου και της μείωσης της επιφάνειάς τους ορίζεται η "αρχή του πολεοδομικού κεκτημένου", σύμφωνα με την οποία οι χαρακτηρισμένοι πράσινοι και ελεύθεροι χώροι μιας πόλης δεν μπορούν να αλλάξουν προς το χειρότερο, να μετατραπούν δηλαδή σε δομημένοι χώροι, οι οποίοι θα επιβαρύνουν το περιβάλλον. Παράλληλα ορίζεται από το Σύνταγμα και η "αρχή του ισοζυγίου", σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η αναδιάρθρωσή τους μόνον όταν η συνολική επιφάνεια παραμένει η ίδια ή αυξάνεται και όταν αυτό εξυπηρετεί συγκεκριμένους πολεοδομικούς σκοπούς.

Σε επίπεδο εθνικής κλίμακας διαπιστώνουμε ότι η **χωροταξική νομοθεσία**, με την οποία προσδιορίζονται οι στρατηγικές κατευθύνσεις για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και αειφόρο οργάνωση του εθνικού χώρου, θέτει εξ αρχής στις βασικές αρχές της, την ανάγκη διασφάλισης της προστασίας του περιβάλλοντος στο σύνολο του εθνικού χώρου συνδέοντάς παράλληλα ζητήματα κοινωνικής, οικονομικής και χωρικής συνοχής. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στον περιορισμό των παραγόντων υποβάθμισης του αστικού χώρου όπως η υπέρμετρη αστική εξάπλωση και θέτει ως στόχους τον περιορισμό της αστικοποίησης, την αναζωογόνηση των πόλεων, την αναβάθμιση της ποιότητα ζωής και την εξασφάλιση της ισόρροπης σχέσης αστικού, περιαστικού και αγροτικού χώρου. Παρατηρούμε επομένως ότι σε εθνική κλίμακα ο σχεδιασμός για την αειφόρο και ισόρροπη ανάπτυξη της χώρας ενσωματώνει σημαντικές περιβαλλοντικές συνιστώσες.

Στην **πολεοδομική νομοθεσία**, η οποία προσεγγίζει την αστική κλίμακα φαίνεται να υπάρχει δομημένο ένα σύστημα, το οποίο προσφέρει μηχανισμούς οργάνωσης, σχεδιασμού, ελέγχου και δημιουργίας νέων χώρων πρασίνου. Αρχικά τα **Ρυθμιστικά Σχέδια**, τα οποία είναι νόμοι-πλαίσια, θέτουν γενικούς κανόνες και κατευθύνσεις για τα ζητήματα που άπτονται του πολεοδομικού σχεδιασμού μεγάλων αστικών κέντρων. Σε επόμενη κλίμακα τα **Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια** καθορίζουν την πολεοδομική οργάνωση των δήμων, κατοχυρώνουν υφιστάμενους χώρους πρασίνου και προτείνουν τη δημιουργία νέων. Σε ειδικές περιπτώσεις ευαίσθητων φυσικών οικοσυστημάτων με ιδιαίτερη σημασία για το αστικό περιβάλλον έχουν θεσμοθετηθεί οι **Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου** (ΖΟΕ)[31], οι οποίες ελέγχουν της χρήσεις γης γύρω από εκτάσεις που χρήζουν ιδιαίτερης περιβαλλοντικής αξίας. Επίσης στην πολεοδομική νομοθεσία έχουν θεσμοθετηθεί μια σειρά εργαλείων για την εξασφάλιση κοινόχρηστων και κοινωφελών χώρων, που λειτουργούν προς την κατεύθυνση της συνεχούς ενσωμάτωσης ολοένα και περισσότερων ελεύθερων χώρων.

[31] ΝΟΜΟΣ 1337/1983 άρθρο 29

Μερικά από αυτά είναι[32] :

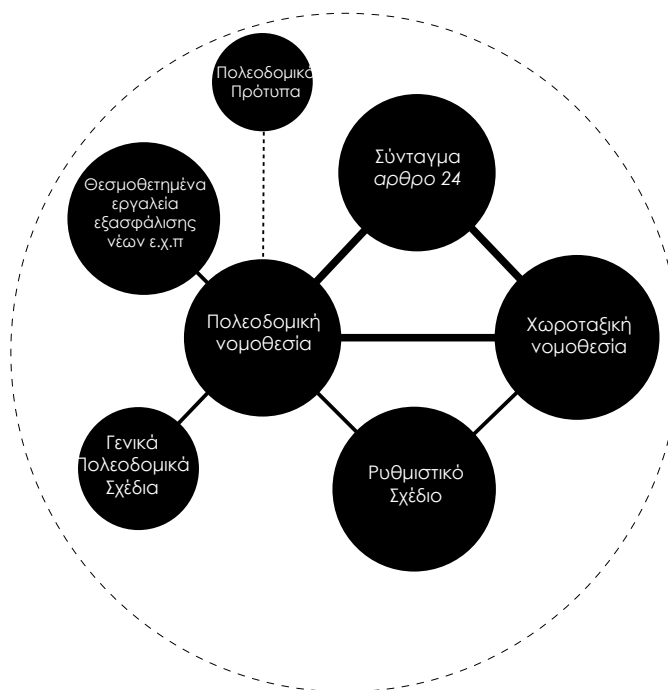
Παραδοσιακά εργαλεία

- Ρυμοτομική απαλλοτρίωση
- Αυτοαποζημίωση
- Όροι δόμησης: στοά και πρασιά

Νέα ευέλικτα εργαλεία

- Εισφορές γης και χρήματος (επεκτάσεις)
- Δικαίωμα προτίμησης (Τράπεζα γης) ή ελεύθερη συναλλαγή
- Ενοποίηση Ακαλύπτων και Ενεργό Ο.Τ
- Μεταφορά Συντελεστή Δόμησης
- Κοινωνικός Συντελεστής Δόμησης
- Εφαρμογή εισφορών γης σε αναπλάσεις
- Εφ άπαξ ειδική εισφορά

Ολοκληρώνοντας την διερεύνηση του θεσμικού πλαισίου, από το 1983 συντάσσονται και εγκρίνονται **"Πολεοδομικά Πρότυπα"**[33]. Πρόκειται περί επιθυμητών ποσοτικών δεδομένων, όπως η αναλογία πρασίνου και ελεύθερων χώρων ανά κάτοικο, το ποσοστό χώρων πρασίνου στη συνολική αστική επιφάνεια, ορίζεται η ιεραρχική κατάταξη και η πολεοδομική ενότητα επιρροής του κάθε χώρου πρασίνου. Παρόλα αυτά το γεγονός ότι δεν έχουν δεσμευτική ισχύ στη νομοθεσία και δεν συνδυάζονται με μια ολοκληρωμένη και βαθμιαία στρατηγική ενδυνάμωσης των ελεύθερων χώρων, τα καθιστά έναν μάλλον αδύναμο θεσμό.

Δ.4.1 Διαγραμματική απεικόνιση του θεσμικού πλαισίου

[32] Ευαγγελίδου, Μ., 2009, "Εργαλεία πολεοδομικού σχεδιασμού στην υπηρεσία των ΟΤΑ για τη διεύθυνση των κοινόχρηστων χώρων και την αναβάθμιση του αστικού πρασίνου, Εισήγηση στην ημερίδα του ΤΕΕ « Αστικό Περιβάλλον και εξοικονόμηση ενέργειας σε συνθήκες κλιματικής αλλαγής, Ο ρόλος των ΟΤΑ", Θεσσαλονίκη, Προσβάσιμο στο library.tee.gr

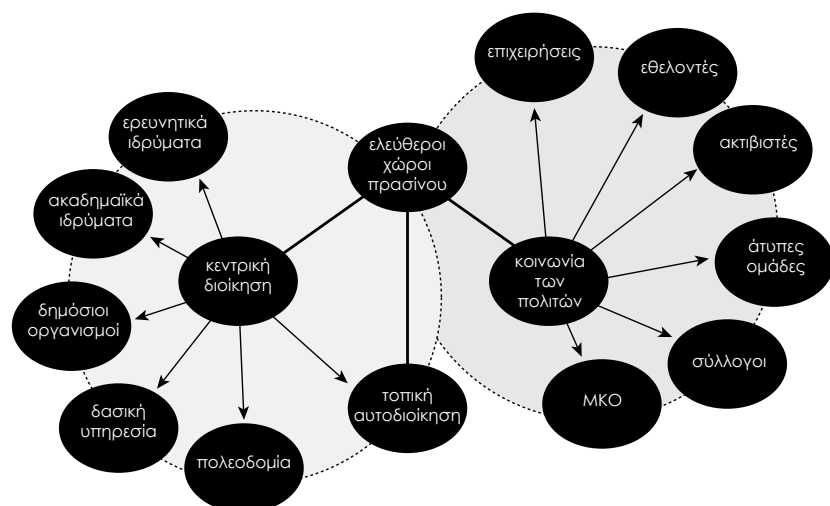
[33] Τα τελευταία "Πολεοδομικά Πρότυπα" εγκρίθηκαν με τον ΦΕΚ 285 5.3.04

Συνοπτικά, μέσα από την παρακολούθηση της δομής του θεσμικού πλαισίου, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 η Ελλάδα αποκτά δύο βασικούς νόμους για τη χωροταξία και τη πολεοδομία, όπου δίνουν τη δυνατότητα να εφαρμοστεί μια ολοκληρωμένη και ορθολογιστική προσέγγιση στο ζήτημα φύση και πόλη σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Παρόλα αυτά αυτό που διαπιστώνεται είναι η έλλειψη πρακτικής εφαρμογής στο χώρο όσων προαναφέρθηκαν, εξαιτίας συχνών παρεκκλίσεων από τα εγκεκριμένα σχέδια, αναποτελεσματικών μηχανισμών ελέγχου και παρακολούθησης και συνολικότερης αδυναμίας της διοίκησης να διαμορφώσει συνεπείς και μακροπρόθεσμες πολιτικές. Ωστόσο, πέρα από τα διάφορα προβλήματα που μπορούν να καταγραφούν, το καίριο ζήτημα είναι ότι πίσω από το θεσμικό ολποστάσιο κάθε φορά πρέπει να αναζητήσουμε ένα όραμα που θα το διαμορφώσουν και θα το υπηρετήσουν άνθρωποι με τόλμη.

4.3 Εμπλεκόμενοι: Συσχετισμοί και Αντιπαλότητες

Αρχικά διαπιστώνεται ότι η βασική ευθύνη για τη διαχείριση των ελεύθερων χώρων ανήκει στους **οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης**, με την **κεντρική διοίκηση** και το αρμόδιο υπουργείο χωρικού σχεδιασμού να έχει τον εποπτικό ρόλο. Ωστόσο τους επίσημους φορείς συμπληρώνουν και **δημόσιοι οργανισμοί** (π.χ πρώην ΟΡΣΑ), **ακαδημαϊκά ιδρύματα** της χώρας και **ερευνητικά κέντρα**, τα οποία εμπλέκονται σε μελέτες και έρευνες σχετικά με τους ελεύθερους χώρους πρασίνου. Ωστόσο υπάρχει ένα μεγάλο μέρος άτυπων εμπλεκόμενων οι οποίοι προέρχονται από τη λεγόμενη **κοινωνία των πολιτών** και είναι ΜΚΟ, ακτιβιστές, άτυπες ομάδες, σύλλογοι, εθελοντές αλλά και επιχειρήσεις, και ο ρόλος τους στην παρουσία συγκυρία φαίνεται να επηρεάζει καθοριστικά.

Για την καλύτερη κατανόηση, η απεικόνιση του πλήθους των εμπλεκόμενων στο σχεδιασμό και στη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου μπορεί να αποδοθεί μέσω ενός δικτύου, με τους διάφορους εμπλεκόμενους να αναπαριστώνται ως κόμβοι που αναπτύσσουν αλληλεπιδράσεις διαφορετικής πυκνότητας και βαρύτητας. Μια τέτοια συλλογιστική αναπαράσταση παρουσιάζει ξεχωριστό ερευνητικό ενδιαφέρον, καθώς από αυτήν μπορούν να προκύψουν ζητήματα ανταγωνιστικών ή συμμαχικών σχέσεων που επιδρούν καταλυτικά στον τελικό στόχο, της ανάπτυξης δηλαδή των ελεύθερων χώρων πρασίνου στις πόλεις (Δ.4.2).

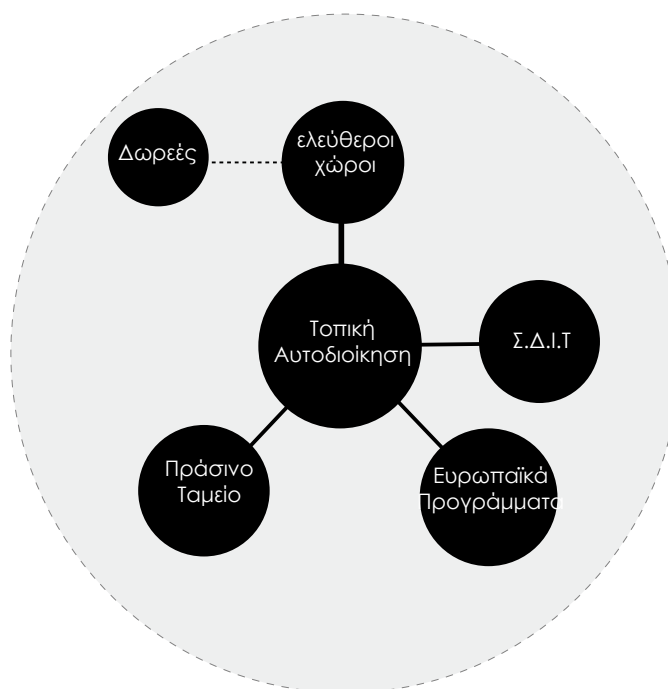
Δ.4.2 Απεικόνιση του πλήθους των εμπλεκόμενων στο σχεδιασμό και στη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου

4.4 Χρηματοδότηση: Διεκδικήσεις και Επενδυτικό Ενδιαφέρον

Βασικές πηγές χρηματοδοτήσεων για το σχεδιασμό και τη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου είναι το **Πράσινο Ταμείο**[34] και η **Ευρωπαϊκή Ένωση**. Το “Πράσινο Ταμείο” αποτελεί από το 2010 συνέχεια του “Ειδικού Ταμείου Εφαρμογής Ρυθμιστικών και Πολεοδομικών Σχεδίων” (ΕΤΕΡΠΣ) και χρηματοδοτεί προγράμματα με σκοπό την προστασία, την αναβάθμιση και αποκατάσταση του περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα κάθε χρόνο προσκαλούνται οι α' και β' βαθμού οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης να καταθέσουν τις προτάσεις τους για το πρόγραμμα “Απόκτηση και διαμόρφωση ελεύθερων χώρων και διατηρητέων κτηρίων στις πόλεις”, το οποίο έχει ως βασικούς άξονες προτεραιότητας τις ρυμοτομικές απαλλοτριώσεις και την αγορά κοινοχρήστων χώρων. Ωστόσο, φαίνεται ότι οι δράσεις του ξεπερνούν τα συγκεκριμένα όρια και καλύπτουν κάθε είδους ανάγκες των δήμων, με αποτέλεσμα το Πράσινο Ταμείο να απομακρύνεται από τον αρχικό του στόχο.

Από το 2005 έχει θεσμοθετηθεί στην Ελλάδα η **Σύμπραξη Δημόσιου Ιδιωτικού Τομέα** (ΣΔΙΤ)[35]. Τα ΣΔΙΤ είναι ουσιαστικά ένα νέος χρηματοδοτικός μηχανισμός για τη δημιουργία μιας πληθώρας έργων μεγαλύτερης κλίμακας ανάμεσα στα οποία είναι και οι αστικές αναπλάσεις, έργα κοινωνικού εξοπλισμού κ.α. Ωστόσο, είναι ένας μηχανισμός χρηματοδότησης που αμφισβείτα έντονα καθώς φαίνεται η υλοποίηση έργων στο χώρο να συναρτάται άμεσα από το επενδυτικό ενδιαφέρον για την περιοχή και από την οικονομική ισχύ της τοπικής κοινωνίας.

Τέλος συμπληρώνουμε ως μια ακόμα πηγή χρηματοδότησης, τις δωρεές ιδιωτών, οι οποίες προορίζονται συνήθως για να καλύψουν συγκεκριμένες ανάγκες όπως π.χ τη δημιουργία συστήματος άρδευσης.

Δ.4.3 Διαγραμματική απεικόνιση των πηγών χρηματοδότησης

[34] ΝΟΜΟΣ 3889/2010[ΦΕΚ Α' 182/14.10.2010] Χρηματοδότηση Περιβαλλοντικών Παρεμβάσεων, Πράσινο Ταμείο, Κύρωση Δασικών Χαρτών και άλλες διατάξεις.

[35] Τα τελευταία “Πολεοδομικά Πρότυπα” εγκρίθηκαν με τον ΦΕΚ 285 5.3.04ΝΟΜΟΣ 3389/2005 [ΦΕΚ Α' 232] Σύμπραξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα

5. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Προς διαμόρφωση νέων σχέσεων
και δομών;

5.1 Προοπτικές συνεργατικών δομών μέσα από το νέο θεσμικό πλαίσιο: Προκλήσεις ...

Προοπτικές διαμόρφωσης νέων σχέσεων και δομών γύρω από τη συνεργασία πολιτών και διοίκησης στα ζητήματα του χώρου φαίνεται να δημιουργούν δύο σχετικά πρόσφατοι νόμοι, ο Ν.3852/2010 ("**Πρόγραμμα Καλλικράτης**") και ο Ν. 3882/2010, ο οποίος ενσωματώνει στο θεσμικό πλαίσιο της Ελλάδας την **Ευρωπαϊκή Οδηγία Inspire**.

Αρχικά ο Ν. 3882/2010 έχει στόχο την εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στα γεωχωρικά δεδομένα και υπηρεσίες για όλους τους πολίτες και τη Δημόσια Διοίκηση, την εξοικονόμηση πόρων, την προστασία του περιβάλλοντος και την ενθάρρυνση των επενδυτικών πρωτοβουλιών, μέσω της δημιουργίας της Εθνικής Υποδομής Γεωχωρικών Πληροφοριών[36]. Σημαντικό σημείο του νόμου είναι η θέσπιση διαρκών συντονιστικών επιτροπών που ονομάζονται **Κομβικά Σημεία Επαφής (ΚΟΣΕ)** σε κάθε Υπουργείο, Αποκεντρωμένη Διοίκηση, Περιφέρεια και Δήμο. Ουσιαστικά πρόκειται για επιτροπές, οι οποίες αναλαμβάνουν το ρόλο ενός "τοπικού παρατηρητηρίου", το οποίο διαχειρίζεται και διαθέτει γεωχωρικά δεδομένα, τα οποία ο κάθε πολίτης μπορεί να τα αναζητήσει στον "Εθνικό Κατάλογο Γεωχωρικών Πόρων". Σημαντικό να αναφέρουμε είναι ότι θέση κλειδί στη διαδικασία παίζει ο Οργανισμός Κτηματολογίου και Χαρτογραφίσεων Ελλάδας (ΟΚΧΕ), υπό την εποπτεία του οποίου βρίσκεται η **Εθνική Διαδικτυακή Πύλη Γεωχωρικών Πληροφοριών** (geoportai) [37].

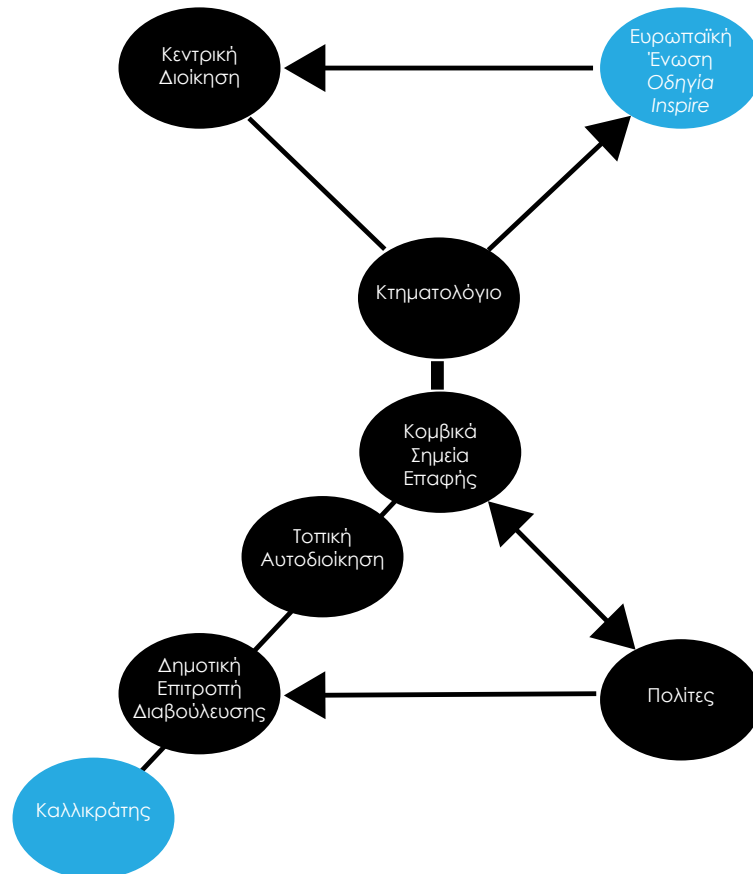
Με το "Πρόγραμμα Καλλικράτης" θεσμοθετείται η **Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης**, η οποία αποτελεί αποτελεσματικό έναν νέο μηχανισμό συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικών σε τοπικό επίπεδο. Σύμφωνα με το νόμο, στους δήμους με πληθυσμό μεγαλύτερο από δέκα χιλιάδες (10.000) κατοίκους συγκροτείται υποχρεωτικά, δημοτική επιτροπή διαβούλευσης ως όργανο με συμβουλευτικές αρμοδιότητες. Ορίζεται ρητά ότι, η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης, πρέπει να απαρτίζεται από μέλη της τοπικής κοινωνίας, τα οποία επιλέγονται με την αυξημένη πλειοψηφία των 2/3 του Δημοτικού Συμβουλίου. Επίσης το 1/3 των μελών επιλέγεται με κλήρο από τους εγγεγραμμένους δημότες, εξασφαλίζοντας έτσι την εντοπιότητα αλλά και η ανεξαρτησία.

Η συσχέτιση των δύο θεσμικών πλαισίων μπορεί να διαμορφώσει τις προδιαγραφές μια πιο εξωστρεφή πολιτική, αλλά και για μια πιο άμεση αλληλεπίδραση του πολίτη με τους φορείς που χαράσσουν πολιτικές, καθώς δίνεται το βήμα στους πολίτες να καταθέσουν τις απόψεις τους δημόσια και επίσης η δυνατότητα, έχοντας πρόσβαση στην πληροφόρηση, να προσέλθουν στο διάλογο ως ομότιμοι συμμετέχοντες.

[36] Γενική εικόνα για την Εθνική Υποδομή Γεωχωρικών Πληροφοριών <http://www.inspire.okxe.gr/>

[37] <http://geodata.gov.gr/>

Παρόλα αυτά, καθώς στο παρελθόν έχουν θεσμοθετηθεί μηχανισμοί διαβούλευσης και συμμετοχής των πολιτών, οι οποίοι είτε έχουν αδρανήσει είτε επιβαρύνουν το σχεδιασμό[38], το ζήτημα που αναδεικνύεται εδώ είναι το πέρασμα από την ορθή νομοθετική πρόβλεψη στην ορθή πολιτικο-διοικητική πρακτική, η οποία εν τέλη είναι εκείνη που θα καθορίσει και την αναπτυξιακή διάσταση του όλου εγχειρήματος.

Δ.5.1 Συνδυάζοντας το Πρόγραμμα Καλλικράτης και την Ευρωπαϊκή Οδηγία Inspire

5.2 Η εμπειρία από τη συμμετοχή των πολιτών σε ελληνικές πόλεις

Με βάση τα στοιχεία που έχουν προκύψει από την έως τώρα έρευνα και με άξονες τις βασικές πολιτικές και πρακτικές που έχουν παρουσιαστεί στο κεφάλαιο 2 από τον ευρωπαϊκό χώρο, φαίνεται ότι στην Ελλάδα συναντώνται κυρίως "Πρωτοβουλίες διεκδίκησης ελεύθερων χώρων πρασίνου" (βλ. 2.2.5). Οι περισσότερες πρακτικές συμμετοχής έχουν τη μορφή καταγγελίας και αντίστασης ενάντια στα προτεινόμενα σχέδια των επίσημων αρχών, οι οποίες φαίνεται μάλιστα στην παρούσα συγκυρία να πληθαίνουν, ιδιαίτερα στο λεκανοπέδιο. Επίσης καταγράφονται λιγότερες περιπτώσεις, όπου ακαδημαϊκοί φορείς και λοιποί οργανισμοί, με τη συμμετοχή πολιτών, δρουν άτυπα ενισχύοντας τους ελεύθερους χώρους πρασίνου (βλ. 2.2.4). Τέλος φαίνεται να αναδύεται

[38] βλ. Πολεοδομική Επιτροπή Γειτονιάς, Ν. 1337/83 αρ.30. Το αρ. 7 του ίδιου νόμου, για την πολεοδομική μελέτη, επιβάλλει τη δημοσιότητα της για ενημέρωση των πολιτών και επιτρέπει την υποβολή ενστάσεων από αυτούς.

ένα νέο δίκτυο πολιτών, οι οποίοι δημιουργούν “αστικούς λανανόκηπους” χρησιμοποιώντας το θεσμικό εργαλείο τις Κοινωνικής Συνεργατικής Επιχείρησης” (Κοιν.Σ.Επ) και το οποίο εξαπλώνεται σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας. Παρόλο που η περίπτωση αυτή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια συνεργατική μορφή διαχείρισης και σχεδιασμού (βλ. 2.2.3), η χρήση ενός ανάλογου θεσμικού εργαλείου δεν διαπιστώθηκε στον ευρωπαϊκό χώρο.

Πρωτοβουλίες διεκδίκησης ελεύθερων χώρων πρασίνου, “Κινήματα Πόλης”

Σποραδικές συλλογικές δράσεις ως αντίσταση στα προτεινόμενα σχέδια των επίσημων πολιτικών φορέων, καταγράφονται ήδη από τη μεταπολεμική περίοδο[39], ωστόσο κινήσεις με αντικείμενο τους ελεύθερους χώρους άρχισαν να εμφανίζονται με αυξανόμενη συχνότητα τη δεκαετία του '90. Η συγκυρία των Ολυμπιακών Αγώνων, υπήρξε καθοριστική για την αύξηση του αριθμού των πολιτών, οι οποίοι νιώθουν την ανάγκη να διεκδικήσουν μέσα από συλλογικές δράσεις το “δικαίωμα στο περιβάλλον”. Ιδιαίτερα μετά την περίοδο του Μνημονίου το 2010, οι συνέπειες της κρίσης αποτυπώνονται ξεκάθαρα στον ιστό των πόλεων, με την απαξίωση των δημόσιων χώρων σε συνδυασμό με τις έντονες πιέσεις που ασκεί η ιδιωτική πρωτοβουλία για εντατική εκμετάλλυσή τους εντείνουν τον αποκλεισμό όλο και περισσότερων. Στον αντίποδα, βλέπουμε να αναδύεται μια πληθώρα οργανώσεων, επιτροπών, τοπικών κινήματων, οι οποίοι με τη λογική της αυτοοργάνωσης διεκδικούν, διαμορφώνουν και διαχειρίζονται ελεύθερους χώρους. Από τις περιπτώσεις που ξεχωρίζουν είναι:

- το Αυτοδιαχειριζόμενο Πάρκο Ναυαρίνου στα Εξάρχεια [40]
- ο Αυτοδιαχειριζόμενος αγρός στο Ελληνικό[41],
- Ελεύθερος κοινωνικός χώρος, Βοτανικός κήπος Πετρούπολης[42],
- το DIY Skate park στο Γαλάτσι[43]

[39] Μεταπολεμικά υπήρξε σχέδιο να μεγαλώσει το Παναθηναϊκό Στάδιο ώστε να γίνει ολυμπιακών διαστάσεων. Επίσης, υπήρξε απόπειρα να κατασκευαστεί πολυώροφο κέντρο στην κορυφή του Λυκαβητού. Υπήρξε τέλος σχέδιο για να γίνει υπόγειο οδικό τούνελ κάτω από την Ακρόπολη. Αυτά και άλλα πολλά απετράπησαν μετά από μεγάλες αντιδράσεις, κυρίως του Αθηναϊκού Συλλόγου.
βλ. Γιαννίρης Η., 2012, “Οι πολίτες και η διαχείριση των δημόσιων χώρων”, Εισήγηση στην Ημερίδα “Ανθρωπογενές Περιβάλλον και Αειφόρος Διαχείριση”

[40] Στις 7 Μαρτίου 2009 η επιτροπή Πρωτοβουλίας Κατοίκων Εξαρχείων μαζί με κατοίκους της περιοχής, σε αντίδραση των σχεδίων του ΤΕΕ να οικοδομηθεί το πάρκο, καταλαμβάνουν το χώρο. Μέχρι σήμερα ο χώρος διαχειρίζεται μέσω ανοιχτών συνελεύσεων. <http://parking-parko.esrinblogs.net>

[41] Το 2010 μια ομάδα πολιτών αποφασίζει να καταλάβει τμήμα της έκτασης του παλιού αεροδρομίου για να φτιάξει έναν αστικό κήπο. Σκοπός του Αγρού στο Ελληνικό ήταν να αντισταθεί στην ιδιωτικοποίηση του πρώην αεροδρομίου και ενταχθεί στις πολλές πρωτοβουλίες αυτοδιαχείρισης οι οποίες διαμορφώθηκαν ενάντια στην κρίση. <http://agroselliniko.blogspot.gr/>

[42] Πρόκειται για έναν Βοτανικό Κήπο στην Πετρούπολη, ο οποίος κατασκευάστηκε το 2000 και δε λειτούργησε ποτέ. Το 2009 αρκετοί πολίτες από την τοπική κοινωνία αναζητούν νέους τρόπους διαχείρισης. Στην πρώτη ανοιχτή συνέλευση αποφασίστηκε ο χώρος να λειτουργήσει μέσα από το πλαίσιο της αυτοοργάνωσης, της αυτοδιαχείρισης και των ανοιχτών συνελεύσεων. Στα έξι χρόνια λειτουργίας, στο χώρο έχουν οργανωθεί εργαστήρια εναλλακτικής οικονομίας, τράπεζα σπόρου, παντοπωλείο. <http://voitanikoskifos.blogspot.gr>

[43] Αποτελεί μια συλλογική προσπάθεια κυρίως νέων που ασχολούνται με το skate. Η εγκαταλελειμμένη πίστα για rollers μέσα στο άλσος Βείκου διαμορφώνεται από νέους της περιοχής, οι οποίοι με δικά τους έξοδα έχουν διαμορφώσει το χώρο. <http://www.thespot.gr/>

Άτυπες δράσεις για την ενίσχυση των ελεύθερων χώρων πρασίνου

Η πρωτοβουλία των πρακτικών αυτών προέρχεται από από οργανισμούς όπως ΜΚΟ, ακαδημαϊκούς φορείς, οι οποίοι αξιοποιούν την τεχνογνωσία που διαθέτουν, για την αναπύξη εφαρμογών, οι οποίες είναι χρήσιμες στη διοίκηση για ζητήματα σχεδιασμού και διαχείρισης, όπως η καταγραφή του ποσοστού πρασίνου στον αστικό ιστό ή τα προβλήματα συντήρησης που παρουσιάζονται. Η συμμετοχή του πολίτη εδώ περιορίζεται στη μεταβίβαση πληροφοριών προς ένα κεντρικό σύστημα.

Η εφαρμογή “Βελτιώνω την πόλη μου”, Δήμος Θέρμης, Θεσσαλονίκη

Η ερευνητική ομάδα αστικής και περιφερειακής καινοτομίας URENIO[44] ανέπτυξε το 2012, σε συνεργασία το δήμο Θέρμης στη Θεσ/νίκη, την εφαρμογή “Βελτιώνω την πόλη μου”. Μέσω της εφαρμογής δίνεται η δυνατότητα στους κατοίκους να αναφέρουν τοπικά προβλήματα όπως ξεχασμένα σκουπίδια, καμένες λάμπες φωτισμού στους δρόμους, κατεστραμμένες πλάκες πεζοδρομίου, εγκαταλελειμμένα αυτοκίνητα, σημεία που εγκυμονούν κίνδυνο κλπ. Οι πολίτες μπορούν επίσης να κάνουν προτάσεις βελτίωσης του περιβάλλοντος της γειτονιάς τους. Πάνω σ’ αυτή τη λογική έχουν αναπτυχθεί αρκετές πλατφόρμες που στόχο έχουν να καλέσουν τους πολίτες να αναφέρουν προβλήματα που υπάρχουν σε επίπεδο γειτονιάς ή πόλης και θα ήθελαν οι αρμόδιοι φορείς να επιλύσουν. Αποτελούν κυρίως ένα εργαλείο με το οποίο οι δημόσιοι φορείς θα μπορούσαν με εύκολο τρόπο να λύσουν προβλήματα σε αρχικό στάδιο πριν διογκωθούν.

Greenspaces - WWF [45]

Η πρωτοβουλία Greenspaces της WWF πρόκειται για μια προσπάθεια καταγραφής ελεύθερων χώρων πρασίνου στις πόλεις της Ελλάδας, αποσκοπεί στη δημιουργία ενός συμμετοχικού χάρτη για το αστικό πράσινο της Ελλάδας. Μέσω μιας εφαρμογής κινητού τηλεφώνου μπορεί κανείς να καταχωρήσει χώρους πρασίνου, να αξιολογήσει ήδη καταχωρημένους χώρους, να αφήσει τα σχόλια του, να ενημερώσει για δράσεις που πραγματοποιούνται στους χώρους ή απλά να εντοπίσει νέους ελεύθερους χώρους πρασίνου. Μέσα από την αποτύπωση της πραγματικής κατάστασης στόχος είναι να αποτελέσει το εργαλείο αυτό ένα μοχλό πίεσης για να βελτιωθεί η κατάσταση των χώρων πρασίνου στις πόλεις της χώρας.

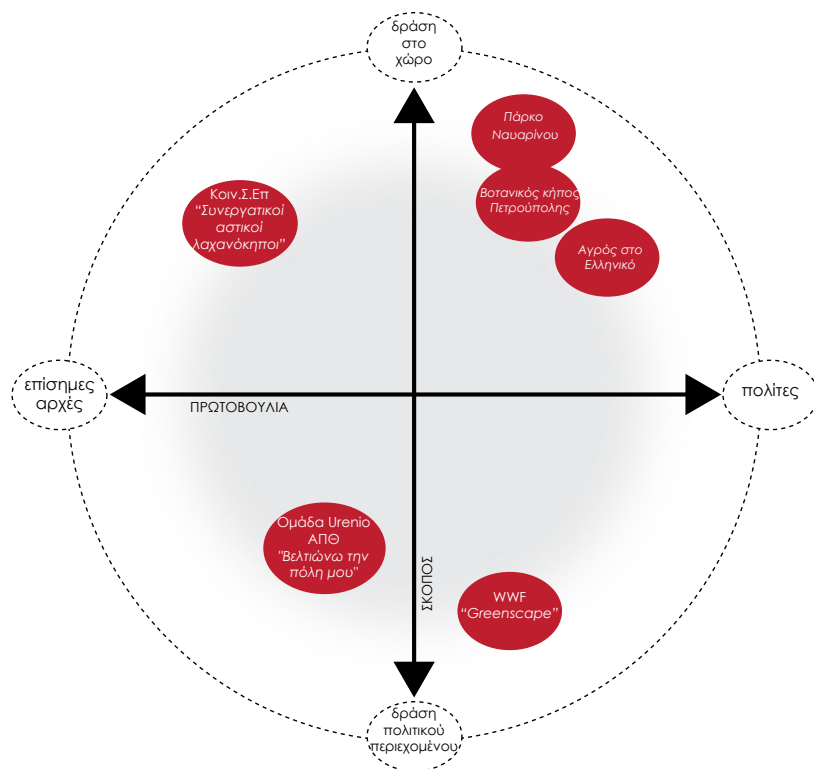
[44] Η Ερευνητική Μονάδα Αστικής και Περιφερειακής Καινοτομίας (URENIO) είναι ένα πανεπιστημιακό εργαστήριο για την προώθηση της έρευνας και την παροχή επιστημονικών και τεχνολογικών υπηρεσιών. Η Μονάδα URENIO ανήκει στον Τομέα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης της Πολυτεχνικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ασχολείται κυρίως με ανταγωνιστικά έργα έρευνας που ανήκουν στο Πρόγραμμα Πλαίσιο E&A της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και στις καινοτόμες δράσεις του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης. Διευθυντής: Καθ. Δρ. Νίκος Κομνηνός, <http://www.urenio.org/>

[45] Το πρόγραμμα ξεκίνησε στις 8.02.2016 και μέσα σε τρεις μήνες είχαν καταγραφεί 530 χώροι πρασίνου σε όλη την Ελλάδα. <http://greenspaces.gr/>

Συνεργατικές μορφές διαχείρισης και σχεδιασμού, “Συνεργατικοί αστικοί λαχανόκηποι”

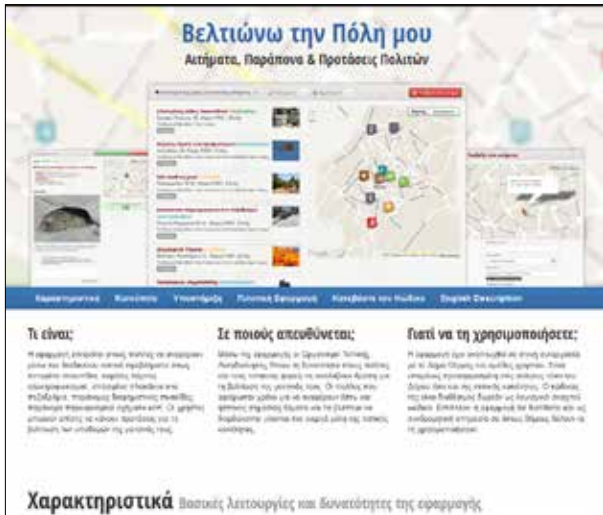
Πρόκειται για περιπτώσεις όπου ομάδες πολιτών ψάχνουν εγκατελεειμένους χώρους μέσα στην πόλη με σκοπό την μετατροπή τους σε λαχανόκηπους. Το ιδιαίτερο στοιχείο στην περίπτωση αυτή είναι ότι μέσω ενός πρόσφατου σχετικά θεσμικού εργαλείου, της “Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης” (Κοιν.Σ.Επ) [46], οι ομάδες αποκτούν επίσημη μορφή. Παρόλο που δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία, από φαίνεται αναπτύσσεται ένα πολυάριθμο δίκτυο σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Κομοτηνή, Λάρισα, Βόλος, Πάτρα).

Πέρα όμως από τις συμμετοχικές πρακτικές που ταυτοποίησε η έρευνα στις ελληνικές πόλεις, φαίνεται να αναπτύσσεται μια πληθώρα δράσεων από πολίτες οι οποίοι, λόγω της παρούσας συγκυρίας, προσπαθούν με διάφορα μέσα να οικειοποιηθούν τους ελεύθερους χώρους της πόλης τους. Για να μπορέσουμε να βγάλουμε λοιπόν, ολοκληρωμένα συμπεράσματα σχετικά με το κεντρικό ερευνητικό μας ερώτημα που είναι ο ρόλος των πολιτών στη διαχείριση και στο σχεδιασμό των ελεύθερων χώρων πρασίνου στην πόλη, είναι σημαντικό να συνεχίσουμε την έρευνα σε τοπικό επίπεδο.

Δ.5.2 Τυποποίηση συμμετοχικών πρακτικών σε ελληνικές πόλεις

[46] Νόμος 4019/2011 [ΦΕΚ 216 Α/30/9.2011] “Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις”. Σύμφωνα με το νόμο, ο θεσμός των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων, ενισχύει και ενδυναμώνει τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, ενσωματώνοντας στην αγορά εργασίας ευπαθής κοινωνικά ομάδες με καινοτόμες και κοινωνικά προσανατολισμένες δραστηριότητες. Στο πλαίσιο της κοινωνικής καινοτομίας αποτελεί ξεχωριστή πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να αξιοποιηθούν όλοι οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών. Ο τομέας αυτός μπορεί να αποτελέσει προνομιακό πεδίο εφαρμογής πολιτικών για την απασχόληση, την τοπική ανάπτυξη, ανοίγει νέες διεξόδους επιχειρηματικής δράσης επενδύοντας στο λεγόμενο “κοινωνικό κεφάλαιο”.

E.5.1 Η εφαρμογή “Βελτιώνω την πόλη μου”, Δήμος Θέρμης, Θεσσαλονίκη

Πηγή: <http://www.urenio.org/>

E.5.2 Greenspaces - WWF

Πηγή: <http://greenspaces.gr/>

E.5.3 Συνεργατικοί αστικοί λαχανόκηποι, Θεσσαλονίκη

Πηγή: <http://www.spartakos.eu/>

E.5.4 Πάρκο Ναουαρίνου, Εξάρχεια

Πηγή: <http://parkingparko.espivblogs.net>

E.5.5 Αγρός στο Ελληνικό

Πηγή: <http://agroselliniko.blogspot.gr>

E.5.6 Βοτανικός κήπος, Πετρούπολη

Πηγή: <http://votanikoskipos.blogspot.gr>

6. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: ΤΟ ΠΑΡΚΟ ΤΡΙΤΣΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

6.1 Κριτήρια Επιλογής

Ως περίπτωση μελέτης επιλέγεται το Πάρκο Τρίτση για μια σειρά χωρικών, περιβαλλοντικών, κοινωνικών, και πολιτειακών κριτηρίων. Αρχικά πρόκειται για ένα πάρκο μητροπολιτικής σημασίας για το λεκανοπέδιο Αθηνών, το οποίο βρίσκεται 3χλμ. από το κέντρο της Αθήνας και σε κοντινή απόσταση από τις βασικές οδικές αρτηρίες της πόλης (Αττική και Εθνική Οδό). Το πάρκο έχει αυξημένη περιβαλλοντική σημασία για την πόλη καθώς διαθέτει φυσικό πλούτο που σπάνια συναντάται σε πάρκο εντός του αστικού ιστού. Επιπλέον η σημασία του ενισχύεται με το φορτίο της αποκατάστασης της κοινωνικής συνοχής καθώς άμεσα αναφέρεται σε κατοίκους περιοχών με ευαίσθητη κοινωνική δομή που διαβιούν σε υποβαθμισμένο αστικό περιβάλλον. Το πάρκο σήμερα παρουσιάζει εικόνα έντονης εγκατάλειψης, η οποία κυρίως αποδίδεται στην ανεπάρκεια της πολιτείας να διαχειριστεί τους διαμορφωμένους χώρους πρασίνου και να τους διαφυλάξει απο παραβατικές συμπεριφορές. Στον αντίποδα παρατηρείται αυξημένη οικειοποίηση από την τοπική κοινωνία, η οποία έχει ποικίλες επιπτώσεις στο χώρο. Η συνθετότητα του ζητήματος της συμμετοχής των πολιτών είναι λοιπόν, ο κυρίαρχος λόγος για τον οποίο το Πάρκο Τρίτση είναι ένα ερευνητικό πεδίο με σημαντικό ενδιαφέρον.

6.2 Η θέση του Πάρκου Τρίτση στην πόλη και η σημασία του σε τοπική και υπερτοπική κλίμακα

Το πάρκο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Αντώνης Τρίτση, βρίσκεται στο δυτικό τμήμα του λεκανοπεδίου, ανήκει εξ ολοκλήρου στα διοικητικά όρια του Δήμου Ιλίου και συνορεύει με τους δήμους Αγίων Αναργύρων και Καματερού, η έκταση του είναι 1.200 στρ., έξι φορές μεγαλύτερο από τον Εθνικό Κήπο, και είναι το μοναδικό υλοποιημένο μητροπολιτικό πάρκο στο λεκανοπέδιο. Ωστόσο η έλλειψη επαρκούς δικτύωσης του με μέσα μαζικής μεταφοράς και με άλλους χώρους ενδιαφέροντος αποδυναμώνουν την υπερτοπική σημασία του πάρκου. Αντίθετα η σημασία που έχει το πάρκο για την τοπική κοινωνία είναι αρκετά αυξημένη καθώς οι περιοχές στις οποίες εντάσσεται έχουν υψηλή οικιστική πυκνότητα, με έλλειψη σε ελεύθερους χώρους πρασίνου, οι οποίες αστικοποιήθηκαν απότομα με έντονο ρυθμό τη δεκαετία του '70 και σήμερα η ποιότητα του αστικού ιστού είναι αρκετά υποβαθμισμένη.

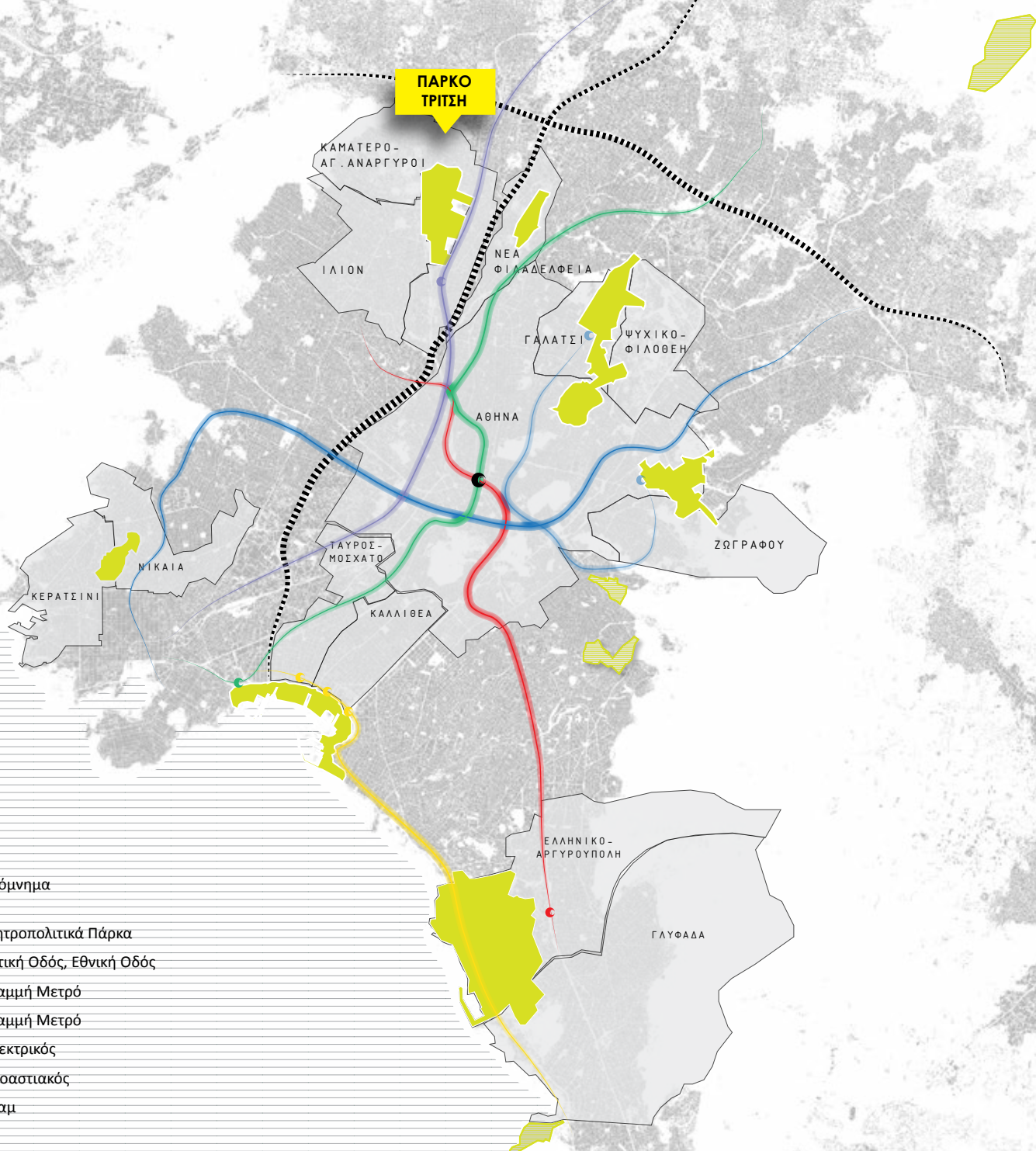
6.3 Εγχειρήματα σχεδιασμού:

Ένας σύντομος απολογισμός ... [47]

Ιδιοκτησιακό Καθεστώς

Το σημερινό πάρκο είναι τμήμα ενός βασιλικού κτήματος το οποίο δημιουργήθηκε γύρω στο 1848 από τη βασίλισσα Αμαλία και σχεδιάστηκε με σκοπό να γίνει πρότυπο κέντρο Γεωργίας και Κτηνοτροφίας. Με την κατάρρευση της βασιλείας το 1863 η έκταση κηρύσσεται εθνική ιδιοκτησία, ωστόσο το 1870 η βασίλισσα Αμαλία μεταβιβάζει το κτήμα σε ιδιώτη χωρίς το κράτος να διεκδικήσει τα δικαιώματά του

[47] Χαλδέζου, Σ., 2014, "Η αναπτυξιακή δυναμική της οικειοποίησης του πάρκου Τρίτση από την τοπική κοινωνία", Σπουδαστική εργασία στο ΔΠΜΣ Πολεοδομία - Χωροταξία, Επίβλεψη: Παναγιωτάτου, Ε.

Χ.6.1 Η θέση του πάρκου Τρίτση στο Λεκανοπέδιο

επί της ιδιοκτησίας. Η οικογένεια Σερπιέρη, στην κατοχή της οποίας περιήλθε το κτήμα, το 1931 συστήνει την "Αγροτική εταιρεία Πύργος Βασιλίσσης ΑΕ" και μεταβιβάζει στην εταιρεία την έκταση. Το σημερινό πάρκο αποτελεί τμήμα της έκτασης, το οποίο πέρασε σε κρατική ιδιοκτησία το 1946 όταν η παραπάνω εταιρεία πούλησε τμήμα 1.226 στρ. σε ΝΠΔΔ, στο "Εθνικό Ίδρυμα Επαγγελματικής Προστασίας του Λαού". Σήμερα η ιδιοκτησία του παρκου ανήκει στην Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου (ΚΕΔ).

Θεσμική Κατοχύρωση

Οι αρχικές προσπάθειες της πολιτείας για την προστασία της δημόσιας έκτασης ξεκινούν το 1985 όπου και αποφασίζεται από τον τότε υπουργό ΥΠΕΧΩΔΕ Αντώνη Τρίτση η μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων στο νεοσύστατο τότε Οργανισμό Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας (ΟΡΣΑ). Ο ΟΡΣΑ αναλαμβάνει να εκπονήσει τις πρώτες μελέτες και να κατοχυρώσει τον ενιαίο χαρακτήρα της έκτασης που κινδύνευε να διαμελιστεί από αντιφατικές δραστηριότητες. Έτσι κατά το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας (Ν. 1515/85, 2052/92) και τις ειδικές μελέτες του ΟΡΣΑ η έκταση προορίζεται να διαμορφωθεί σε υπερτοπικό πόλο αναψυχής "οικολογικό πάρκο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και κέντρο εκπαίδευσης". Το 1993 ξεκινούν τα έργα για το πάρκο, χρηματοδοτούμενο κατά 75% από το ευρωπαϊκό πρόγραμμα urban. Για δέκα περίπου χρόνια ο χώρος παραμένει εργοτάξιο καθώς υπήρχαν μεγάλα προβλήματα στις εργολαβίες. Το 2002 ολοκληρώνονται τα έργα και ξεκινούν οι πρώτες επισκέψεις στο πάρκο.

Διαχείριση

Μετά την ολοκλήρωση των έργων διαμόρφωσης, δημιουργείται φορέας και η διαχείριση περνάει στον "Οργανισμό Ανάπτυξης και Διαχείρισης Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Αντώνης Τρίτση" (ΦΕΚ 172Α/26.07.02). Η σύσταση του φορέα είχε τη μορφή ΝΠΙΔ, με πλήρη διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια, δίχως κερδοσκοπικό χαρακτήρα και ήταν υπό την εποπτεία του ΥΠΕΚΑ. Η διοίκηση του αποτελούνταν από 9μελές Συμβούλιο στο οποίο συμμετείχαν οι γειτονικοί δήμοι, εκπρόσωποι του ΥΠΕΚΑ, της Νομαρχίας, του ΟΡΣΑ, του Γεωπονικού Πανεπιστημίου και περιβαλλοντικών οργανώσεων, πρόεδροι του φορέα διετέλεσαν αρκετές χρονιές οι δήμαρχοι όμορων δήμων. Από το 2011, κατόπιν εξωγενών πιέσεων συρρίκνωσης του ευρύτερου δημόσιου τομέα, ο φορέας συγχωνεύτηκε με τους φορείς του Ελαιώνα και του Κηφισού δημιουργώντας τον "Μητροπολιτικό Φορέα Ανάπλασης και Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Αττικής" (άρθρο 59 ΦΕΚ 180/Α/22.8.2011). Τα αποτελέσματα της συγχώνευσης αυτής δεν ήταν θετικά, καθώς δεν μπόρεσαν να αντιμετωπιστούν τα σύνθετα προβλήματα. Στην παρούσα φάση δεν έχει ακόμα οριστεί αν η διαχείρισή του θα περάσει σε όλους τους όμορους δήμους ή στο δήμο Ιλίου.

Χρηματοδότηση

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του πάρκου είναι η έλλειψη οικονομικής βιωσιμότητας. Η αδυναμία του πάρκου να εξασφαλίσει την οικονομική του βιωσιμότητα προέρχεται τόσο από την ελλιπή χρηματοδότηση της κεντρικής διοίκησης όσο και από την απουσία διαχειριστικού ελέγχου. Το πάρκο παρουσιάζει αδυναμία να συλλέξει έσοδα από εμπορικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται στο χώρο με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ανταπεξέλθει στα λειτουργικά έξοδά του. Στο πάρκο δραστηριοποιούνται ιδιώτες οι οποίοι εκμεταλλούνται εμπορικά το χώρο δίχως αντίτιμο αφού ο πρώην φορέας εξαιτίας ελλείψεων σε βασικό προσωπικό (νομικό, λογιστή) δήλωνε αδυναμία να εισπράξει τα έσοδα του. Επομένως αποτελούν αντίφαση οι προσπάθειες για ένταξη νέων εμπορικών δραστηριοτήτων στο πάρκο για να την αύξηση των εσόδων, δίχως προηγουμένως να υπάρξει μέριμνα για το πως θα λυθεί το ζήτημα της είσπραξης οφειλών. Επίσης η αδυναμία να εξοφληθούν τα χρέη του πάρκου προς δημόσιους οργανισμούς κοινής ωφέλειας (ΔΕΗ, ΕΥΔΑΠ) έχει ως αποτέλεσμα την περιοδική διακοπή του νερού και του ρεύματος, το οποίο απειλεί σημαντικά το

φυσικό πλούτο του πάρκου. Επίσης το πάρκο δεν λαμβάνει ούτε οικονομικά ούτε ανταποδοτικά οφέλη από εκδηλώσεις που διοργανώνουν οι γειτονικοί δήμοι στο χώρο. Συνεπώς στο πάρκο έχει διαμορφωθεί ένα καθεστώς το οποίο δύσκολα μπορεί να ανταποκριθεί στο αίτημα του βιώσιμου τρόπου λειτουργίας.

Ποιότητα περιβάλλοντος

Σύμφωνα με τις μελέτες της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας[48], που διεξάγει έρευνες στο οικοσύστημα του πάρκου εδώ και σχεδόν μία δεκαετία, μέσα στο Πάρκο ζούνε και αναπαράγονται εκατόν εβδομήντα επτά είδη πτηνών, κάτι πολύ σημαντικό καθώς πρόκειται για ένα χώρο που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης. Το υγρό στοιχείο, σπάνιο στην Αττική, έχει αναδειχθεί σε κυρίαρχο χαρακτηριστικό του τοπίου, καθώς έχουν δημιουργηθεί έξι τεχνητές λίμνες, που φιλοξενούν αντίστοιχη βλάστηση υγροτοπικού χαρακτήρα γύρω από αυτές. Ωστόσο, η σημερινή εικόνα που παρουσιάζει το πάρκο έρχεται σε μεγάλη αντιπαράθεση με τη ζωτική σημασία που έχει για το αστικό περιβάλλον.

Χρήσεις Γης

Μέχρι το 1987 η περιοχή δεν έχει ενιαίο χαρακτήρα, η έκταση συνεχώς συρρικνώνεται και γίνονται διάφορες αλλαγές σε χρήσεις γης πολλές από τις οποίες διατηρούνται μέχρι σήμερα. Στο νότιο μέρος χτίζονται κτίρια και μηχανουργεία του Υπουργείου Γεωργίας, οι δήμοι φτιάχνουν αμαξοστάσια για τα απορριμματοφόρα, ενώ μεγάλη έκταση καταλαμβάνει και το ίδρυμα Μητέρα. Τη δεκαετία του '70 χτίζεται το δημοτικό γήπεδο Ιλίου, ενώ λειτουργεί στην έκταση και φυτώριο για τις ανάγκες του Δήμου. Επίσης χρησιμοποιείται από τους προσκόπους έκταση πολλών στρεμμάτων, ενώ σε διαφορετικές περιόδους χτίζονται τα ιδρύματα Νεότητας, Θεοτόκος και Αποκατάστασης Αναπήρων. Επίσης σε μεγάλη έκταση, αναγέρθηκαν συγκροτήματα Εργατικών κατοικιών. Σε χώρο μαζικής εμπορικής κατάλυσης έχει μετατραπεί ένα σημαντικό τμήμα του πάρκου τα τελευταία δέκα χρόνια. Μια έκταση περίπου 360 στρέμματα που κατέχουν οι απόγονοι του Σερπιέρι, έμεινε εκτός πάρκου καθώς καμία κρατική υπηρεσία δεν κινητοποιήθηκε ώστε να την απαλλοτριώσει. Το 1995 εντάχθηκαν στο σχέδιο πόλης 120 στρέμματα, από τα οποία τα 44 οικοδομήθηκαν από τις πολυεθνικές Carrefour και Ster cinemas και μετατράπηκαν σε ένα εσωστρεφές εμπορικό κέντρο.

Υπάρχουσες Υποδομές

Το διακριτό ιστορικό κτήριο του «Πύργου της βασιλίσσης» που βρίσκεται στον ιδιωτικό χώρο και ανήκει στην «Αγροτική Εταιρεία Πύργος Βασιλίσσης Α.Ε.», συμφερόντων της οικογένειας Σερπιέρι, παραπλεύρως του Πάρκου είναι μια από τις σημαντικότερες υποδομές του ευρύτερου χώρου του πάρκου. Ωστόσο, οι Βασιλικοί στάβλοι και διάφορα άλλα παραδοσιακά οικήματα βοηθητικής χρήσης της εποχής του Όθωνα, βρίσκονται μέσα στον χώρο του Πάρκου, έχουν αναπαλαιωθεί με τροποποιήσεις που ωστόσο διατηρούν το αρχιτεκτονικό ύφος της εποχής και φιλοξενούν σήμερα τις δραστηριότητες διάφορων μη κερδοσκοπικών φορέων, αλλά και επιχειρηματικών δράσεων με οικολογική διάσταση. Το πάρκο διαθέτει μεγάλο δίκτυο πεζοδρομών, ενώ παραμένει ημιτελές το αρχικά προβλεφθέν έργο της κατασκευής γραμμών τραίνου και σταθμών, εντός του πάρκου, απαραίτητου για την ολοκληρωμένη επίσκεψη στους χώρους του, λόγω της μεγάλης έκτασής του. Στις υποδομές του πάρκου υπάρχει καφετέρια, παιδική χαρά, υπαίθριο θέατρο, αθλητικό κέντρο, εκκλησίες, κέντρο ερπετών και κέντρο προσκόπων. Στο πάρκο έχουν εγκατασταθεί και ορισμένες αντιφατικές δραστηριότητες όπως γραφείο κτηματογράφησης για τους όμορους δήμους.

[48] Η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία είναι περιβαλλοντική μη κερδοσκοπική οργάνωση με αντικείμενο την προστασία των άγριων πουλιών και των βιοτόπων τους στην Ελλάδα, <http://www.ornithologiki.gr>

6.4 Ο ρόλος των πολιτών: Πρωτοβουλίες οικειοποίησης με θετικό και αρνητικό πρόσημο

Όψεις οικειοποίησης του πάρκου

Επισκεψιμότητα

Παρόλη την εγκατάλειψη που παρουσιάζει το πάρκο ο αριθμός των επισκεπτών είναι αρκετά μεγάλος, ιδιαίτερα τα Σαββατοκύριακα υπολογίζεται ότι το πάρκο δέχεται 15.000 επισκέπτες. Οι περισσότεροι από τους επισκέπτες είναι κάτοικοι των όμορων περιοχών των δήμων Ιλίου, Αγ. Αναργύρων και Καματερού, καθώς το πάρκο αποτελεί έναν από τους ελάχιστους πράσινους χώρους στον πυκνοδομημένο αστικό ιστό των περιοχών και επομένως η σημασία του για την αναψυχή της τοπικής κοινωνίας αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα.

Δραστηριότητες

Στο πάρκο αναπτύσσονται μια πληθώρα δραστηριοτήτων όπως πεζοπορία, τρέξιμο, ποδηλασία, ιππασία, παρατήρηση πτηνών, πικ νικ κ.α. Στο πάρκο διοργανώνεται εβδομαδιαία λαϊκή αγορά με βιολογικά προϊόντα ενώ σε καθημερινή βάση λειτουργούν μαγαζιά (Natura shops) που πωλούν προϊόντα που δημιουργούνται από πρώτες ύλες που παράγονται στο πάρκο. Ωστόσο συχνά λαμβάνουν χώρα εκδηλώσεις πολλές από τις οποίες διαταράσσουν το φυσικό οικοσύστημα και δεν εντάσσονται σε ένα ενιαίο πλέγμα που να ενισχύει την περιβαλλοντική ταυτότητα του πάρκου.

Δράση Φορέων

Στο πάρκο δραστηριοποιούνται οργανώσεις επίσημες και άτυπες, που με αντικείμενο ζητήματα περιβάλλοντος οργανώνουν δράσεις, οι οποίες επηρεάζουν τη διαχείριση του χώρου. Ορισμένοι από τους φορείς είναι:

- οι **“Φίλοι του πάρκου”**[49], οι οποίοι είναι ένας σύλλογος πολιτών οι οποίοι χρησιμοποιούν το Πάρκο Τρίτση, είτε για άθληση είτε για ψυχαγωγία και εναντιώνονται στην παραμέληση του. Ο σύλλογος δεν ανήκει πολιτικά σε κάποια παράταξη. Κύρια δράση τους οι εθελοντικές δραστηριότητες,
- το **“KEAN”**[50] το οποίο υποστηρίζει και συντονίζει δραστηριότητες πολιτών που θέλουν να προσφέρουν εθελοντική εργασία για τη συντήρηση του πάρκου,
- η **“Οργάνωση ΓΗ”**[51], η οποία δραστηριοποιείται στο τμήμα του πάρκου το οποίο δεν είναι δημόσιο και εντός του οποίου βρίσκεται το ιστορικό κτήριο “Πύργος Βασιλίσσης”. Η οργάνωση διενεργεί πλήθος περιβαλλοντικών εκδηλώσεων στο χώρο με οικονομικό αντίτιμο,
- η **“Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία”**, η οποία από το 2007 σε συνεργασία με σχολεία υλοποιεί εκπαιδευτικά προγράμματα[52] με σκοπό την ευαισθητοποίηση των παιδιών για τους αδόμητους χώρους πράσινους χώρους.

[49] Οι Φίλοι του Πάρκου είναι ένας σύλλογος πολιτών οι οποίοι χρησιμοποιούν το Πάρκο Α. Τρίτσης, είτε για άθληση είτε για ψυχαγωγία και εναντιώνονται στην παραμέληση του. Ο σύλλογος δεν ανήκει πολιτικά σε κάποια παράταξη. <https://filoitourparkou.wordpress.com>

[50] <http://www.kean.gr/>

[51] Η Οργάνωση ΓΗ είναι μία μη κερδοσκοπική οργάνωση που δημιουργήθηκε το 2010. Το 2012 δημιουργήθηκε το “Κέντρο της Γης”, ένα οικολογικό πάρκο στο ιδιωτικό κομμάτι του Πάρκου Τρίτση <http://www.organizatiouearth.org/>

[52] Υπολογίζεται ότι συνολικά έχουν συμμετάσχει 26.000 παιδιά στα εκπαιδευτικά προγράμματα “τα πουλιά στην πόλη” και “μια λίμνη στην πόλη μας”

1850
"ΠΡΟΤΥΠΟ ΚΕΝΤΡΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑΣ"
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2.500 ΣΤΡ.
ΥΠΟ ΤΗΝ ΚΥΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ

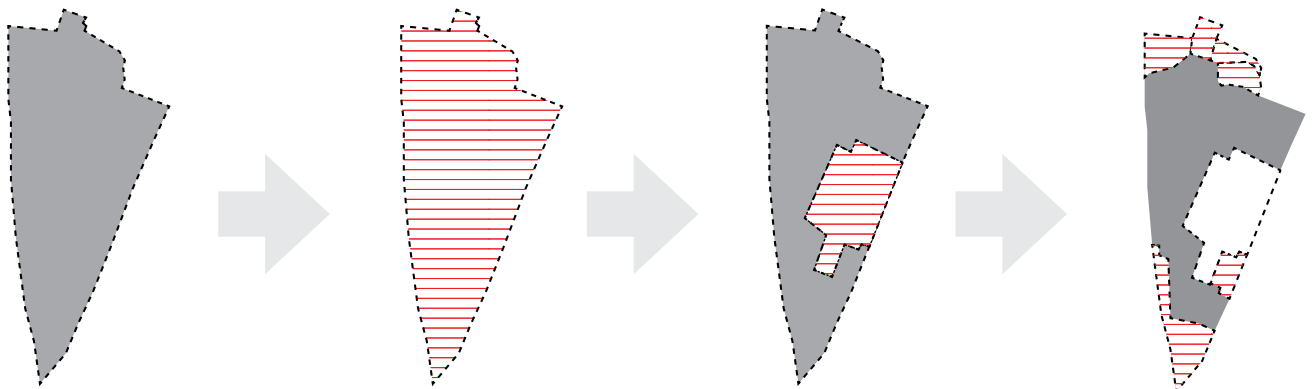
1931
ΣΥΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΕΡΠΙΕΡΗ
"ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΠΥΡΓΟΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΑΕ."
ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΤΗΣ
ΕΚΤΑΣΗΣ

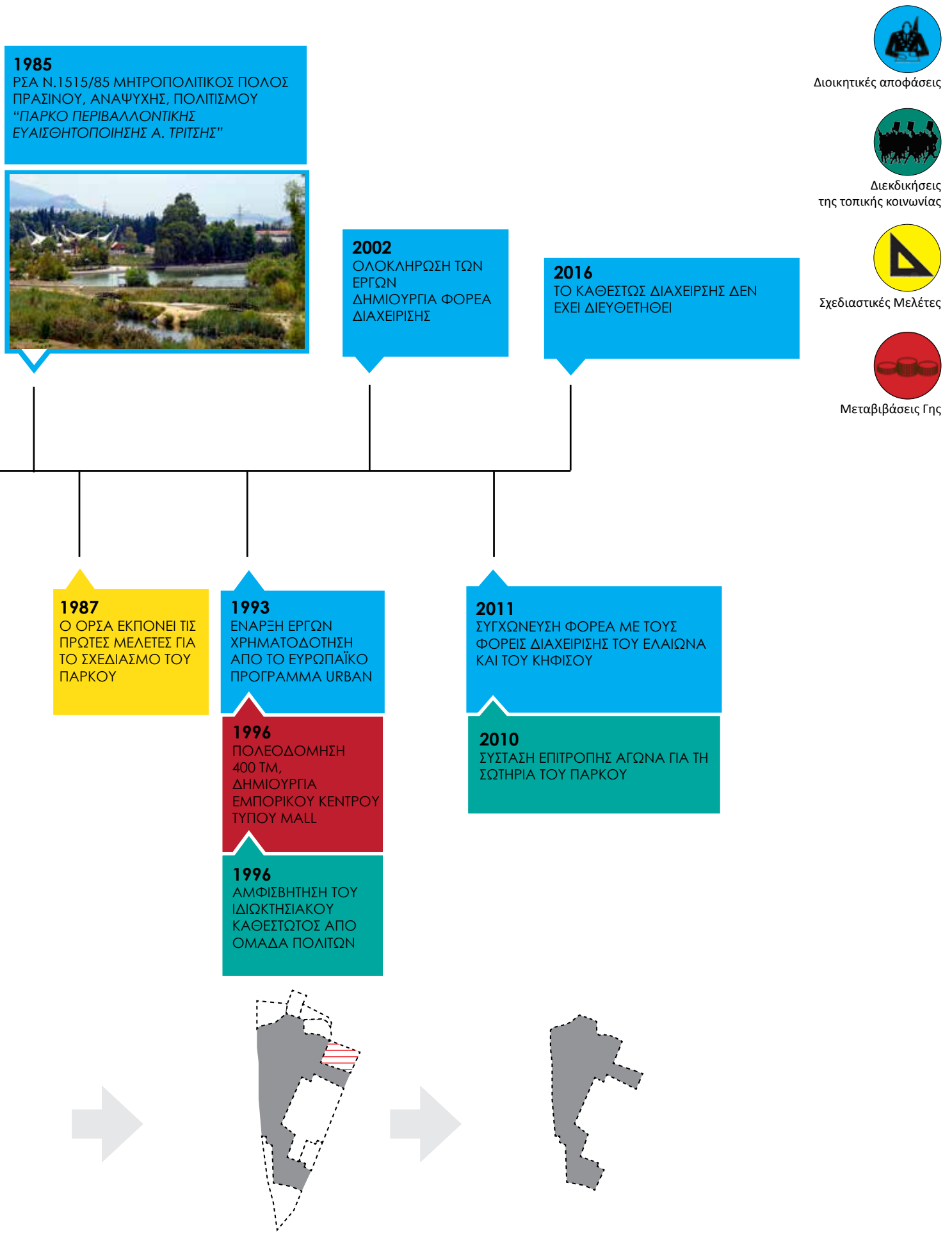
1970
ΔΙΑΡΚΗΣ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ ΤΟΥ
ΧΩΡΟΥ
ΠΑΡΑΧΩΡΟΥΝΤΑΙ ΕΚΤΑΣΕΙΣ
ΣΕ ΙΔΡΥΜΑΤΑ, ΧΤΙΖΟΝΤΑΙ
ΑΜΑΞΟΣΤΑΣΙΑ, ΕΡΓΑΤΙΚΕΣ
ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ

1863
ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ
Η ΕΚΤΑΣΗ ΚΥΡΥΣΣΕΤΑΙ
ΕΘΝΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

1870
ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΣΕ ΙΔΙΩΤΗ ΤΟΥ
ΚΤΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΑΛΙΑ
ΔΙΧΩΣ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΝΑ
ΤΟ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙ

1946
Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΟΥΛΛΕΙ ΤΜΗΜΑ
1.226 ΣΤΡ. ΣΤΟ "ΕΘΝΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ"

Δ.6.1 Χρονικές τομές από τα εγχειρήματα σχεδιασμού και διαχείρισης του χώρου και Σταδιακή συρρίκνωση του χώρου

- η **“Επιτροπή κατοίκων για τη Σωτηρία του Πάρκου”[53]**, η οποία δραστηριοποιείται ασκώντας πιέσεις σε πολιτικούς φορείς, κυρίως όταν ανακύπτει κάποιο ζήτημα περαιτέρω εμπορικοποίησης του χώρου, ή κακοδιαχείρισης,
- **“Αυτοδιαχειριζόμενο κατειλημμένο έδαφος ΑΓΡΟΣ”[54]**, από το 2009 έχουν καταλάβει ένα τμήμα του πάρκου προσπαθώντας να στηρίξουν τις θέσεις τους σχετικά με τη εξ’ ολοκλήρου αυτοδιαχείριση του πάρκου από τους πολίτες.

Παραβατικές συμπεριφορές

Παρόλο που η βαρύτητα του πάρκου για την τοπική κοινωνία είναι αρκετά αυξημένη, εντούτοις διαπιστώνονται παραβατικές συμπεριφορές στο χώρο ως ένδειξη ελλειπούς περιβαλλοντικής κουλτούρας. Η εγκατάλειψη μπορεί εν μέρη να οφείλεται στην ανεπαρκή μέριμνα της πολιτείας ωστόσο έχει ρίζες και στην κοινωνία, αφού το φυσικό περιβάλλον προσλαμβάνεται ως γη προς εκμετάλλευση με σκοπό την εύκολη παραγωγή κέρδους, η οικειοποίηση λοιπόν σ’ ένα πάρκο μπορεί να αποκτήσει και αρνητικό πρόσημο. Η διαπίστωση αυτή προέρχεται μετά από συνέντευξη μέλους της Επιτροπής για τη Σωτηρία του Πάρκου και των απόψεων που καταθέτει.

«Στο πάρκο λειτουργούν δύο καφετέριες. Από όσο γνωρίζουμε ως επιτροπή κατοίκων αλλά και σε επικοινωνία με τον αρμόδιο φορέα, η μία από αυτές δεν έχει καταβάλει ενοίκια τα τελευταία επτά χρόνια. Το χρέος της υπερβαίνει τα 300.000 ευρώ. Σε κάποια φάση είχε γίνει διακοπή της λειτουργίας της, παρόλα αυτά ξαναλειτούργησε, αφού πρώτα κατέβαλε ένα ποσό για να δώσει ένα δείγμα καλής θέλησης. Έκτοτε συνεχίζει να δραστηριοποιείται κανονικά με τιμές ακριβές. Δεν έχω δει ποθενά αναρτημένη κάποια άδεια λειτουργίας. Γκρίζο καθεστώς».

«Ο στάβλος είναι όλως διόλου αυθαίρετος και παράνομος. Πριν από τρία χρόνια ο ιδιοκτήτης είχε κάνει σύμβαση για τη χρήση του χώρου για ένα χρόνο. Γνωρίζουμε ότι η σύμβαση έχει λήξει, χωρίς να έχει ανανεωθεί, και ότι ο ιδιοκτήτης τώρα δεν πληρώνει τίποτα και σε κανέναν. Χρεώνει περίπου 10 ευρώ την ώρα για τη βόλτα με το άλογο και καρπώνεται στην ουσία από το χώρο τα έξοδα που θα πλήρωνε σε έναν ιδιωτικό χώρο. Τα άλογα κατοικούν εδώ, τρώνε εδώ, πλένονται εδώ, αφοδεύουν εδώ. Προσφάτως είδαμε ότι έβαλε και μια ταμπέλα με την οποία κοινοποιεί ότι πουλάει την κοπριά των αλόγων».

Ρουσαάκη Χ., μέλος της Επιτροπής για τη Σωτηρία του Πάρκου

Διεδικήσεις της τοπικής κοινωνίας

Ωστόσο υπάρχει ένα σημαντικό κομμάτι της κοινωνίας το οποίο είναι εν εγρηγόρσει και αντιλαμβανόμενο τη σημασία του πάρκου για την περιοχή εκδηλώνει ενεργητική στάση σε αποφάσεις που δεν εξυπηρετούν τα συμφέροντα της τοπικής κοινωνίας διεδικώντας το δικαίωμα του για ελεύθερο πράσινο χώρο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα διεδίκησης αποτελεί ένα δυναμικό κίνημα κατοίκων από τους όμορους δήμους που συγκροτήθηκε την περίοδο 1996 – 1999 αμφισβητώντας το ιδιοκτησιακό καθεστώς του Πύργου της Βασιλίσσης. Πρόβαλε την άποψη, πως ο χώρος είναι δημόσιος και καταπατημένος και ως εκ τούτου θα έπρεπε να περάσει στα χέρια του Δημοσίου και να αποτελέσει αναπόσπαστο τμήμα του Πάρκου Τρίτση. Αφορμή στάθηκε το γεγονός της πολεοδόμησης των 366.366 τμ, ιδιοκτησίας της «Αγροτικής Εταιρείας Πύργος Βασιλίσσης Α.Ε.», με τα Π.Δ. 27.12.95 (ΦΕΚ 20Δ/96) και Π.Δ. 19.02.96 (ΦΕΚ 221Δ/96) βάσει των οποίων έγινε η ακόλουθη ρύθμιση: α) τμήμα 246.291 τμ χαρακτηρίστηκε ζώνη οικιστικού ελέγχου β) τμήμα 49.089 τμ χαρακτηρίστηκε οικοδομήσιμος χώρος εντός σχεδίου πόλεως και γ) τμήμα 70.984,30 τμ παραχωρήθηκε στο Δήμο Ιλίου σαν εισφορά σε γη. Η όλη διαμάχη, κράτησε περίπου τρία χρόνια και δυστυχώς δεν μπόρεσε να αποτραπεί η οικοδόμηση των προωθούμενων εμπορικών κέντρων τύπου mall,

[53] <https://sites.google.com/site/parkotritsisos>

[54] <http://eleftherosagros.blogspot.gr/>

μετασχηματίζοντας ένα ακόμη τμήμα πρασίνου σε δομημένο χώρο.

Τα τελευταία χρόνια έχει οργανωθεί μια ομάδα κατοίκων οι οποίοι έχουν συστήσει την "Επιτροπή κατοίκων για τη Σωτηρία του Πάρκου" και έχουν καταφέρει να αναστείλουν τη δημοπράτηση χώρων πρασίνου σε ιδιώτες για εμπορικές δραστηριότητες, και να εναντιωθούν σε σχέδια που προσπαθούσαν να προωθήσουν μακροχρόνιες μισθώσεις που προέβαλλαν ως δικαιολογία την κάλυψη λειτουργικών εξόδων.

Οι επιθυμίες της τοπικής κοινωνίας

Παρά τις διαφορετικές και συχνά αντιφατικές όψεις οικειοποίησης που απεικονίζονται στο Πάρκο Τρίτση, το σύνολο της τοπικής κοινωνίας εκφράζει κοινές επιθυμίες ως προς το σχεδιασμό και τη διαχείριση του.

- Η πλειονότητα των κατοίκων επιθυμούν έναν αυτόνομο φορέα διαχείρισης με ενεργή συμμετοχή των πολιτών. Δε θέλουν η διαχείριση να περάσει στους δήμους καθώς θεωρούν ότι και οι δήμοι έχουν συμβάλλει στην εικόνα της εγκατάλειψης.

"Το πάρκο είναι μια καυτή πατάτα και δεν βρίσκονται άνθρωποι που να θέλουν να ασχοληθούν μαζί του σοβαρά. Ο φορέας σήμερα είναι με δεμένα χέρια. Εμείς, ως κάτοικοι, πιστεύουμε ότι η προστασία του χώρου θα είναι μεγαλύτερη και πληρέστερη, αν παραμείνει στην εποπτεία του ΥΠΕΚΑ, από το να περάσει μόνο στους δήμους ή στον Αναπτυξιακό Σύνδεσμο Δυτικής Αττικής (ΑΣΔΑ). Βλέπουμε, για παράδειγμα, την εικόνα εγκατάλειψης του πάρκου της Νέας Φιλαδέλφειας και ανησυχούμε. Είναι μια μικρή έκταση 200 στρεμμάτων και ο δήμος που το διαχειρίζεται δεν μπορεί να ανταποκριθεί."

Ρουσάκη Χ., μέλος της Επιτροπής για τη Σωτηρία του Πάρκου

- Πιστεύουν ότι το πάρκο μπορεί εύκολα να αποκτήσει οικονομική βιωσιμότητα καθώς είναι ένας φυσικός σχηματισμός με ελάχιστες απαιτήσεις. Ένα βήμα προς αυτή την κατεύθυνση θα ήταν η πάγια έστω και χαμηλού ύψους χρηματοδότηση από την πολιτεία και η απόκτηση ενεργειακής αυτονομίας, η οποία υπήρχε ως σκέψη στις αρχικές μελέτες αλλά δεν σχεδιάστηκε.

"Η ανακάλυψη των υδάτων αποκαταστάθηκε. Το χρέος του νερού, περίπου ένα εκατομμύριο ευρώ, έχει εξοφληθεί με πολιτική απόφαση, γιατί η ΕΥΔΑΠ είναι για να πουληθεί και δεν μπορεί να γίνει αυτό εάν έχει χρέη. Έστω και μνημονιακά ενοιήθηκε ο χώρος. Αυτό το χρέος δημιουργήθηκε όταν γέμισαν οι λίμνες για πρώτη φορά με φρέσκο νεράκι. Αφότου γέμισαν, οι λίμνες συντηρούνται από πηγές του Καματερού και γίνεται ανακάλυψη. Θα μπορούσαν, ωστόσο, να υπάρχουν ανεμογεννήτριες, φωτοβολταϊκά. Στην πρώτη μελέτη του 1995 είχε προβλεφθεί η ενεργειακή αυτονομία του πάρκου. Από το 2004 έχουν αλλάξει τρεις ή τέσσερις φορείς διαχείρισης με τα ίδια προβλήματα πάντα. Δηλαδή, κάποια στιγμή κόβεται το ρεύμα γιατί είναι απλήρωτο, σταματάει το νερό γιατί το ρεύμα δεν δουλεύει και δεν μπορεί να γίνει ανακάλυψη των υδάτων. Το πάρκο είναι μια χαρά. Χρηματοδότηση δεν έχει. Το πρώτο ΠΔ προέβλεπε 977.000 ευρώ ετησίως από τον κρατικό προϋπολογισμό. Εμείς έχουμε υπολογίσει ότι με 200.000-300.000 το πάρκο μπορεί να λειτουργήσει και να έχει περισσότερο προσωπικό."

Ρουσάκη Χ., μέλος της Επιτροπής για τη Σωτηρία του Πάρκου

- Ως προς τις λειτουργικές ανάγκες δεν επιθυμούν περισσότερες εμπορικές δραστηριότητες, αντίθετα θέλουν το πάρκο να ενισχύσει το φυσικό του χαρακτήρα και να ενταχθούν σ' αυτό δραστηριότητες σχετικές με το περιβάλλον που να μην δημιουργούν όχληση στο φυσικό οικοσύστημα.

- Επιθυμούν το πάρκο να αποκτήσει προβολή στο λεκανοπέδιο μέσω ενός πλέγματος δραστηριοτήτων με οικολογική διάσταση. Στην ανάδειξη του πάρκου ως υπερτοπικό πόλο θα βοηθούσε ο σχεδιασμός μιας καλύτερης δικτύωσης με τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Ως προς την πρόσβαση πρωταρχικό μέλημα είναι να διαφυλαχθεί ο ελεύθερος χαρακτήρας του, επιθυμούν όμως τη φύλαξη κατά τις βραδινές ώρες που σημειώνονται παραβατικά περιστατικά.

6.5 Αξιολογώντας την περίπτωση του Πάρκου Τρίτση : Ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις ...

Η απεικόνιση των διαφορετικών δράσεων, δραστηριοτήτων, διεκδικήσεων, επιθυμιών της τοπικής κοινωνίας και η προσέγγιση της κοινωνικής σύνθεσης, είναι κομμάτια από το σύνθετο ζήτημα του ρόλου των πολιτών, οι οποίοι φαίνεται να επηρεάζουν το σχεδιασμό και τη διαχείριση του πάρκου. Ο ρόλος των πολιτών αρχικά προσεγγίζεται μέσα από μια σύνθετη εικόνα οικειοποίησης, η οποία διαμορφώθηκε τόσο από την ανεπάρκεια της πολιτείας να εφαρμόσει στο χώρο ένα ολοκληρωμένο διαχειριστικό πλαίσιο που να εξασφαλίζει τη βιωσιμότητα του, όσο και από τη χωρική, περιβαλλοντική και κοινωνική σημασία του πάρκου για την τοπική κοινωνία.

Μπορεί να καταγράφονται ορισμένες θετικές ενέργειες της πολιτείας όπως η κατοχύρωση του ενιαίου χαρακτήρα του το '85 και η σύσταση φορέα το 2002, ωστόσο το πάρκο με πολύ γρήγορο ρυθμό σχεδόν από την πρώτη μέρα λειτουργίας του οδηγήθηκε προς τη υποβάθμιση. Τα προβλήματα στις εργολαβίες, η μια δεκαετία που συμπληρώθηκε για την ολοκλήρωση των μισών εκ των προβλεπόμενων έργων είναι δείκτες της φροντίδας που είχε από την πολιτεία. Εξάλλου εν τη γενέση του το πάρκο γνώρισε την αδιαφορία της πολιτείας που δε το διεκδίκησε από το ιδιωτικό καθεστώς στο οποίο περιήλθε στις αρχές του 20ου αι. και δεν συνέπραξε με το κίνημα των πολιτών τη δεκαετία του '90 που επιχειρήσει να το αμφισβητήσει. Το πάρκο από την άλλη είναι ένας σημαντικός παράγοντας αναβάθμισης της ποιότητας ζωής για την ευρύτερη περιοχή, για αρκετούς πολίτες είναι η μοναδική τους διαφυγή, ιδιαίτερα στην συγκυρία της κρίσης, καθώς το εισόδημά τους είναι αρκετά μικρό για να έχουν πρόσβαση σε άλλου είδους αναψυχή. Το πάρκο επομένως δεν είναι μόνο "φορέας οξυγόνου" αλλά και καταλύτης στην αποκατάσταση της κοινωνικής συνοχής.

Ως εκ τούτου η τοπική κοινωνία εκφράζει τη βαρύτητα που έχει το πάρκο για τη συγκεκριμένο αστικό περιβάλλον μέσα από τον ανεπτυγμένο βαθμό οικειοποίησης, δηλαδή μέσα από την έμπρακτη αντίστασή της σε ευκαιριακές καταπατήσεις και συμφέροντα που προσπαθούν να αναπτυχθούν στο πάρκο και αντίκεινται σε κοινωνικά ωφέλη. Επίσης η δραστηριοποίηση περιβαλλοντικών οργανώσεων με έμφαση σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες προσφέρει σημαντικά στην ενίσχυση της περιβαλλοντικής κουλτούρας.

Το κρίσιμο ζήτημα που αναδεικνύεται όμως σχετικά με το ρόλο των πολιτών είναι ότι παρά την πληθώρα επίσημων ή άτυπων ομάδων που δραστηριοποιούνται στο χώρο δεν υπάρχει ένα κοινό επικοινωνιακό πεδίο, μέσα από το οποίο ο ρόλος του πολίτη θα αποκτήσει αναπτυξιακή δυναμική. Κάθε ομάδα απεικονίζεται ως ένας κλειστός θύλακας εντός του πάρκου, με εσωστρεφή χαρακτήρα, δίχως διάθεση για συνεργασία αλλά κυρίως δίχως τη θέληση να αξιολογήσει τις επιπτώσεις των δράσεών της απέναντι στις άλλες ομάδες και στο πάρκο. Πίσω από το γενικό περιβαλλοντικό στόχο χωράνε ποικίλες δράσεις, οι οποίες εύκολα δίχως αξιολόγηση αποκτούν μια λαμπρή ηθική διάσταση. Στην έλλειψη επικοινωνίας, συνεργασίας και διαλόγου επομένως εντοπίζουμε το βασικό πρόβλημα, το οποίο συμβάλλει στην ύπαρξη μιας "διηρημένη συλλογικότητας" στο χώρο.

Ωστόσο παρά τη γκριζα εικόνα, είναι πρόκληση για το σχεδιασμό να ενσωματώσει στοιχεία επικοινωνίας, διαλόγου μεθοδολογία για να ενσωματώσει την επικοινωνία. και είναι σημαντική γιατί αναδεικνύει κυρίως πόσο επιτακτικό είναι να αναπτύξουμε μέσα από το σχεδιασμό μεθόδους επικοινωνίας για μια ισοροπημένη προσέγγιση στα ζητήματα χώρου.

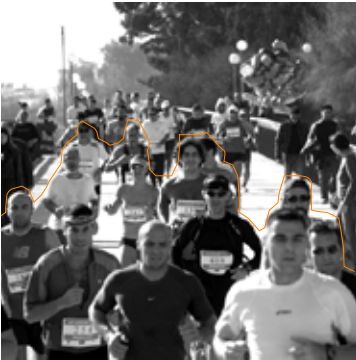
Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση

Παρατήρηση πουλιών, Εκπαιδευτικά προγράμματα
 Πηγή: www.ornithologiki.gr

Παραβατικές δραστηριότητες

Παράνομες εμπορικές δραστηριότητες
 Πηγή: <https://sites.google.com/site/parkotritsisos/>

Αυξημένη Επισκεψιμότητα

Ιδιαίτερα από την τοπική κοινωνία
 Πηγή: <https://filoitouparkou.wordpress.com/>

Διεκδίκηση

Αντίστασεις σε σχέδια περαιτέρω εμπορικοποίησης του χώρου
 Πηγή: <https://sites.google.com/site/parkotritsisos/>

Εθελοντισμός

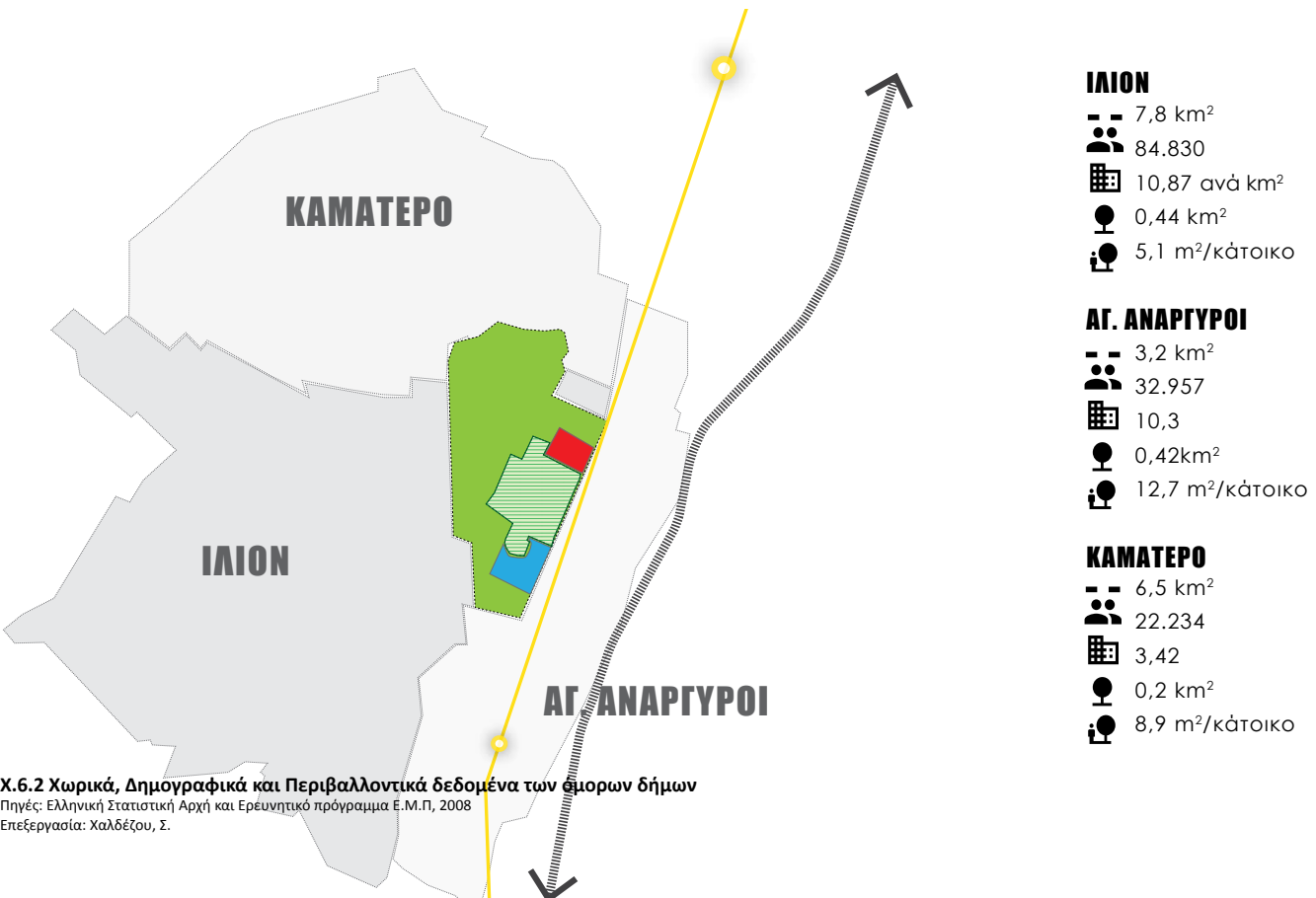
Δενδροφυτεύσεις
 Πηγή: <http://www.kean.gr/>

Κατάληψη

Θέσεις υπέρ της εξ' ολοκλήρου αυτοδιαχείριση του πάρκου από τους πολίτες
 Πηγή: <http://eleftherosagros.blogspot.gr/>

Ε.6.1 Σύνοψη των όψεων οικειοποίησης

Χ.6.2 Χωρικά, Δημογραφικά και Περιβαλλοντικά δεδομένα των τριων δήμων
 Πηγές: Ελληνική Στατιστική Αρχή και Ερευνητικό πρόγραμμα Ε.Μ.Π, 2008
 Επεξεργασία: Χαλδέζου, Σ.

7. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΕ ΑΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΑΝΟΙΚΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΡΟΛΟ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Αντικείμενο του προβληματισμού της έρευνας υπήρξε η μεταστροφή στις πολιτικές διαχείρισης και πρακτικές σχεδιασμού των ελεύθερων χώρων πρασίνου στα αστικά κέντρα από ένα "επίσημο" πλαίσιο διοίκησης σε ένα νέο "ευέλικτο" πλαίσιο το οποίο ενσωματώνει ένα δίκτυο νέων δρόμων, οι οποίοι προέρχονται από το ευρύτερο σύνολο της κοινωνίας των πολιτών. Η μεταστροφή αυτή ερμηνεύεται ως μια διπλή διαδικασία η οποία έχει ως αποτέλεσμα την αναδιάρθρωση διοικητικών μηχανισμών οδηγώντας σε ένα νέο τοπίο "αστικής διακυβέρνησης" αλλά εμπεριέχει και μια νέα συλλογιστική για το σχεδιασμό του χώρου καθώς φαίνεται να αλλάζει ο κυρίαρχος τρόπος σκέψης σχετικά με το ζήτημα της ανάπτυξης των ελεύθερων χώρων πρασίνου. Η υπόθεση εργασίας που διατυπώθηκε είναι ότι οι σύγχρονες πόλεις οδηγούνται στην αναζήτηση νέων σχεδιαστικών προτύπων μέσα από την εξεύρεση νέων ισορροπιών στις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στο κράτος, στους πολίτες και στην αγορά. Το ερευνητικό ερώτημα όμως εξειδικεύτηκε στη διερεύνηση του ρόλου των πολιτών και στο κατά πόσο η δράση τους στο χώρο μπορεί να αποτελέσει αναπτυξιακή δυναμική για το σχεδιασμό και τη διαχείριση των ελεύθερων χώρων πρασίνου.

Με βάση τη μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε, επιλέχθηκε αρχικά ο ευρωπαϊκός χώρος ως πεδίο αναφοράς, στον οποίο φαίνεται να λαμβάνει χώρα ένα ευρύ φάσμα μηχανισμών, οι οποίοι κινούνται εκτός του επίσημου πλαισίου σχεδιασμού. Από την έρευνα προέκυψε μια τυπολόγηση των δράσεων με βασικούς άξονες ποιος αναλαμβάνει την πρωτοβουλία και ποιος είναι ο σκοπός της παρέμβασης. Η αξιολόγηση ανέδειξε ως σημαντικές συνιστώσες για τη μετάβαση σε νέες μορφές την ευελιξία των τοπικών αρχών και τα νέα ψηφιακά μέσα τα οποία βοηθούν στην ανάπτυξη της δικτύωσης. Ως προς το ρόλο του κράτους φάνηκε ότι σε αντίθεση με το παρελθόν, το κράτος αρχίζει να αναπτύσσει δραστηριότητες σε ένα παράπλευρο πλαίσιο διοίκησης (βλ περίπτωση Tempelhof και την περίπτωση του κοινοτικού κήπου "Neighbourhood Garden" στην περιοχή Kreuzberg.)

Σκοπός της έρευνας ωστόσο δεν ήταν να εξαντλήσει όλα τα ζητήματα που αναδύονται στον ευρωπαϊκό χώρο αλλά να τοποθετήσει τον ίδιο προβληματισμό και στις ελληνικές πόλεις όπου φαίνεται να αντιμετωπίζουν σημαντική περιβαλλοντική κρίση και υπάρχει ανάγκη εξεύρεσης νέων μηχανισμών διαχείρισης και σχεδιασμού. Από την ανασκόπηση της δομής του σχεδιασμού και της διαχείρισης των ελεύθερων χώρων πρασίνου σε εθνική κλίμακα, προέκυψε ότι η Ελλάδα με την είσοδο της στην ευρωπαϊκή ένωση από τη δεκαετία του '70 είχε την ευκαιρία να ενισχύσει τους δημοκρατικούς θεσμούς της, αξιοποιώντας την

οργανωτική βάση η οποία προσφερόταν για την ανάπτυξη μιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης η οποία ενίσχυε το ρόλο της κοινωνίας των πολιτών στη χάραξη και εφαρμογή νέων περιβαλλοντικών πολιτικών. Εντούτοις η περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα υπήρξε αρκετά χαμηλά στη λίστα των πολιτικών προτεραιοτήτων. Η έντονη και συχνά ανεξέλεγκτη πολεοδομική δραστηριότητα και η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη κατά τις δεκαετίες '70 και '80 προκάλεσε ανυπολόγιστο κόστος τόσο στο φυσικό περιβάλλον των πόλεων όσο και στην ποιότητα ζωής των πολιτών, αντικατοπτρίζοντας το έλλειμμα και την πολιτική ένδεια στον περιβαλλοντικό τομέα της χώρας. Στην παρούσα συγκυρία της συνεχιζόμενης οικονομικής κρίσης ο ιδιωτικός τομέας εισάγεται ως αποδοτικός και ευέλικτος εγγυητής της ελκυστικότητας και της ασφαλούς λειτουργίας των χώρων πρασίνου. Από την άλλη οι έντονες πιέσεις που ασκεί η ιδιωτική πρωτοβουλία για εντατική εκμετάλλευση των ελεύθερων χώρων πρασίνου, εντείνουν τον αποκλεισμό όλο και περισσότερων ομάδων πληθυσμού, που νιώθουν την ανάγκη να τους διεκδικήσουν μέσα από συλλογικές δράσεις. Ιδιαίτερη διαπίστωση αποτέλεσε το γεγονός ότι στην Ελλάδα εκτός από δράσεις που εναντιώνονται στα επίσημα σχέδια του κράτους, ομάδες πολιτών αξιοποιούν θεσμικά εργαλεία (βλ. Κοιν.Σ.Επ) και συνεργάζονται με τις τοπικές αρχές για την παροχή τεχνογνωσίας που ενισχύει συμμετοχικές μεθόδους (βλ. ακαδημαϊκή ομάδα Urenio). Ακόμα η διερευνητική προσέγγιση του θεσμικού πλαισίου έδειξε να υπάρχουν προοπτικές διαμόρφωσης νέων σχέσεων και δομών γύρω από τη συνεργασία πολιτών και διοίκησης στα ζητήματα του χώρου (βλ. Πρόγραμμα Καλλικράτης και Ευρωπαϊκή Οδηγία Inspire). Επομένως εντοπίζονται και στην Ελλάδα θραύσματα που δείχνουν τη στροφή σε νέες πολιτικές διαχείρισης και σε ένα νέο τοπίο σχεδιασμού του χώρου.

Επιστρέφοντας όμως ξανά στο αρχικό ερευνητικό ερώτημα, η έρευνα εστίασε στο τοπικό επίπεδο, από το οποίο προκύπτει ότι ο ρόλος των πολιτών στο χώρο απεικονίζεται ως μια σύνθετη εικόνα οικειοποίησης που εμφανίζει και θετικό και αρνητικό πρόσημο. Το πάρκο Τρίτση είναι μια μελέτη περίπτωσης που αναδεικνύει τις προκλήσεις και τα διλήμματα που καλούμαστε να υπερπηδήσουμε για να ενσωματώσουμε συμμετοχικές πρακτικές σχεδιασμού και διαχείρισης. Το κρίσιμο ζήτημα είναι ότι παρά την πληθώρα δράσεων από διάφορες άτυπες ή επίσημες ομάδες δεν υπάρχει ένα κοινό επικοινωνιακό πεδίο, μέσα από το οποίο ο ρόλος του πολίτη θα αποκτήσει αναπτυξιακή δυναμική. Η έλλειψη επικοινωνίας, συνεργασίας και διαλόγου επομένως οδηγεί στο βασικό πρόβλημα, το οποίο είναι η ύπαρξη μιας "διηρημένης συλλογικότητας" στο χώρο.

Ωστόσο, ως καταληκτική σκέψη θα ήθελα να διατυπώσω ότι οι πόλεις που θα κερδίσουν το στοίχημα μιας νέας εποχής φαίνεται να είναι αυτές που θα επενδύσουν στο σχεδιασμό ερικτών σεναρίων καλύτερης αστικής διαβίωσης με τη συμμετοχή του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Ένας άξονας λοιπόν μελλοντικής διερεύνησης αφορά στη διατύπωση ενός εναλλακτικού σεναρίου ανάπτυξης των ελεύθερων χώρων πρασίνου στην πόλη, που θα συμπεριλαμβάνει διαστάσεις όπως δημοκρατικότητα, σεβασμός προς το περιβάλλον, κοινωνική ισότητα και θα ξεκινά με τον επαναπροσδιορισμό του χωρικού σχεδιασμού ως πεδίο ισότιμου διαλόγου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσσα

- Αραβαντινός, Α., Κοσμάκη Π., 1988, "Υπαιθριοί χώροι στην Πόλη", εκδόσεις Συμεών, Αθήνα
- Αραβαντινός, Α., 2015, "Απρόβλεπτα και προβλέψεις στην αρχιτεκτονική, την στέγαση, την πολεοδομία", Η εφημερίδα του κέντρου σσιαλιστικών μελετών, Αύγουστος 2015.
- Αρεντ, Χ., 1986, "Η ανθρώπινη κατάσταση", Εκδόσεις Γνώση
- Αυγερινού, Σ., (επιμ.), 2012, "Φύση και αστικές δυναμικές: Σχεδιάζοντας με τη φύση στην πόλη, Επιστημονικό Συμπόσιο εις μνήμην Καθηγήτριας Πολυξένης Κοσμάκη, Προπομπός
- Βασενχόφεν, Λ., 2002, "Η δημοκρατικότητα του σχεδιασμού του χώρου και η αμφισβήτηση του ορθολογικού μοντέλου", Αειχώρος, 1(1), σελ.30-49
- Βρυχέα, Α., Λωράν, Κ. (επιμ.), 1993, "Συμμετοχικός σχεδιασμός : θεωρητικές διερευνήσεις, ιστορία των ιδεών και των πρακτικών, μεθοδολογικές προσεγγίσεις", Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Αθήνα
- Γεωργιοπούλου, Τ., 2011, "Μια δεύτερη ευκαιρία για το Πάρκο Αντώνης Τρίτσης", Καθημερινή 16/03/2011
- Christakis, N., Fowler, J., 2009, "Οι συνδεδεμένοι", Κάτοπτρον, Αθήνα
- Γιαννίρης, Η., 2001, "Μια πρώτη θεώρηση της επίπτωσης της Ολυμπιάδας του 2004 στους ελεύθερους χώρους της πόλης, (online) Παρατηρητήριο ελεύθερων χώρων, Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <http://www.asda.gr/elxoroi>
- Γιαννοπούλου, Χ., et al., 2014, "Όψεις οικειοποίησης των ελεύθερων χώρων και χώρων πρασίνου στο λεκανοπέδιο Αθηνών", Συνθετική σπουδαστική εργασία, ΔΠΜΣ Πολεοδομία - Χωροταξία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Επίβλεψη: Παναγιωτάτου, Ε., Αθήνα.
- Γοσποδίνη, Α., Μπεριάτος, Η., (επιμ.), 2006, "Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη", εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
- Δεκλερής, Μ., 1995, "Η δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος: Αρχές βιώσιμου αναπτύξεως, Περιοδικό Νόμος & Φύση
- Δεκλερής, Μ., 2003, "Εισαγωγή στη βιώσιμη πολιτεία", Αθήνα, Βιώσιμος Κόσμος
- Δούση, Ε., 2001, "Η κοινοτική πολιτική περιβάλλοντος και η επίδραση της στην περίπτωση της Ελλάδας", Σειρά Κειμένων Εργασίας Α: Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και Εθνικές Πολιτικές, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Ευαγγελίδου, Μ., 2009, "Εργαλεία πολεοδομικού σχεδιασμού στην υπηρεσία των ΟΤΑ για τη διεύρυνση των κοινόχρηστων χώρων και την αναβάθμιση του αστικού πρασίνου", Εισήγηση στην ημερίδα του ΤΕΕ "Αστικό Περιβάλλον και εξοικονόμηση ενέργειας σε συνθήκες κλιματικής αλλαγής, Ο ρόλος των ΟΤΑ", Θεσσαλονίκη
- Θεοδωρά, Γ., 2015, "Οι χρήσεις γης ως έκφραση του αναπτυξιακού προτύπου στο χώρο. Ζητήματα μεθοδολογικής θεώρησης για χωρική ανάπτυξη και ρύθμιση", Πρακτικά συνεδρίου, 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.
- Καβουλάκος, Κ., 2008, "Κοινωνικοί και Χωρικοί Μετασχηματισμοί στην Αθήνα του 21ου αι.", Ερευνητικό Πρόγραμμα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Επιμέλεια: Μαλούτας Θ. et al, σελ. 387-427, Αθήνα
- Καραμανώφ, Μ., 2010, Βιώσιμο Κράτος & Δημόσια Κτήση. Τα όρια των ιδιωτικοποιήσεων, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Καστοριάδης, Κ., 1981, "Η φαντασική θέσμιση της κοινωνίας", Κέδρος.

- Κοσμάκη, Τ., 1998, "Για μια στρατηγική σχεδιασμού βιώσιμων δημόσιων υπαίθριων χώρων στην πόλη, δημοσιευμένο στον Πυρφόρο τεύχος 1
- Μηλιώνης, Α., 1989, "Το βασιλικό αγρόκτημα του Πύργου στην θέση Δραγουμάνο και οι κατοπινές επιπτώσεις από την δημιουργία του στην γύρω αγροτική περιοχή", Α' Συμπόσιο Ιστορίας –Λαογραφίας Βορείου Αττικής, σελ. 191-210, Αχαρνάι
- Μπελαβίλας, Ν., Βαταβάλη, Φ., 2009, "Οδηγός για το περιβάλλον: Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη", WWF Ελλάς, Αθήνα
- Παναγιωτάτου, Ε., 1988, "Συμβολή σε μια Ενιαία Θεώρηση του Χώρου και σε μια άλλη Σχεδιαστική Πρακτική", Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
- Πολύζος, Γ., et al., 2014, "Διερεύνηση Στρατηγικών για τη Δικτύωση των Αστικών Παρεμβάσεων στο Μητροπολιτικό Κέντρο Αθηνών", Ερευνητικό Πρόγραμμα, ΕΜΠ, Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <https://www.arch.ntua.gr/resource/4540>
- Σερράος, Κ., 2015, "Πολεοδομικός σχεδιασμός στην Ελλάδα σε αλλαγή πλεύσης. Προς μια πολύπλευρη bottom up πορεία;", Πρακτικά συνεδρίου, 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.
- Σερράος, Κ., Ασπρογέρακας, Ε., 2012, " Σχεδιασμός και ταυτότητα του τόπου. Αναζήτηση αποτελεσματικών εργαλείων αστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης", στο Δέφνερ Α., & Καραχάλης Ν., (επιμ.) «Marketing και Branding Τόπου», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <https://www.academia.edu>
- Σκούρτος, Μ., Σοφούλης, Κ., 2005, "Η περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα, Ανάλυση του περιβαλλοντικού προβλήματος από τη σκοπιά των κοινωνικών επιστημών", εκδόσεις Τυπωθήτω / Δαρδανός.
- Τσεβρένη, Ι., 2009, "Η ανάγκη για μια περιβαλλοντική εκπαίδευση προσανατολισμένη στη δράση", περιοδικό για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, τεύχος 43, σελ. 10
- Τσέτσης, Σ., 2003, " Ένα μέλλον για την Αθήνα. Σε αναζήτηση πολιτικών αστικής επανοργάνωσης του πολεοδομικού συγκροτήματος της πρωτεύουσας", Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Χατζημήτρος, Κ., 2009, "Πράσινη Ανάπτυξη", στο Ξενάκης, Δ., Κατευθύνσεις Προοδευτικής Διακυβέρνησης, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Χαλδέζου, Σ., 2014, "Η αναπτυξιακή δυναμική της οικειοποίησης του πάρκου Τρίτση από την τοπική κοινωνία", Σπουδαστική εργασία στο ΔΠΜΣ Πολεοδομία - Χωροταξία, Επίβλεψη: Παναγιωτάτου, Ε.
- Χαλδέζου, Σ., 2014, "Ο σχεδιασμός ως προϊόν συλλογικής ευφυΐας με τη χρήση διαδικτυακών εφαρμογών. Το Μοντέλο Του Crowdsourcing", Επίβλεψη: Αραβαντινός, Α.
- Ψαρά, Μ., 2007, "Θάλαμος αερίων το Λεκανοπέδιο", Έθνος, 01.07.2007

Ξενογλώσση

- AESOP, 2012, " Planning to Achieve/Planning to Avoid: The Need for New Discourses and Practices in Spatial Development and Planning" Annual Conference, Istanbul, Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: http://www.arber.com.tr/aesop2012.org/index.php/page.112,david_harvey.
- Arendt, H., 1986 [1958], Η ανθρωπίνη κατάσταση, Γνώση, Αθήνα
- Arnstein, Sherry R., 1969, "A Ladder of Citizen Participation", Journal of the American Planning Association, Vol. 35, No. 4, July 1969, pp. 216-224, " Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <http://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.html>.

- Alfsen, C., Duval, A., & Elmqvist, T., 2011, "The urban landscape as a social-ecological system for governance of ecosystem services. In J. Niemela (Ed.), *Urban ecology- Patterns processes, and applications*. New York: Oxford University Press.
- Bauwens, M., 2012, "Blueprint for P2P Society: The Partner State & Ethical Economy", Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <http://www.shareable.net/blog/blueprint-for-p2p-society-the-partner-state-ethical-economy>.
- Bollier, D., Helfrich, S., "The wealth of the commons, A world beyond market & state" The commons strategy group Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <http://wealthofthecommons.org/contents>.
- Bonnes, M., et al., 2007, "Inhabitants' and Experts' Assessments of Environmental Quality for Urban Sustainability.", *Journal of Social Issues*, 63 (1): 59–78.
- Brenner, N., 2004, "New state spaces: urban governance and the rescaling of statehood, Oxford: Oxford University Press.
- Castells, M., 1983, "The City and the Grass-roots: Across-cultural Theory of Urban Social Movements, London: Edward Arnold.
- Chaldezou, S., Theodora, Y., 2016, " The role of citizen participation in the planning and management process of urban green open spaces. Challenges and dilemmas arisen by the experience in Tritsi Park", *Ersa 56th Congress, Vienna*
- Christopher, A., et al., 1977, "A Pattern Language", New York: Oxford University Press.
- Cook I., 2008, "Mobilising urban policies: The policy transfer of US Business Improvement Districts to England and Wales", *Urban Studies*, 45 (4), 773–795 Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <http://research.northumbria.ac.uk/urbanfutures/wp-content/uploads/2012/03/Cook-2008-Mobilising-urban-policies-Urban-Studies.pdf>.
- Crompton, L., 2005, "The impact of parks on property values: empirical evidence from the past two decades in the United States", *Managing Leisure*, 10:203-218.
- Davies, A., et al., 2012, "Enterprising Communities Grassroots Sustainability Innovations", *Advances in Ecopolitics Volume 9*, Emerald Books.
- Davies, R., 2014, "Civic crowdfunding as a marketplace for participation in urban development", Center for Work, Technology and Organizations, Stanford University. Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <http://rodrigodavies.com/civiccrowdfunding/>
- Einenberg, E., 2013, «FROM THE GROUND UP Community Gardens in New York City and the Politics of Spatial Transformation», New York: Ashgate.
- Elmqvist, T. et al., 2013, "Urbanization, Biodiversity and Ecosystem Services: Challenges and Opportunities", New York: Springer Open.
- Ernstson, H., 2013, "The social production of ecosystem services: a framework for studying environmental justice and ecological complexity in urbanized landscapes", *Landsc Urban Plan* 109:7-17.
- Fishman, R., 1982, "Urban Utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier", London: MIT Press.
- Friesecke, F., 2006, "Revitalizaion of Urban Areas through Business Improvement Districts (BIDs) – Trends and Expectations for Shrinking Cities" in *Promoting Land Administration and Good Governance*, 5th FIG Regional Conference, Accra, Ghana, March 8-11.
- Gandy, M., 2003, "Concrete and Clay: Reworking Nature in New York City". MIT Press
- Gomez-Baggethun, E., Barton, DN., 2013, "Classifying and valuing ecosystem services for urban planning. *Ecol Econ*, 86:235-245.

- Haase, D., Frantzeskaki, N., Elmqvist, T., 2014, "Ecosystem services in urban landscapes: practical applications and governance implications", *AMBIO*, 43:407-412.
- Hall, T., and P. Hubbard (eds.), 1998, "The entrepreneurial city: geographies of politics, regime, and representation, New York: Willey-Academy.
- Hansen, R. et al., 2014, "Report of case study portraits (Green Surge study on urban green infrastructure planning and governance in 20 European case studies), GREEN SURGE Project Consortium, Munich.
- Hardt, M., Negri, A., 2009, "Commonwealth", Cambridge: Belknap Harvard University Press.
- Harvey, D., 1989, "From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism, *Geografiska Annaler Series B*
- Harvey, D., 1996, "Justice, Nature, and the Geography of Difference, Oxford: Blackwell.
- Healey, P., 1997, "Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies", Vancouver: UBC Press.
- Heritier, A., Lehmkuhl, D., 2008, "Introduction. The Shadow of Hierarchy and New Modes of Governance", *Journal of Public Policy*, τ.28.
- Jessop, B., 2002, "Liberalism, neoliberalism, and the urban governance: a state-theoretical perspective. In N. Brenner and N. Theodore (eds.), *Spaces of neoliberalism: urban restructuring in Western Europe and North America*, Oxford: Blackwell.
- Kaplan, S., 1995, "The restorative benefits of nature: toward an integrative framework. » *J. Environ. Psychol.* 16, 169–182
- Kronenberg, J., 2015, "Why not to green a city? Institutional barriers to preserving urban ecosystem services", *Ecosystem Services*, Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecoser.2014.07.002>. forthcoming.
- Lalenis, K., Galani, M., 2015, "LULUs (Locally Unwanted Land Uses) and NIMBY (Not In My Backyard) issues: property, residence and public participation, Planning, Law and Property Rights (plpr) conference 2015, Department of Planning and Regional Development University of Thessaly 25-27/2/2015, Volos, Greece
- Latour, B., 1993, "We Have Never Been Modern", Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, B., 2005, "Reassembling the social: An introduction to Actor-Network Theory, Oxford: Oxford University Press.
- Lefebvre, H., 1974, "The production of space, Wiley-Blackwell
- Mitchell, D., 1995, "The end of public space? People's Park, definitions of the public, and democracy", *Annals of the Association of American Geographers*, 85: 108-133.
- Rodrigo, D., 2014, "Civic crowdfunding as a marketplace for participation in urban development", Center for Work, Technology and Organizations, Stanford University Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: http://ipp.oii.ox.ac.uk/sites/ipp/files/documents/IPP2014_Davies.pdf .
- Rosol, M., 2012, "Community volunteering as a neo-liberal strategy? The case of green space production in Berlin", In: *Antipode* 44 (1): 239-257. Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <https://www.academia.edu/>
- Tajima, K., 2003, "New Estimates of the Demand for Urban Green Space: Implications for valuing the environmental benefits of Boston's Big Dig Project", *Journal of Urban Affairs*, 5 (25): 641-655.
- Theodora, Y., Avgerinou-Kolonias, S., 2015, "Creativity and historical cities in the Mediterranean Sea Basin: Developmental dimensions and perspectives through collaboration and networking", *Proceedings of the Changing Cities 2, Porto Heli*.

- Turton P., 2006, "Funding urban green spaces – an overview of the pros, cons and transferability of different models", Commission for Architecture and the built environment, GreenKeys Conference, Volos, Greece, 10 April 2006, Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: http://www.epper.gr/epper_axonas7.htm.
- Schmidt, M., 2004, "Θεωρίες της δημοκρατίας", Αθήνα: Σαββάλας
- Smith, N., 1984 [2008], "Uneven Development: Nature, Capital, and the Production of Space", Athens, Georgia: University of Georgia Press.
- Surowiecki, J., 2004, "The Wisdom of Crowds: Why the Many are Smarter than the Few and How Collective Wisdom Shapes Business, Economies, Societies, and Nations", New York: Doubleday.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Νομοθεσία *με χρονολογική σειρά

ΒΑΣΙΛΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 3/1835 [ΦΕΚ 19/15/5/1835] Διάταγμα περί υγιεινής, οικοδομής πόλεως και κομών.

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 1923 (αρ. 2, παρ.1) Περί σχεδίων πόλεων, κομών και συνοικισμών του κράτους και οικοδόμησης αυτών.

ΝΟΜΟΣ 1337/1983 [ΦΕΚ 33Α] Επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων και οικιστική ανάπτυξη και σχετικές ρυθμίσεις.

ΝΟΜΟΣ 1337/1983 Άρθρο 29 [ΦΕΚ-33/Α/4.3.83] Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου

ΝΟΜΟΣ 1650/86 [ΦΕΚ 160/Α] Για την προστασία του περιβάλλοντος.

Π.Δ. 23/87 [ΦΕΚ 166Δ] Κατηγορίες και περιεχόμενο χρήσεων γης.

ΝΟΜΟΣ 1892/1990 Άρθρο 111 [ΦΕΚ 101/Α/31.7.1990] Χρηματοδότηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

ΝΟΜΟΣ 1946/91 [ΦΕΚ 69/Α/14.5.1991] Επέκταση περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα σχολεία της Α/θμιας Εκπαίδευσης.

ΝΟΜΟΣ 3389/2005 [ΦΕΚ Α' 232] Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα.

ΝΟΜΟΣ 3422/2005 [ΦΕΚ Α' 303/13.12.2005] Κύρωση της Σύμβασης για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα.

ΝΟΜΟΣ 3852/2010 [ΦΕΚ Α' 87/7.6.2010] Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης.

ΝΟΜΟΣ 3882/2010 [ΦΕΚ 160/Α 22.9.2010] Εθνική Υποδομή Γεωχωρικών Πληροφοριών Εναρμόνιση με την Οδηγία 2007/2/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαρτίου 2007 και άλλες διατάξεις.

ΝΟΜΟΣ 3889/2010 [ΦΕΚ 182 14.10.2010] Χρηματοδότηση Περιβαλλοντικών Παρεμβάσεων, Πράσινο Ταμείο, Κύρωση Δασικών Χαρτών και άλλες διατάξεις.

ΝΟΜΟΣ 4019/2011 [ΦΕΚ 216 Α/30/9.2011] "Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις"

Μελέτες / Συμβάσεις / Προγραμματικά κείμενα

Ελληνόγλωσσες

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ, 2004, Πράσινο Βιβλίο σχετικά με τις ΣΔΙΤ και το Κοινοτικό Δίκαιο των Δημοσίων Συμβάσεων και των Συμβάσεων παραχώρησης, Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <http://eur-lex.europa.eu>

Ερευνητικό πρόγραμμα Ε.Μ.Π, 2008, "Προστασία και αναβάθμιση των χώρων πρασίνου στην μητροπολιτική Αθήνα", Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος, Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <http://courses.arch.ntua.gr/attikoprasino.html>

Ερευνητικό έργο Ε.Μ.Π, 2008, "Διερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων του Δήμου Αυλώνας. Δημιουργία μηχανισμού επιλογής/ υποστήριξης των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων του Δήμου Αυλώνας", Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Τομέας Πολεοδομίας Χωροταξίας, Εργαστήριο σχεδιαστικής μεθοδολογίας και ρύθμισης του χώρου, Παναγιωτάτου, Ε., et al., Αθήνα

- Ερευνητικό έργο Ε.Μ.Π, 2008, "Μεγαλώνοντας στην Αθήνα. Ένα πρόγραμμα Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για τη συμμετοχή των παιδιών στη διαμόρφωση του περιβάλλοντός τους", Κοινωνιολογικό Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Τομέας Πολεοδομίας Χωροταξίας, Εργαστήριο σχεδιαστικής μεθοδολογίας και ρύθμισης του χώρου, Παναγιωτάτου, Ε., et al., Αθήνα, Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <http://www.env-edu.gr/Documents/Tsevreli.pdf>.
- Ερευνητικό Πρόγραμμα ΕΚΚΕ, 2008. "Κοινωνικοί και Χωρικοί Μετασχηματισμοί στην Αθήνα του 21ου αι.", Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Μαλούτας, Θ., et al., Αθήνα, Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: http://www.ekke.gr/open_books/athens_2008.pdf.
- Ερευνητικό έργο Ε.Μ.Π, 2012, "Συμμετοχική επικοινωνία και τοπική ανάπτυξη. Διαμορφώνοντας προοπτικές ανάπτυξης σε περίοδο κρίσης. Ένα πείραμα στον πρώην Δήμο Αυλώνος Νομού Ευβοίας", Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Τομέας Πολεοδομίας Χωροταξίας, Εργαστήριο σχεδιαστικής μεθοδολογίας και ρύθμισης του χώρου, Παναγιωτάτου, Ε., et al., Αθήνα, Προσβάσιμο από το διαδίκτυο: <http://www.ntua.gr/arch/spacereg/books/symmerik.pdf>.
- Μελέτη ΑΣΔΑ, 2008, "Πάρκο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Α. Τρίτσης: Για μια ολοκληρωμένη Στρατηγική βιωσιμότητας", Αθήνα
- ΟΟΣΑ (OECD), 2009, "Εκθέσεις Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, Ελλάδα", Παρίσι
- ΥΠΕΧΩΔΕ, 2004, [ΦΕΚ 285 5-3-04] Έγκριση πολεοδομικών σταθεροτύπων (standards) και ανώτατα όρια πυκνοτήτων που εφαρμόζονται κατά την εκπόνηση των γενικών πολεοδομικών σχεδίων, των σχεδίων χωρικής και οικιστικής οργάνωσης ανοικτής πόλης και των πολεοδομικών μελετών»,

Ξενογλωσσες

- Council of Europe, 1986, Open space. Public living room for the locality, Brussels.
- National Audit Office (NAO), 2006, "Enhancing Urban Green Space", London
- United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), 1992, "Convention on Climate Change, Convention on Biological Diversity, Agenda 21, Rio Declaration, Forestry Agreement, Ocean Conference", Rio de Janeiro
- URGE, 2004, "Making greener cities: a practical guide", Leipzig
- World Commission on Environment and Development, 1987, "Our common future", Oxford University Press, Oxford

